నన్నిచోడకవి చరిత్ర

రచయిత

దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణా రెడ్డి

1951

పరిశోధన

FIRST EDITION 1951
COPIES—1000

ధర : 2-8-0

ప్రతులకు :
డి. వి. కృష్ణారెడ్డి
ఉలవపాడు, P. O.
(Via) కావలి.

THE B. N. K. PRESS, MADRAS—1

తొలిపలుకు

నన్నెచోడకవినిబోలి వివాదములకు గుఱియైన ఆంధ్ర కవి మఱియొకడు లేఁడు. ఏ సుముహూర్తమున శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు అతని కుమారసంభవమును బ్రకటించిరో కాని యదిమొద లేతత్క్షణపర్యంతము ఆంధ్ర వాఙ్మయ విమర్శనరంగమున మధ్యస్థాన మలంకరించియే యున్నది. నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయమునకు దొరకొనని వాఙ్మయచరిత్రకారుఁడు లేడు; భాషాస్వభావమును పరిశీలింపని భాషాభిషక్కు లేడు; కావ్యమర్యాదలను, కవిత్వరీతులను విమర్శింపని విమర్శకుఁడును లేడు. తమతమ ప్రతిభాచాతుర్యముకొలది యతని విషయమై ఊహలపై నూహల బఱపిరి; కాని సర్వమును నేటివఱకును సంశయగ్రస్తముగనె యున్నది. నిజ మింకను తేలలేదు. దీనికి రెండు కారణములు గలవు. గ్రంథకర్తయొక్క కాలమును నిర్ణయము సేయుటకు దగినయాధార మెద్దియు గానరాకపోవుట. ఇందు ప్రధానమైనది, నన్నెచోడుఁడు తాను కుమారసంభవమును ఎప్పుడు విరచించినదియు బాహాటముగఁ జెప్పలేదు. ఇది యొక విశేషముగాదు. తమగ్రంథముల రచనాకాలమును దెలియఁబరచిన యాంధ్రకవు లెందరో లేరు: కాని వారు తమ్ముగూర్చియు దమగ్రంథముల నంకితముగొన్న కృతిపతులనుగూర్చియు జెప్పు చరిత్రాంశములనుబట్టియు వారి కాలమును సూక్ష్మముగ గాకపోయిన స్థూలముగనైనను, నిర్ణయింప నవకాశము గొంత కలదు. నన్నెచోడకవియొక్క

వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు 'కుమారసంభవకావ్య'మందలి మర్మమును గ్రహించి యందు నన్నెచోడకవి కుమారసంభవ రచనాకాలము నేకాక మఱి యనేకవిశేషాంశములను నిక్షిప్తము గావించియున్నాఁడని తెల్పుచున్నారు. కాని వారి నూతన విమర్శనాపద్ధతు లపరిచితములగుటచేతను అన్యులాయనసిద్ధాంతముల నంగీకరించుటకు వెనుదీయుచున్నారు. చక్కఁగ బరిశీలించిచూచిన వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు అవలంబించినపద్ధతి తెల్లముకాఁగలదు; నన్నెచోడని కాలనిర్ణయమునకు వారు చూపిన ఉపపత్తుల విలువయు బ్రకటముకాఁగలదు.

ఇట్లనుటచే రెడ్డిగారు చూపిన యుపపత్తులన్నియు సరియైనవని కాని వారి సిద్ధాంతములన్నియు నంగీకార్యములని కాని నా యభిప్రాయముగాదు. నన్నెచోడుడు నన్నయభట్టుకంటె కడు బ్రాచీనుఁడని నాకు దృఢమైన నమ్మకము గలదు; కావున రెడ్డిగారితో నాకన్ని విషయములందును నైకీభావము కుదురుట కవకాశము లేదు; కాని వీరి గ్రంథమున నమూల్యమైన విషయములు పెక్కుగలవు. మచ్చున కొండు రెండిట దెల్పిన చాలును. నన్నెచోడుఁడు తనకాలనిర్ణయమున కుపయుక్తమైన విషయములను బొందుపఱచియున్నాఁడని రెడ్డిగారు చేయువాదము సరియైనది. ఈ క్రింది పద్యము వారి వాదమందలి సత్యమును ఋజువు సేయుచున్నది.

'గురువున కిష్టదైవమునకుం బతికిం గృతిఁజెప్పి పుణ్యముం
బరమును దేజముం బడయవచ్చు జగంబుల నిశ్చయంబు మ
ద్గురువును నిష్టదైవమును గూర్చునిజేశుఁడుఁ దాననాకుఁగా
గొరునకు నిట్లు సేకుఱునె యొక్కటలాభము లెన్ని యన్నియుం.'

ఇందు నన్నెచోడుడు దనకు గురువును, ఇష్టదైవమును, గూర్చని జేమను - ఈ ముచ్చురను - మల్లికార్జును లేయని వాకొనుచున్నాడు. గురువు జంగమమల్లికార్జునముని, యిష్ట దైవము శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామి. ఇంతవఱకు సందియ మున కవకాశము లేదు; కూర్చని జేసెడగుమల్లికార్జునుని వ్యక్తినిర్ణయమే చర్చనీయాంశము. ఇది సునిశ్చయముగ నిర్ణయింపఁబడిన నన్నెచోడునికాలమును గనుగొనవచ్చును. ఈ ప్రభువు క్రీ. శ. ౧౧౩౭ మొదలు ౧౧౫౦ వఱకును కర్ణాటకసామ్రాజ్యమును పాలించిన త్రైలోక్యమల్లసోమేశ్వ రుఁడని వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు గుర్తించినారు; కాని ఈ గుర్తింపు సరియైనదా కాదా అను విషయము చింత నీయము - 'త్రైలోక్యమల్ల'లోని మల్లశబ్దము వ్యక్తినామము గాదు. అది యొకబిరుదు. బిరుదునకును వ్యక్తినామమున కును భేదము పాటింపదగనిదని తలఁచితిమేని వారు చేసిన వ్యక్తినిర్ధారణమును దాని నాధారపఱచుకొని చేసిన చోడ కవి కాలనిర్ణయమును సరియని యొప్పుకొనవచ్చును.

నన్నెచోడుఁడు రామేశ్వరకవిని తారకకవిని పేర్కొని యున్నాడు. మఱియు కుమారసంభవాంతర్గత దారిద్ర్యవిద్రా వణదశకములోని మకుటము కాకతి ఇమ్మడిబేత రాజుకొడుకు దుర్గరాజునకు బిరుదముగ శా. శ. ౧౦౧౨ ప్రమోదూత కార్తిక బహుళ ౧౩ ఆదిత్యవారమునాడు వ్రాయించిన శాసనమందు గానవచ్చుచున్నది. మఱియు శ్రీ పర్వత కాలాముఖ మల్లికార్జున మహాచార్యులగు రామేశ్వరదీక్షితు

లకు భూదానము జేసిన ట్లుండే కలదు. ఈ శాసనమును ఎవ్వరికనుకూలమైన విధమున వా రర్థము జేసికొనియున్నారు. వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారి విమర్శ గమనింపఁదగినది.

ఈ గ్రంథము చిన్నదైనను విశేషాంశములు గ్రహింపదగిన వింధు పెక్కుగలవు. ఒక కాలనిర్ణయ సందర్భముననే కాక కేవల సాహిత్యసంబంధ విషయము లనేకము లిందు చర్చింపఁబడియున్నవి. వాఙ్మయచరిత్రకారులకును విద్యార్థులకును నిది మిక్కిలియు నుపయుక్త మనుటకు సంశయము లేదు.

9—3—1951
౧౦-రామన్ వీధి
హేమకూటము,
త్యాగరాయనగరు,
మదరాసు-౧౭.

నేలటూరు వెంకటరమణయ్య
Retired Reader, Indian History and Archaeology, Madras University

దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణా రెడ్డి

పీఠిక

పత్రికలలో ప్రకటించిన నా వ్యాసము లందు లేని ాతన విషయము లిందు చేర్చ బడినవి. 'గూఢ వస్తుమయ ావ్యము'లో ఒక విషయము ఎన్ని విధముల చిత్రముగా ప్పవచ్చునో, అన్ని రీతులు ప్రదర్శింప బడినవి. ఒక దృష్టితో ాచిన ఇవి పునరుక్తులుగా దోచును; మరియొక దృష్టితో ఁకించిన అన్యోన్యతారకము లగును.

పరిశోధకులకు కోతిపట్టు పనికి రాదు. సత్యాన్వేష మే ప్రధానము.

'—గతతా
న్వేషితసన్మార్గు లఖిల - విద్యానిపుణుల్.'

ని నన్నిచోడకవి యుద్దేశము. నా కృషి కీవ్యంగ్య ాచన నిక్షేపము. పది సంవత్సరముల కాలవ్యవధిలో హేతుక మైన ప్రమాణములు కనబడి నప్పుడు పూర్వాభి ాయములను సంస్కరించుట విధి. ఇది వాదలోపము కాదు.

చరిత్రరచనకు శిలాశాసనములను, కావ్యపీఠికా ులను చారిత్రకులు ప్రమాణముగా కైకొనుచున్నారే ాని, వ్యంగ్యచరిత్రను విరివిగా వాడుకొనుట లేదు.

'రాజరుచి వాయఁ గువలయా - రమణ దఱఁగెఁ
గలయఁ దమ్ముల మొగములు - నెలమి మిగిలె
శీతకరుఁ డైన రాజు పా - సిన ధరిత్రి
వందు గాఁ గెందు దాయలు - వగతు రెట్లు!'

(8-188

ఇది చంద్రాస్తమయవర్ణన మైనను, ఇందు చంద్ర ంశజుల వ్యంగ్యచరిత్ర కూడ స్ఫురించు చున్నది. వేంగి

చాళుక్యులు చంద్రవంశపురాజులు. విమలాదిత్యుని మరణానంతరము అన్నదమ్ము లగు రాజరాజనరేంద్రునికిని, విజయాదిత్యునికిని మధ్య కొన్ని యుద్ధములు జరిగినవి. 'తమ్ములు' అను బహువచనమిం కేతమ్ముడిన్నో? సూచించుచున్నది. దాయాదు లగు కళ్యాణి చాళుక్యరాజులు విజయాదిత్యుని ప్రోత్సహించి, వేంగి యుద్ధములు జరిపించినారు. జైనమతావలంబియైన విమలాదిత్యుడు - చంద్రవంశపురాజు మృతి జెంది నప్పుడు సాధులోకము చింతించినది. కాని, దాయాదుల మచ్చరము నకు చింతలేదు. దాయాదుల సామంతు డయినను, కవి నిష్పక్షపాతముగా ఇందు విరోధరాజ్యప్రశంసను వ్యంజకము చేసినా డనుట చరిత్ర కాక పోదు. ఇది క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది మధ్యకాలము నాటి చరిత్రఘట్టము. విమలాదిత్యుని రాజ్యము యుద్ధకల్లోలములు లేని చల్లని రాజ్యము.

నన్నిచోడకవికాలము నాటి మునిపల్లెలు నేటి విశ్వవిద్యాలయములతో తులతూగుచుండెడివి.

'భారతి నడపాడు - పదగతు లన మెల్పు
దలకొని క్రోలు ప - దక్రమములు
వాణిచేఁ బడి మ్రోయు - వీణారవంబు నాఁ
గమనీయ మగు సామ - గానములును
భాషాకలాశువి - భ్రమను నా మెఱుగారు
పదములశబ్దార్థ - శాస్త్రిములును
వాగ్దేవిమంజులఁ - వాక్యంబు లనఁగ నిం
పొదవిన సాహిత్య - పదవి పొలుపు
రాజితంబుగా స - రస్వతీపీఠిక
పదన మనఁగ దనరు - సకలకళలు

సంతతంబు మూ ర్తి - మంతంబులై విహ
రించు చుండు దివ్య - ఋషుల పల్లి.'

(6-56).

ఇట్టి మున్యాశ్రముననే చోడకవి విద్యాభ్యాస మొనర్చినాడని, ఆతని 'సకలకళలు' వేనోళ్ల చాటు చున్నవి.

సభాపర్వ మందలి పూర్వదిగ్విజయయాత్రలో 'భీమ సేనుండును...కర్ణాట దక్షిణమల్లులను మర్దించి వారిచేత నపరిమితధనంబులుగొని (1-244)' నట్లు నన్నయభట్టు వ్రాయు నప్పుడు సంస్కృత భారతములో లేని 'కర్ణాట' అను దేశమును వ్యంగ్యముగా చేర్చి యున్నాడు. ఇది చారిత్రకముగా 'మల్ల' బిరుదాంకితు లగు కర్ణాట చాళుక్యులకును, తెనుగు చాళుక్యులకును మధ్య జరిగిన యుద్ధ చరిత్రను వ్యంజకము చేయు చున్నది. చారిత్రకు లీ రాజరాజ - త్రైలోక్యమల్ల సోమేశ్వరుల యుద్ధకాలమును నిర్ణయించవలసి యున్నది. ఇట్టి వెన్నియో? కథాఘట్టము లందు నిక్షిప్తములై యున్నవి.

ఇంతవరకు నన్నిచోడకవి చరిత్రను శిలాశాసనచరిత్రతోను, ప్రబంధభాషాపరిణామచరిత్రతోను, గ్రంథవ్యంగ్య గణితాదిచరిత్రతోను కవికాలసమన్వయము కుదిర్చి వ్రాసిన విమర్శగ్రంథ మెయ్యదియు లేదు. ఇం దాసమన్వయము చర్చింపబడి యున్నది.

ఈ నాతొలిగ్రంథములో అనేకదోషము లుండుట సహజమే. విజ్ఞు లీదోషములను సరిదిద్దుకొని, గుణలేశమును

గ్రహింతురు గాక యని వేడు చున్నాను. అభిప్రాయ భేదము లను విమర్శించి నందుకు విమర్శకు లందరు నన్ను మన్నింతు రని విశ్వసించు చున్నాను.

గ్రంథములు చిక్కనప్పుడు నాకు కుమారసంభవము నెరు విచ్చిన రిటైర్డు జిల్లా హెల్తు ఆఫీసరు శ్రీ ఏనుగు సుందర రామిరెడ్డిగారు, చారిత్రకసంశయములను తీర్చిన సుప్రసిద్ధ చారిత్రకులు శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు, చిత్తు నుండి సాపువరకు వ్రాతపనికి పూనుకొని నాతో పాటు శ్రమ పడిన హిందీ పండితులు శ్రీ గౌరావఝ్ఝల వెంకటసుబ్బ రామయ్యగారు, వ్రాతప్రతిని కొంత పరిశీలించి సంస్కార మును సూచించిన ఆంధ్రభూమి సంపాదకులు శ్రీ ఆండ్ర శేషగిరిరావుగారు, వ్రాతప్రతిని సంపూర్ణముగా పరికించి స్ఖాలిత్యములను తెలిపిన సాహిత్యశిరోమణి శ్రీ పిన్నం రాజు వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, కోరుటయే తడవుగా దయతో 'తొలిమాట' వ్రాసియిచ్చిన మద్రాసు యూని వర్సిటీ రిటైర్డు హిస్టరి రీడరు, డాక్టరు శ్రీ నేలటూరు వెంకటరమణయ్య, ఎమ్. ఏ., పి హెచ్. డి., గారు మొదలగు మిత్రులకు కృతజ్ఞతతో నాధన్యవాదము లర్పించు చున్నాను.

శివరాత్రి
6–3–1951
ఉలవపాడు, P. O.
పుష్పక సౌధమ్

సత్యాన్వేషి,
దే. వెం. కృష్ణారెడ్డి.

సూచిక

మొదటి భాగము

చారిత్రకము

నన్నిచోడకవి చరిత్ర

ముద్రణములు

'ప్రబంధంబుల నర్గళించి బుధులన్
ద్రభ్రాజిమై సర్గశా
స్పదమై దుష్కవిహృత్సరోజవనముల్
ఖండింపుచున్ బెంపెస
మ్మదలీలన్ విలసిల్లి సత్కృతి జగ
న్మాన్యప్రభావంబునన్
మదనాగంబునుబోలెఁ గ్రాలవలదా
మాటెందులేకున్నతిన్.'[1]

జాను తెనుగుకుమారసంభవమను ప్రబంధమునందు తప్ప, మరే తెనుగుకావ్యమునందును దీనికి మారు వర్ణన కానరాదు. ఇట్టి తెలుగుప్రబంధమును మొట్ట మొదట రచించిన వివేకకవిబ్రహ్మ నన్నిచోడరాజు. తంజా వూరి సరస్వతిమహాల్ తాళపత్ర గ్రంథములలో ఈ తెనుగు ప్రబంధ ప్రతికలదు. ఆ తాటియాకుల ప్రతి మూలమును బట్టి మూడు ముద్రణములు ప్రకటింపబడినవి.

(1) క్రీ. శ. 1909–14 సంవత్సరములలో శ్రీ మానవల్లిరామకృష్ణకవిగారు రెండుభాగములుగా ప్రథమముద్రణ మును ప్రకటించిరి.

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 40.

(2) క్రీ. శ. 1948 లో శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు మద్రాసువిశ్వవిద్యాలయప్రకటనగా ద్వితీయ ముద్రణ మును ప్రకటించిరి.

(3) క్రీ. శ. 1949 లో శ్రీ వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరులు గారు వావిళ్ళముద్రణాలయప్రకటనగా తృతీయ ముద్రణ మును విడుదలచేసిరి.

ఎన్ని వివాదాంశములున్నను మొదటి తెనుగు ప్రబంధమో! ఆదికావ్యమో! కాబోలన్న ప్రాచీనకవితను గుర్తించి శిథిలముకాకుండ పునరుద్ధరించిన ప్రథమసంపాద కులు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి కాంధ్రపాఠకు లెంతయో ఋణపడియున్నారు. గ్రంథములుచిక్కక చాల కాల మల్లాడుచున్న పాఠకులకొరతను దీర్చిన ప్రకటనాలయ ములు తెనుగుజాతి కృతజ్ఞతకు పాత్రమైయున్నవి. మూల పాఠాదులను ప్రకటించిన ద్వితీయ-తృతీయ సంపాదకులు పాఠకుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులైయున్నారు.

క్రీ. శ. 1937 లో శ్రీ శ్రీపాదలక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారు మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయముద్రణముగా కుమారసంభవ విమర్శమును ప్రకటించుటయేకాక, ఆ తెనుగుచోడకవి కావ్యప్రకటన కత్యంతకృషిసల్పి, ప్రకటనకు పూర్వమే అకాలమృత్యువు వాతబడిరి. ద్వితీయ సంపాదకులలో నొక రగు శ్రీ శాస్త్రిగారు ధన్యజీవులు.

తంజావూరులో ఆంధ్ర నాయకరాజులు రాజ్యము చేయుచున్నప్పుడు, ఈ నన్నిచోడదేవకవిరాజశిఖామణి ప్రణీత

మైన కుమారసంభవము సేకరింపబడి; పిమ్మట శహాజీ అను మహారాష్ట్రపాలకుని కాలములో పునర్లిఖితము చేయించబడి, నేడు ముద్రించబడి సజీవమై వర్ధిల్లుచున్నది.

పూర్వవాదములు

'ఈకృతి నన్నయభట్టుకంటె నూఱేండ్లు పూర్వముది.'[1] అని క్రీ. శ. 1909 లో శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించగా; 'నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము తెలుఁగు కవులుండిరా?'[2] అని క్రీ.శ.1910 లో శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు చర్చించి, 'నన్నిచోడుఁడు నన్నయభట్టునకుఁ దరువాతివాఁడు' అని తీర్మానించినారు. పిమ్మట 'ఇది యేకాలమునాటిదో నిర్ణయించుట కుపచరించు నాధారములు గ్రంథమునందు గానరావు.'[3] అని క్రీ. శ. 1911 లో శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావుగారును; 'మన నన్నెచోడుఁ డెక్కాలముననుండెనో నిర్ణయింప దగిన యాధారములు సంపూర్ణముగా లభింపవయ్యె. లోకములోని మహాకవుల గతులన్నియు నిట్లే సందిగ్ధ మతభేదముల పాలయ్యె. లోక మితని కవితాప్రభావమిట్టిదని యెఱుంగఁ

---

1 కు. సం., భా. 1, పీఠిక., పు. 3.

2 ఆం. సా. ప. ప., సం. 13, సం. 3-4., పు. 140.

ఆం. ప. సం. సంచిక. (1911), పు. 175.

గాఁబోలుఁ గాలము తనపట్టీయక మనల వంచించుచున్నది.'[1] అని క్రీ. శ. 1914 లో మరల శ్రీ రామకృష్ణకవిగారును; 'కవికాలమును నిశ్చయించుటకై ప్రధానసాధనము కవి గ్రంథము నారంభించిన సంవత్సరమునో, పూర్తిచేసిన సంవత్సరమునో పుస్తకమున వ్రాసికొనుట. ఈ (చోడ) కవి యదియుఁ జేసియుండలేదు.'[2] అని క్రీ. శ. 1917 లో శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారును; 'ఎవరెట్లు వ్రాసినను వారిసిద్ధాంతముల యందొక్కటియు నిర్బాధక మైన యొక్క యాధారముతోనైన, గూడినదిగా నుండ లేదు.'[3] అని క్రీ. శ. 1925 లో శ్రీ నడకుదుటి వీరరాజు గారును; 'అదియో (శాసనలిఖితమో) అట్టిదియో (గ్రంథాధారమో) లభించినపుడుగాని మనకవి యీనాఁటి వాఁడని నిర్ణయింప నవకాశములేదు.'[4] అని క్రీ. శ. 1937 లో శ్రీ శ్రీపాదలక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారును; 'ఈతడు రాజైనను, తనగ్రంథమున చారిత్రకాంశములను తెలుపక పోవుటచేత నీతనికాలము వివాదములకు మూలమైనది.'[5] అని క్రీ. శ. 1949 లో శ్రీ వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరులుగారును కలసి ఏకగ్రీవముగా కవి గ్రంథాంతరంగిక సాక్ష్యము లేద న్నారు. కాని, ఇది పునరాలోచనీయాంశమై యున్నది.

---

[1] కు. సం., భా. 2, పీఠిక., పు. 1.

[2] ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 190.

[3] ఆం. సా. ప. ప., సం. 14, సం. 2, పు. 107.

[4] కు. సం., వి., పు. 207.

[5] కు. సం., పీఠిక., పు. 2.

క్రీ. శ. 1939 లో నే నీకవిరాజశిఖామణికాలనిర్ణయ చర్చలో పాల్గొని, నూతనముగా నాకు స్ఫురించిన కవి గ్రంథాధారసాక్ష్యముతో 'కుమారసంభవమ్మను గూఢ వస్తుమయకావ్య'[1] రచనాకాలమును శిలాశాసనకవికాల సమన్వయముగా అనేక పత్రికలలో * ప్రకటించియుంటిని. ఆ గ్రంథాధారకాలమును విశ్వసింపని విమర్శలు కొన్ని బయలుదేరినవి. అంతట క్రీ. శ. 1949 లో 'నన్నిచోడకవి - నీతికాలము' అను చిన్నపుస్తకమును ప్రకటించితిని. ఇది కొందరు ప్రసిద్ధపండితుల సదభిప్రాయములకు నోచుకొన్నది.

శిలాశాసనములు

గుంటూరు జిల్లా, బాపట్ల తాలూకా 'పెద్ద చెఱుకూరు'లోని మల్లిదేవుని శాసనములోఁ జోడబల్లి కుమారుఁడు నన్నిచోడుఁడు, అతని పుత్త్రుఁడు సూరరాజు, వాని పుత్త్రుఁడు రాజరాజు, వాని మనుమఁడు మల్లిదేవుఁడు, వాని పుత్త్రుఁడు నన్నిచోడుఁడనియు నున్నది. ఇది గణపతిదేవుని కాలములో లిఖింపఁబడిన శాసనము. వీరలుగాక వెక్కంద్రు నన్నె చోడులు గలరు...వీరెల్లరును క్రీ. శ. 850 మొదలు 1210 లోఁగా నుండినవారు. వీరిలో నెవఁడు కుమారసంభవకావ్య కర్తయో నిర్ధారణము చేయుట సులభసాధ్యముకాదు.'[2]

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 21.

[2] కు. సం., భా. 2, పీఠిక., పు. 2.

* అనుబంధములోని వ్యాసములపట్టిక, చూడండి.

అని క్రీ. శ. 1914 లో శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును; '(ఇతర శాసనములను) వీనిని బట్టిచూడ పెద్ద చెఱుకూరు శాసనము ౧౧౪౦-వ శకాబ్ద ప్రాంతమునిదని యూహించుట యాక్షేపార్హముగా నుండదు. రెండవ మల్లిదేవునకును, మొదటి నన్నిచోడునకును నడుమ నాలుగు తరములుగలవు. చరిత్రకారులు తరమున కిరువది యైదు సంవత్సరముల లెక్కను గణింతురు. రెండవ మల్లిదేవుఁడు శ. 1140-వ సంవత్సర ప్రాంతము వాఁడయిన-చోఁ ప్రథమ నన్నిచోడుఁడు శ. 1040-వ సంవత్సర ప్రాంతము వాఁడగును. అనఁగా నన్నయభట్టారకున కించుమించుగా సూతేండ్లిటీవలివాఁడగును. ఇతర శాసనముల నాధారము చేసికొని వ్రాసినవారి సిద్ధాంతముకూడ నించుమించుగా నిదియే. ఘట్టకుటికా ప్రభాత న్యాయముగా నెట్లు చూచినను నన్నిచోడుఁడు నన్నయభట్టునకును, తిక్కన సోమయాజులకును నడిమివాఁడని తేలుచున్నది. ఇదియే సిద్ధాంతము.'[1] అని క్రీ. శ. 1925 లో శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారును; 'రామయ్యపంతులుగారు చూపిన వంశవృక్షమున రాజరాజు లేఁడు. శ్లోకములఁ జూడఁగా నేను జూపిన వంశ వృక్షమే సరియైనదని యేర్పడఁగలదు. దీనిఁబట్టి వంశ వృక్షమున నొక తర మెక్కువ యగుచున్నది.

శక. 1221-వ సంవత్సరమున శాసనము నెలకొల్పిన యీ మల్లిదేవుఁడు గణపతిదేవుని జీవితకాలమున నెలకొల్పిన

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 13, సం. 3-4, పు. 145.

శాసనాంతరము (మన ప్రస్తుత శాసనము) శక. 1170-1180 సంవత్సరముల సమీపకాలపు దగుననుట యసంగతము కానేరదుగదా! దీనిచే రామయ్యపంతులుగారు చెప్పిన కాలముకంటె మనప్రస్తుత శాసనము మఱి ముప్పది యేండ్ల తర్వాతిదగుచున్నది. ఇట్లు ముప్పదియేండ్లు తర్వాతికి వచ్చినను, వారు వంశమున నొక పురుషుని విడుచుటచేత నాముప్పది యేండ్లు నాతనితరము కాలము క్రిందఁగొట్టివేయఁగా రామయ్యపంతులు గారన్నట్లే ఘట్టకటికా ప్రభాతన్యాయమున మొదటి నన్నిచోడని కాలము శక. 1040 ప్రాంతపుదే యగుచున్నది.'[1] అని క్రీ. శ. 1925 లో శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారును, 'నిపుణముగాఁ బరిశీలించుచో రామయ్యపంతులుగారు ప్రకటించిన పై శ్లోకములయందుఁగల 'తస్యానుజో ఘటంకారః' అనుదానిలోని 'అనుజ' శబ్దము లేఖనప్రమాద సంయుక్తముగను, శాసనస్థపురుషక్రమవిరుద్ధముగను గనుపట్టక మానదు. ఏలయన, ఒక్క ఘటంకారుఁడు * దక్క శాసనములోని రాజులెల్లరును ఒక్కొక్కఁ డొక్కొకనికిఁ బుత్రుఁడుగాఁ జెప్పఁబడియున్నారు. మఱియు శాసనమునుబట్టి చూడఁగాఁ

---

[1] ఆం. సా. ప., ప., సం. 14., సం. 1, పు. 16-18.

* 'ఘటంకారుఁడో, అఘటంకారుఁడో నిశ్చయింపవలను పడక కాఁబోలు, కుమారసంభవ పీఠికయందా పేరేమొత్తఁ బడలేదు. 'రాజరాజు మనుమఁడు' అని మాత్రము వ్రాయఁబడినది. రామయ్యపంతులుగారిచ్చిన నామము నే నేనును ఉపయోగించినాఁడను.'

—శ్రీ న. వీరరాజుగారు.

దచ్చాసనకర్త, యాచోడరాజవంశములోని ప్రధాన పురుషులను మాత్రమే పేర్కొనియుండినట్లు స్పష్టపడుచున్నది.

రామయ్య పంతులుగారు చెప్పినట్లు పెదచెఱకూరి శాసనమును వ్రాయించిన రెండవమల్లిదేవుఁడు శా. శ. 1140 సం. ప్రాంతమువాఁడైనచో నాతనికి నాఱుతరముల ముందున్న ప్రథమ నన్నిచోడఁడు శా. శ. (6 × 40 = 240; 1140–240 = 900 సం. ప్రాంతమువాఁడగును, మఱియు నీనన్నిచోడని కాలమిదియే యని నిశ్చయించుటకు వేఱొక శాసనము సైతము దోడుపడుచున్నది. అది యేదియన, 'కృష్ణాతీరమున బీచుపల్లి గ్రామశాసనములోఁ జోడబల్లిదేవుఁడు విజయయాత్రలోఁ గృష్ణాతటమున నుత్తరాయణ పుణ్యకాలమున విశ్వనాథదేవునకు క్రీ. శ. 902 లో భూదానమిచ్చినట్లున్నది. (చూ. కుమారసం. ద్వితీయపీఠిక, 3, 2, 9 పుటలు) కావున, 'అరిదినృపాలమౌళిదళితాంఘ్రియుగుండయి' విజయయాత్ర సలిపిన యాచోడబల్లిదేవుఁడే మననన్నిచోడదేవునకుఁ దండ్రియై, యేతత్కాల నిర్ణయముసత్యమే యనియు తన పుత్రుఁడు నన్నిచోడకవిరాజు నన్నియ భట్టారకునకంటె నూఱేండ్లు ముందున్నవాఁడనియు ధ్రువపఱచుచున్నాఁడు.

కుమారసంభవ ప్రకటన కర్తలగు రామకృష్ణకవిగారి సిద్ధాంతమును నిదియే.'[1] * అని క్రీ. శ.

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 14, సం. 2, పు. 87-92.

* పైనిర్ణయము ప్రకారము నన్నిచోడరాజు శా. శ. 900 సం. ప్రాంతమున రాజ్యముచేయుచుండినచో నాతఁ డించుమించుగ శా. శ.

1925 లో శ్రీ నడకుదుటి వీరరాజుగారును; 'మూలపాఠ మెట్లున్నదో యందఱకుఁ దెలియుటకై శాసనములోని వంశావతారవర్ణన భాగమునకుఁ బ్రతిబింబ మీవ్యాస మున కనుబంధముగాఁ బ్రకటించుచున్నాను. కాబట్టి 'అనుజ'కు బదులుగా 'ఆత్మజ' అని యుండవలయునని వీరరాజుగారు చేయువాదము చెల్లఁదగినదిగాదు. నన్నిచోడు నకును మల్లిదేవునకును నడుమ నైదేతరములు. నేను దొలుత వ్రాసినదానికంటె నొక్కతరము పెరిగినది. అయినను ప్రభాకరశాస్త్రులుగారు చూపిన హేతువుచేత నన్నిచోడుని కాలనిర్ణయము నేనుచేసినదే నిలిచినది. పెద్దచెఱకూరి శాసనము శ. స. 1140 ప్రాంతమందుఁ బుట్టియుండవచ్చు నని నేను దొలుతవ్రాసినాను. మల్లిదేవుని శాసనము వేఱొకటి ప్రకటించి దానివలన నారాజు శ. స. 1221 వఱకు సజీవుఁడై యుండిన ట్లాశాసనము చెప్పుచున్నది గావు నను కాకతీయగణపతిదేవుఁడు శ. స. 1182 వఱకు రాజ్యము చేసియుండెను గావునను, పెద్దచెఱకూరి శాసనము నేను జెప్పినదానికంటె రమారమి 30 సంవత్సరములిటీవలఁ బుట్టియుండవచ్చుననియు, నిది యొకతరము కాలముకంటెఁ

---

850 సం. ప్రాంతముగఁ బుట్టియుండును. అది యించుమించు క్రీ. శ. 928 సం. ప్రాంతమగును. క్రీ. శ. 902 సం. ఓచుపల్లి శాసనము వ్రాయించిన చోడబల్లిదేవున కీనన్నిచోడదేవుఁడు పుత్రుఁడగుట యసంభవముగా నేరదు.'

—శ్రీ. న. వీరరాజుగారు.

తరములలెక్కకిది చక్కగా సరిపోవుటలేదు. పట్టికను చూడండి.

జక్కవకాదు గనుక నేనుచేసిన కాలనిర్ణయము నిలిచిన దనియు ప్రభాకరశాస్త్రులుగారు వ్రాసినది సహేతుకమని వేతే చెప్పనక్కఱలేదు.' [1]అని క్రీ. శ. 1925 లో మరల శ్రీజయంతి రామయ్య పంతులుగారును; 'మన కావ్యకర్త యేశాఖలోనివాఁడో తెలిసికొనుట కిప్పటివఱకు నాధారము దొరకనేలేదు. ౧౯౦౦ సం. న శాసన పరిశోధకులు పెద్ద చెఱుకూరిశాసనము నెఱిఁగియుండియును, గమ్మనాఁటి శాఖలోఁగాని, యితరశాఖలోఁగాని యిముడకపోవుటచేతఁ గాఁబోలు వానితో దీనికి సంబంధమును జూపలేదు. ముందు ముందు ప్రకటింపఁబోవు శాసనములలో నేదయిన లభించినచో మనకవివంశశాఖయుఁ దద్వృత్తమును దేలవచ్చునేమో? ఏశాఖవాఁడో తెలియనపుడు పెద్దచెఱుకూరి శాసనములో నున్నవారే యీచోడబల్లి నన్నిచోడు లనుట యెట్లు? రెండుశాఖలకును సంబంధములేదేమో! ఒకవేళ నున్నదని చెప్పుటకు నిదర్శనములు దొరికినను 'బల్లిచోడుని కొడుకు నన్నిచోఁడు' అనునంతమాత్రమున నా నన్నిచోఁడే మన కావ్యకర్తయని ధ్రువపడదు.' [2]అని క్రీ. శ. 1937 లో శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారును; 'నన్నెచోడుఁడు నన్నయకంటెఁ బ్రాచీనుఁడో లేక సమకాలీనుఁడో యని బలవత్ప్రమాణములచే నిర్ణీతమయినప్పుడు శ్రీ వీరరాజుగారి యభిప్రాయము నామోదించుట కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు. అది పొసఁగనప్పుడు నన్నెచోడ సోమనాథు

---

1 ఆం. సా. ప. ప., సం. 14, సం. 2, పు. 98

2 కు. సం. వి., పు. 206–207.

లిరుపురిలో నెవరు ప్రాచీను లనునది సందిగ్ధవిషయమే యగును. పూర్వోదాహృతమయిన రెండవమల్లి చోడుని పెదచెఱుకూరు శాసనమునఁ బ్రసక్తుఁడైన మొదటినన్నె చోడుఁడే మనగ్రంథకర్త యైనచో నాతనికాలము క్రీ. శ. 1170 ప్రాంతమగును. అప్పుడు నన్నెచోడ సోమనాథు లించుమించుగ సమకాలీనులగుదురు......కావున నిదమిత్థ మని నన్నెచోడుని కాలము నిర్ణయమగువఱకు సోమనాథుఁడే తిక్కనకువలె నీతనికిఁగూడ నలువది యేబది సంవత్సరములు ముందుండెనేమోయని నేను దలంచెదను.'[1] అని క్రీ. శ. 1939 లో శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారును; 'ఆక్షేపము లనేకవిధములుగా నుండవచ్చును. ఈ చోడబల్లి పాకనాటి యం దిరువదియొక్క వేయిటి కధీశుఁడేనా యను సందేహ మున కాతనితరువాతి తరమువాఁడు శాసనకర్తయగు మల్లి దేవచోడున కా బిరుదమున్నప్పు డీతనికి నుండియుండు నని మనమూహింపవచ్చును. దీనినిబట్టి యీ చోడబల్లి నన్నిచోడులిద్దరు పాకనాటిలోనివారె యనుటయైనను స్పష్ట మగును. ఇక సామాన్యపు శంకల నటుంచి, యీ శాసనము వలన చోడబల్లి కొడుకు నన్నిచోడుఁడు, ఈతని కరికాల చోడాన్వయజనితత్వము, పాకనాటిలో నునికి, ఏకవింశతి సహస్రగ్రామావనీవల్లభునితోడి సంబంధము, చోడబల్లిచే నారాధింపఁబడిన యొక కాలాముఖవ్రతుఁడగు మల్లికార్జున యోగి, దారిద్ర్యవిద్రావణ బిరుదముగల (కాకతీయ)

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 55

ప్రభువు, రామేశ కవి అను నిన్నివిషయములు గిట్టినవి కావున నీకవి క్రీ. శ. 1100 ప్రాంతమువాఁడని, నన్నయ కవ్యవహితపరమందుండి యుండునని తలంపవచ్చును.' [1]అని క్రీ. శ. 1948 లో శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును భిన్న-భిన్నాభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు.

భాషాతత్వవేత్త లిద్దరు తప్ప, తక్కిన చారిత్రకు లందరు పెదచెరుకూరు శిలాశాసనకవివంశముతో కవి కాలమును నిర్ణయించుట కంగీకరించి యున్నారు.

ఆంధ్రభాషాపరిణామనిదర్శనసమకాలముతో నన్ని చోడకవి కాలము క్రీ. శ. 940 ప్రాంతమని కుమారసంభవ పీఠికలో శ్రీరామకృష్ణకవిగారును, క్రీ. శ. 1300—25 ప్రాంతమని కుమారసంభవవిమర్శములో శ్రీ లక్ష్మీపతి శాస్త్రి గారును భిన్నాభిప్రాయములు ప్రకటించి యున్నారు. పెదచెరుకూరు శిలాశాసనములో కావ్యకర్తనన్నిచోడుని తల్లి శ్రీసతిపేరుగాని, కవిరాజశిఖామణిబిరుదుగాని, గురువు శ్రీగిరిజంగమమల్లికార్జునయోగి పేరుగాని లేదని భాషాతత్వ నిదర్శనకాలవేత్త లాక్షేపించుట చిత్రము.

చారిత్రకులు నన్నిచోడకవితండ్రి చోడబల్లి పేరు, కరికాలచోడవంశము పేరు, పాకనాటిప్రభుత్వము పేరు కావ్యములో వలెనే, శిలాశాసనమునందును సమాన ముగా కలవని, కవికాలమును నిర్ణయించుట కీపెదచెరుకూరు శాసనమే ముఖ్యసాధనమని నిశ్చయించుట యేగాక, ఆంధ్ర

---

1 కు. సం., పీఠిక., పు. 13.

భాషాతత్వచరిత్రలోని భాషాపరిణామసమకాలములు అనేక గ్రంథనిదర్శనములతో సిద్ధాంతమైనవి కావనికూడ అభిప్రాయపడినారు.

ఇప్పటికి లభించిన శిలాశాసనములన్నిటిలో దానకాలములేని పెద్దచెఱుకూరుశాసనమే చోడకవికాల నిర్ణయమునకు ముఖ్యాధారముగా నున్నది.

దానకాలము లేకపోయినను, దీనిలో పెదచెఱుకూరు భీమేశ్వరునికి 'మారాయన' దానము చేసిన 'పఱిదపుఱాండి' 'పూర్వదత్తము'ను మరలాస్వామికి కాకతీయగణపతి 'పున'[1] ర్దత్తము కావించి నట్లును, పిమ్మట రెండవ నన్నిచోడుని కొడుకును, 'పాకనాటి కందుకూరు పురవరేశ్వరుడు'ను అగు రెండవమల్లిచోడుడు తనకాకతీయ ప్రభువునకు 'ధర్మార్థం'గా శాసనము చెక్కించినట్లును కలదు. దీని దానకాలమును గుర్తించుట కీకాకతీయగణపతి, మల్లిదేవుల బొల్లవరంపాడు సమకాలికశిలాశాసనములు తోడ్పడుచున్నవి. మొదట క్రీ. శ. 1218-19 తేది "కాకతియ్యగణపతిదేవమహారాజులు అనాది శాసనము సూచి కమ్మనాంటిలోని దయ్యాలకేవూరు......విప్రాగ్రహారంబు అనాదిగా నెఱింగిచ్చితిమి.'[2] అని చెక్కింపగా, పిమ్మట క్రీ. శ. 1227-28 తేది 'కరికాల కులరత్నప్రదీప...... మల్లిదేవమహారాజులు కమ్మనాంటిలోని తక్కెల్లపాడు

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 13, సం. 3-4, పు. 151, 152

[2] నె. జి. శా., సం. 2, పు. 925., నెం. 17

అనాది దయ్యాలరేవ్పూరి ప్రతిష్టముగా నెఱంగి ఇచ్చి త్రిమి.'[1] అని మరల చెక్కించి యున్నాడు. కాన, క్రీ. శ. 1299 తేది పెదచెరుకూరు తామ్రశాసనదాత మల్లిదేవ చోడుడు కవివంశములోనివాడు కాడనుటస్పష్టము.

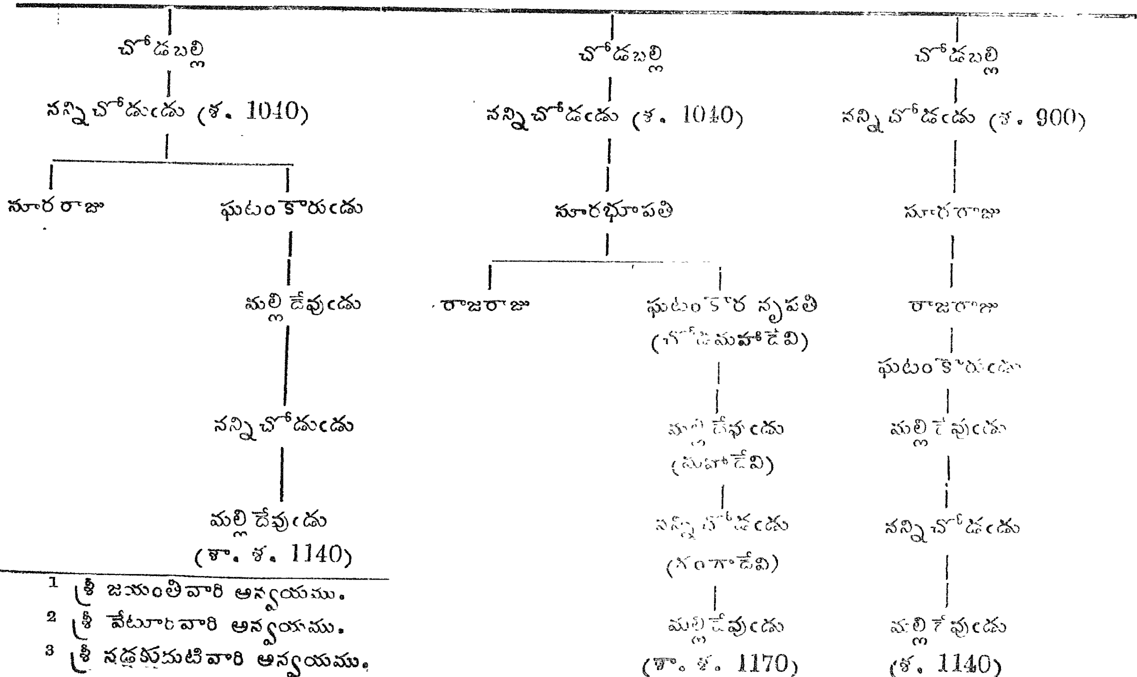
కాకతీయగణపతి దానకాలమునకును, మల్లి దేవ చోడుడు బొల్లవరప్పాడులో దానశాసనములు చెక్కించిన కాలమునకును మధ్యతొమ్మిది సంవత్సరముల వ్యత్యాస మున్నది. ఇదే కాలవ్యత్యాసము పెదచెరుకూరు శిలాశాసన ములో కూడ యుండితీరవలెను. ఇట్లే నన్నూరుపాడు శాసన కాలము తప్పుగా చదివినందువల్ల, దానిలో కూడ తొమ్మిది సంవత్సరముల కాలభేద మున్నది. కవి గ్రంథాధారకాలగణిత ములో కూడ తొమ్మిది సంవత్సరముల కాలభేదమున్నది. ఇవన్ని కాకతాళీయసంఘటనలే యైనను, దైవికసాదృశ్యముల నిచ్చుచున్నవి. ఇది కవిప్రతిజ్ఞలోని నవగ్రహబలము కానోపు.

శ్రీ జయంతిరామయ్య పంతులుగారు క్రీ. శ. 1218 తేది బొల్లవరంపాడు శిలాశాసనకాలముతో దానకాలము లేని పెదచెరుకూరు శాసనదానకాలమును మొదట సప్ర మాణముగా నిర్ణయించినారు. కాని, పిమ్మట ఈ కాలమును శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు సూచించినట్లు క్రీ. శ. 1248 తేది గా మార్చుటకు వీరంగీకరించుట చిత్రము. కాలాముఖులగు మల్లికార్జును లెందరో కలరు. కావున, కవి కాలనిర్ణయమున కీ క్రీ. శ. 1114 తేది కొప్పరపు శాసనకాలము తోడ్పడదు.

---

1 సౌ. జి. శా., సం. 2, పు. 926., సెం 17

పెదచెరుకూరు శిలా.

1 శ్రీ జయంతివారి అన్వయము.
2 శ్రీ వేటూరివారి అన్వయము.
3 శ్రీ నడకుదుటివారి అన్వయము.

'ఇట్లన్వయించినచో శాస్త్రులుగారు వ్రాసినట్లు నన్నిచోడునకు మల్లిదేవునకు నడుమ నైదుతరము లేర్పడు చున్నవి.'[1] అని శ్రీ రామయ్య పంతులుగారీసవరణ నంగీకరించియున్నారు.

ఇంతటితో తృప్తిపడక, శ్రీ వీరరాజుగారీశాసనములో 'తస్యానుజో' అను పదమును శిల్పి చెక్కుట తప్పనియు, అది 'తస్యాత్మజో' అని చెక్కియుండి తీరవలె ననియు, అందువల్ల, ఆ వంశమందలి 5 తరములను 6 తరములుగా లెక్కించవలయుననియు వాదించియున్నారు. కాని, అన్నదమ్ములు ఇద్దరు రాజ్యముచేసిరన్నచో పాఠాంతర మక్కరలేకయే 6 తరములు లభించును.

తరమునకు 40 సంవత్సరములవంతున లెక్కింపవలెనా? లేక తరమునకు 25 సంవత్సరముల వంతున లెక్కింపవలెనా? అను జిజ్ఞాస కలిగినప్పుడు, మధ్యస్థముగా కవిపురుషాంతర కాలమును 30 సంవత్సరముల లెక్కను లెక్కించుట తప్పుకాదు. చారిత్రకులు కొందరు శతాబ్దమును మూడు పురుషాంతర కాలములుగా కాని, లేక 30 సంవత్సరముల పురుషాంతర కాలములుగా కాని లెక్కించిన నిదర్శనములుగూడ కలవు.

'సామాన్యముగ చరిత్రకారులు పురుషాంతరమునకు ముప్పది సంవత్సరముల వంతున బరిగణింతురు.'

---

[1] ఆం. సా. ప. ప, సం. 14,. సం. 2., పు. 96.

[1]అని 1935 లో శ్రీ మారేమండ రామారావుగారు నిర్వచించి యున్నారు. పైగా, 'ముప్పదియేండ్ల'* వంతున లెక్కించి నను, ఇందలి నన్నిచోడకవి నన్నయకంటె పూర్వుడు కాజాలడని, శ్రీ రామయ్యపంతులుగారు శ్రీ వీరరాజుగారి వాదము నాక్షేపించినారు. కాన, ఇతరాధారములున్నపుడు తరమునకు 30 సంవత్సరములవంతున లెక్కించుటతప్పు కాదు.

కవి కావ్యమందుగాని, పెదచెరుకూరు శిలాశాసనము నందుగాని, లేని మూలపురుషు లిద్దరు మోదేపల్లి-నన్నూరు పాడు శిలాశాసనమందలి పాకనాటిచోడవంశములో మాత్రమే కనబడుచున్నారు. కాని, శిల్పి రాతిమీద చోడ వంశమును చెక్కునపు డీమూలపురుషు లిరువురిమధ్య తప్పుపేరు చెక్కినాడనుట చేతప్పు. లేదా, జ్ఞాపకశక్తి లోపమను.

'నన్నెచోడ జనవిభుండ.

'అరి నరపాలమౌళివళి
తాంఘ్రియుగుండగువాఁడు పాకనాఁ
డిరువదియొక్క వేయిటి క
ధీశుఁడు నాఁజను చోడబల్లికిన్

---

[1] కా. సం., పు. 109.

* 'ముప్పదియేండ్లయినను శ్రీ వీరరాజుపంతులుగారికి లాభింపదు గదా.'

—శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

జిరతరకీర్తి కగ్రమహి
క్షితిలకంబన హైహయాన్వయాం
బరశశిరేఖయైన గుణ
భాసిని శ్రీసతికిం దనూజుఁడన్.'[1]
—కావ్యము.

'బల్లెరాజు వీరికొడ్కు నన్నిచోడ'[2]
—నన్నూరుపాడు శాసనము.
'చోడబల్లి నృపస్తస్మా న్నన్నిచోడః'
—పెదచెరుకూరు శాసనము.

కవితండ్రి పేరు 'చోడబల్లి' గాయుండవలెనని కావ్యాదులు చెప్పుచున్నవి. కాబట్టి, నన్నూరుపాడు శిలాశాసనములో చోడకవితండ్రి బల్లెరాజుపేరును తాతపేరుగాను, తాత కంట్రువంక్యరాజుపేరును తండ్రిపేరుగాను శిల్పి పొరపాటుగా మార్చి చెక్కియున్నాడన్నచో, కవికావ్య చోడవంశమునకును, క్రీ. శ. 1097 తేది నన్నూరుపాడు శాసన చోడవంశమునకును, క్రీ. శ. 1228-29 తేది కాకతీయ గణపతి కాలమునాటి పెదచెరుకూరు శాసన చోడవంశమునకును మధ్య సూర్యవంశభేదముకాని, లేక కరికాల చోడవంశభేదముకాని, లేదా, పొత్తపి చోడవంశభేదము కాని లేదు. ఇవన్నియు భిన్నవంశములు గావు; కావేరీతీర మండలి ఒరయూరిచోడవంశశాఖలు.

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 53.

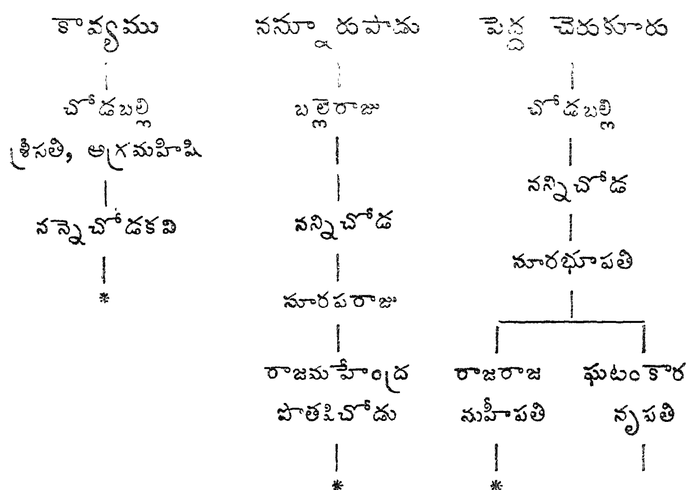
[2] సౌ. ఇ. శా., సం. 3, పు. 1072, నెం. 92.

[3] ఆం. సా. ప. ప., సం. 13., సం. 3-4, పు. 150. నెం. 243 of 1897.

క్రీ. శ. 1097 తేది నన్నూరుపాడు శాసనమందలి చోడవంశ మూలము కాబోలన్న,

> " చాగివంక్కన కొడుకు......
>
> కంట్ళృవంక్యరాజు........."

అనుమూలపురుషు లిద్దరిని తాత్కాలికముగా విడిచి పెట్టినచో, కవి వంశము క్రిందివిధముగానుండును.

ఇందలి చోడవంశమును కవివంశమనుట కాక్షేపము లేదు. కనుక, 'చాగి వంక్కన కొడుకు బల్లెరాజు వీరి పుత్రుండు కంట్ళృవంక్యరాజు వీరికొడుక్క నన్నిచోడ' [1]అని నన్నూరుపాడు శిలాశాసనములో శిల్పిచెక్కుట లిఖితదోష

1 సె. జి. శా., సం. 3, పు. 1072., నెం. 92.

మనియు, 'చాగివంక్కన కొడుకు కంట్ర్యవంక్యరాజు వీరి పుత్రుండు బల్లెరాజు వీరికొడ్కు నన్నిచోడ' అని శిల్పి చెక్కుట మూలవంశమనియు పెదచెరుకూరు శిలాశాసన వంశసాదృశ్యముతో గుర్తింపవచ్చును.

శిలాశాసనములలోకూడ శిల్పులు చెక్కిన చేతప్పులు కలవనుటకు నిదర్శనముగా, క్రీ. శ. 1763 తేది శ్రీ కూర్మ శిలాశాసన శిల్పి సాక్ష్యము కలదు.

'పరగనీరాతి పడమటి పలకయంద్దు
పఙ్తి తడబడిచెరిపియు పంక్తిమగిడి
చెక్కినాడను నను నింద్దసేయవలదు
కలవు చేతప్పులని మది తెలియవలయు.'[1]

ఈ శిల్పి స్వయముగా కవి యగుటవలన శాసనము నందలి తన చేతప్పును తానేకనుగొని, చెరిపి చెక్కియున్నాడు. కాని, నన్నూరుపాటిశిల్పి విద్యాధికుడు కాకపోవుటచేత కాబోలు, తన చేతప్పును తానే కనుగొని, చెరిపి చెక్కలేక పోయినాడు. ఇంతేకాక, శాసనకర్తలును శాసనములలో దొర్లిన శిల్పి చేతప్పులను పరీక్షించి, మరల సవరింపజేసినట్లు కనబడలేదు. అనేకశాసనములలో శిల్పిలిఖితదోషములు నిరాక్షేపముగా కనబడుచున్నవి.

ఇట్లే కేయూరబాహుచరిత్ర కావ్యములోకూడ వెలనాటి చోడవంశము తల్లక్రిందులై యున్నది. ఇది మంచన కవి వ్రాసిన తప్పో? లేక లేఖకుల చేతప్పో? తెలియదు.

---

[1] శా. ప. మం., భా. 2, పు. 31, నెం. 40.

శాసనము [1]	కావ్యము [2]	మూలము
గొంక	గొంక	గొంక
|	|	|
కులోత్తుంగచోడ	రాజేంద్రచోడ	రాజేంద్రచోడ
⁝	|	⁝
గొంక	చోడ ?	గొంక
|	|	⁝
పృథ్వీశ్వర	పృథ్వీశ	పృథ్వీశ

నన్నూరుపాడు శాసనములో తండ్రిపేరు తాతపేరుగా మారినట్లే, మంచనకవి కావ్యములోఁగూడ తండ్రిపేరు తాతపేరుగా మారియున్నది.

'ధీరుండా గోవిందన
కూరిమి నందనుఁడు వెలసెఁ గొమ్మనగొంక
క్ష్మారమణున కుదయించిన
వీరుఁడు రాజేంద్రచోడ విభుప్రెగ్గడయై.

....

'ఆకొమ్మన ప్రెగ్గడ సుతుఁ
డై కేతన చోడభూమిపాత్మజుఁడై ధై
ర్యాకరుఁ డగు పృథ్వీశ మ
హీకాంతుని మంత్రియయ్యె నెంతయుఁ బేర్మిన్'.

---

[1] భారతి., సం. 4, సం. 10, పు. 115-122.

[2] కే. బా. చ., ఆ. 1, ప. 23, 31.

O. L. No. D. 480.

మూడవ తాటియాకులో 'చోడన' అని పాఠాంతరము కలదు.

ఇట్లు మంచనకవి వెలనాటి చోడవంశమును వర్ణించుట శాసనవంశక్రమవిరుద్ధము. ఇంతకంటె 'గొంకభూమిపాత్మజుఁడు—పృథ్వీశ మహీకాంతుఁడు' అని కవి వర్ణించియుండుననుట సహేతుకమైనను, గణభంగములేకపోయినను, రెండవ గొంకరాజు కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుని కొడుకని చెప్పినట్లు కావ్యావతారికలో మరేపద్యములో నిదర్శనములేదు. చూచివ్రాతలో ఆపద్యమును వ్రాతకాడు పొరబాటుగా విడిచిపెట్టినాడేమో? తెలియదు. ఎట్లయినను, వెలనాటి చోడవంశములోకూడ నన్నూరుపాడు కరికాల చోడవంశములోవలెనే, చేతప్పులుకలవనుట నిస్సందేహము.

నెల్లూరుజిల్లా శిలాశాసనసంపుటములలో మరియొక చోడవంశము ఇట్టిదున్నట్లు నాకు కనబడలేదు. క్రీ. శ. 1097 తేది నన్నూరుపాడు శిల్పి చెక్కిన శాసనలిఖితదోషమును చారిత్రకులు గుర్తింపకపోవుటచేతనే; దానకాలములేని కాకతీయగణపతికాలమునాటి పెద్దచెరుకూరు శిలాశాసన దానకాలమును చక్కగా నిర్ణయింపలేకపోయినారు. లేనిచో, కవికాలనిర్ణయ మింతవివాదములకు మూలమయ్యెడిదికాదు.

'ఈ (పెద్దచెఱుకూరు) శాసనమునందలి వంశవృక్షము నకును పైనఁ గనుపఱచిన నన్నూరు శాసనమునందలి వంశవృక్షమునకును గొంత పోలికయున్నది. నన్నచోడ, సూరభూప, రాజరాజులందును. నిందును నొక్కరీతిగనే యొక్క కాలమునందే యున్నారు. నన్నెచోడునకును, చోడబల్లికిని నడుమ నా శాసనమున కంట్రువంక్యరాజు గనఁబడుచున్నాఁడు.

అతనిని దొలగించినచో, నీరెండు శాసనములందలి వంశ వృక్షము లొకటియేయని చెప్పవచ్చును. వెంకన కొడుకు వంక్యారాజనియు నాతని కొడుకు బల్లెరాజనియు వ్రాయవలసి యుండగా శాసనలేఖకుఁడు పొరబడియెనేమోయని తోఁచు చున్నది. ఇంతకు నిది యూహయే కాని యాధారమున్నది కాదు..............

ఇంతవఱకు లభించిన శాసనము లన్నిటిలోను బల్లిచోడ నన్నెచోడులను తండ్రి కొడుకులుగాఁ జెప్పఁబడినదీ (పెద్దచెఱుకూరి) శాసనమొక్కటియే. శాసనములనుబట్టి కవి కాలనిర్ణయముచేయఁ దలపెట్టినచో నందుల కుపయోగించునది యీ శాసనముదక్క మఱియొక్కటి యింతవఱకు లభ్యముకాలేదు కావున మనకవి కాలనిర్ణయముచేయుటకీ శాసనముదక్క గత్యంతరము లేదు. దీనినివిడచి వేఱుమార్గమునఁ గవికాలనిర్ణయము చేసితిమేని యీ శాసనమునకు సమాధాన మొసంగుమని పండితు లడుగకపోరు. ఈ శాసన కర్త పాకనాఁ డిరువదియొక్క వేయిని బరిపాలించినవాఁడని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. కవి నన్నచోడుఁడుకూడఁ దనతండ్రి పాకనాఁ డిరువదియొక్క వేయిని బరిపాలించినవాఁడని చెప్పి యున్నాడు. కావున నీ శాసనమందలి నన్నిచోడుఁడే కవి నన్నిచోడుఁడని చెప్పదగియున్నది."[1] అని క్రీ. శ. 1946 లో శ్రీ శేషయ్యగారు నన్నూరుపాడు [illegible] శాసనకవి విరోధమును సందేహించియు, ఆ నన్నూరుపాడు శిలాశాసన [illegible] కాలా

[1] ఆం. క. త. భా. 1, పు. 183—190.

ధారముతోడనే దానకాలములేని పెద్దచెరుకూరు దానకాలమును, నేను క్రీ. శ. 1940 లో నిర్ణయించినట్లే, నిర్ణయించియున్నారని స్పష్టమగుచున్నది.

కావ్యావతారికలో కవిరాజశిఖామణి తన తండ్రి చోడబల్లి 'పాకపాటి-కధీశుఁడు' అనియు, తన గురువు జంగమ మల్లికార్జున దేవుఁడు 'శ్రీ నగోత్తుంగమణి శ్రీ సంగతుడు-"[1] అనియు చెప్పుటయే గాక, తాను 'ఒరయూరి కధిపతిని'[2] అని చెప్పుకొనుట వివాదాంశముగానున్నది. అందువల్ల 'ఇతఁడు కావేరీతీరమున నొరయూరను పట్టణము రాజధానిగా గోదావరి సింహాళ మధ్యదేశము నేలెను."[3] అను భ్రమ నిది కలిగించుచున్నది. తన తండ్రి పాకనాటి సంబంధమును, తన గురువు రేనాటి సంబంధమును విడనాడి, కవి తాను తమిళ నాటి సంబంధమును కల్పించుకొనుట దేశవిరుద్ధముగానున్నది. కవి మనుమని క్రీ. శ. 1097 తేది నన్నూరుపాడు దానము పాకనాటిలోని దేనని, మరియొక దానకాలములేని నన్నూరు పాడు శాసనచరిత్ర చెప్పుచున్నది.

"నన్నూరి కీవలను.........
సూర్యవంశులకుం బాకనాంటి
బ్రతిష్ఠగాం నిల్పినది."[4]

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, వ. 58.

[2] కు. సం., ఆ. 1, ప. 54.

[3] కు. సం., భా. 1, పీఠిక, పు. 1.

[4] సె. జి. శా., భా. 3, పు. 1071-1072., నెం. 91.

దానకాలములేని పెద్దచెరుకూరు దానము కమ్మనాటిలోనిదైనను, దానిలో కవి ముమ్మడి మనుమనికి "కందుకూరి పురవరేశ్వరు"డను 'పాకనాటి' రాజ్యము స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నది. పైకారణములనుబట్టి నన్నిచోడకవి 'ఒరయూరి – తమిళనాటి – కధిపతి' కాడనియు, తన తండ్రి, తన మనుమలవలెనే కందుకూరు పాకనాటికధిపతియనియు మనమూహించి నిశ్చయించుట కల్పితముకాదు. పాకనాటికి పడమటి సరిహద్దున రేనాటి శ్రీశైలశైవక్షేత్రముకలదు. ఇది తమిళనాటికి సమీపప్రదేశముకాదు. కాని, కందుకూరు పాకనాటికి కొంత సమీపప్రదేశమే యగును.

చోడకవి కథలో 'ఉదయాద్రి ప్రభుశృంగంబు'[1] అను పర్వత శిఖరమును వర్ణించునపుడు శబ్దశక్తి ధ్వనిగా 'ఉదయగిరి ప్రభువుయొక్క ప్రభుత్వము' అను తన పాకనాటి ప్రభుత్వ రాజధానినిగూడ సూచ్యార్థసూచన చేసినాడన్నచో, టెంకణాదిత్యకవి 'పాకనాటి కధీశు'లగు తన తండ్రి, తన మనుమలవలెనే 'అయ్యుదయగిరి పాకనాటి కధిపతి' యగునే గాని, 'ఒరయూరి – తమిళనాటి కధిపతి' కాడన వీలున్నది. కావ్యమందలి ఉదయగిరి పాకనాటికిని, పెదచెరుకూరు శాసనమందలి కందుకూరు పాకనాటికిని పూర్వకాలము నుండియు ఏకరాజ్యసంబంధము కలదు.

---

1 కు. సం., ఆ. 10, ప. 111.

(1) 'ఉదయగిరిరాజ్యానకుం జెల్లి (న) కందుకూరిశీమ.'[1]

(2) 'ఉదయగిరి రాజా (గ్రే)న పాంకనాండిలోను, పినాండ్డిలోను పినాకి (ని) నది.'[2]

ఇది క్రీ. శ. 16 శతాబ్దమునాటి శాసనమైనను, తత్పూర్వముకూడ ఇట్టి రాజ్యసంబంధ మీదుర్గములు రెంటికి కలవని కవి వ్యంగ్యచరిత్రవల్ల విదితమగుచున్నది.

చోడకవి కావ్యావతారికలో తాను 'ఒరయూరి కధిపతిని' అని వ్రాయలేదనియు, 'ఉదయాద్రి కధిపతిని' అని వ్రాసినాడనియు తలచుట కల్పిత పాఠమన్నను, మరల నా కావ్యావతారికలో వేంకణాదిత్యకవి 'భారవియు వస్తుకవితను...బరగిరుదయ పర్వత శిఖరాగ్రారోహణ...వర్ణనల జనారాధితులై.'[3] అనుట రవిపక్షములోకాని, భారవికవి పక్షములోకాని సమన్వయమగుటలేదు. పోతే, అభినవ భారవి యనదగిన నవవేంకణాదిత్యకవి పక్షములో సోదాహరణముగా వస్తుకవిత సమన్వయ మగుచున్నదేమో? పరిశీలింపవలసియున్నది. తెనుగు భారవి 'వస్తుకవిత' కుదాహరణగా 'ఉదయాద్రి ప్రభుశ్శృంగంబు – ఉదయగిరి ప్రభువు యొక్క ప్రభుత్వము' కథలో కనబడుచున్నది.

ఇంతకు కవికాలమునాటినుండియు తెనుగు చోడ రాజు లేదేశము నేలుచున్నను, తాము 'ఒరయూరి కధిపతులము' అని చెప్పుకొను దురాచారమొక టున్నదనుట నిశ్చ

[1] నె. జి. శా., సం. 2., పు. 543., నెం. 30.

[2] నె. జి. శా., భా, 1., పు. 9-11, నెం. 2 (తిరువీదు)

[3] కు. సం., ఆ. 1, ప. 20.

యము. మేము కావేరీతీరమందలి యొరయూరి చోడవంశీ కులమనుటకు బదులుగా ఈజాతి సూచకబిరుద మేర్పడినది. ద్రావిడ చోడులలో నన్ని చోడ నామధారులు లేనే లేరు.

క్రీ. శ. 1097 తేది నన్నూరుపాడు శిలాశాసనదాత రాజమహేంద్రునికి 'పోతపిచోడ' అను బిరుదము చెప్పబడి యున్నది. ఇది 'పొత్తపియ చెన్నగువీడుగ వాలి పాకనాండిరువదియొక్క వేయింజననేలు'[1] అనుపాకనాటి చోడవంశమునే తెలుపుచున్నది. ఇంతేకాక, రేనాటి శ్రీశైలమునకు తూర్పున గుండ్లకమ్మకు దక్షిణపశ్చిమతీరమందున్న పాకనాటిలో నన్నూరుపాడు కలదు. వెలిగొండలకు పడమట పొత్తపిమేల్పాకనాడును, తూర్పున ఉదయగిరి కీల్పాకనాడును కలవు. 'గుండ్లకమ్మ నదికీ, పెన్నానదికీ మధ్య సముద్ర తీరాన ఉన్న దేశము పాకనాడు.'[2] అని శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు కీల్పాకనాటి హద్దులను వివరించియున్నారు. ఉదయగిరి పాకనాటికిని, కందుకూరు పాకనాటికిని, నన్నూరుపాటి పాకనాడు దూరప్రదేశముకాదు. ఇది కందుకూరు పాకనాటిలో మునిసినదియొడ్డుననున్న నెన్నూరుపాడు కాదు; అద్దంకిసీమలో గుండ్లకమ్మ నదియొడ్డుననున్న పాకనాటి మోదేపల్లి నన్నూరుపాడు. ఇప్పుడిది గుంటూరుజిల్లా, ఒంగోలు తాలూకా పాకనాటిలో చేరియున్నను, పూర్వ మిది నెల్లూరుజిల్లాలోనిదై యున్నది.

---

1 శా. ప. మం., భా. 1., పు. 75, నెం. 58.

2 అం. దే. చ. సం., పు. 55.

నన్నూరుపాడు - పెదచెరుకూరు శాసన ద్వయవంశము	గణిత - శాసన కాలములు క్రీ. శ.	శాసన ద్వయ
సూర్యాన్వయము	—	సూర్య
*		*
కరికాలచోడుడు	౨ శతాబ్ది	పొత్రపి
*		*
చాగివంక్కైన	—	వంక్కైన
కంట్య వంక్యరాజు	—	వంక్య
చోడబల్లి	1019	బల్లి
నన్నిచోడ	1048 - 57	నన్ని
సూరభూపతి	—	సూర
రాజమహేంద్ర పొతపిచోడు	1088 - 97	రాజ
ఘటంకొర	—	—
కాకతీయ గణపతి ధర్మార్థము	1218 - 27	—
మల్లిదేవచోడ	1218 - 27	—

సమ వంశము	—: తరముల భిన్నాభిప్రాయములు :—			
	శ్రీ జయంతి 25. సం. త. క్రీ. శ.	శ్రీ వేటూరి 25. సం. త. క్రీ. శ.	శ్రీ నడకుదుటి 40. సం. త. క్రీ. శ.	దేవరపల్లి 30. సం త. క్రీ. శ.
సూర్య	—	—	—	—
*				
కరికాల	—	—	—	—
*				
—	—	—	—	938 - 68
—	—	—	—	968 - 98
బల్లి	1093 - 1118	1098 - 1123	938 - 978	998 - 1028
నన్ని	1118 - 43	1123 - 48	978 - 1018	1028 - 58
సూరి	—	1148 - 73	1018 - 1058	1058 - 88
రాజ	—	—	1058 - 98	1088 - 9
ఘటం	1143 - 68	1173 - 98	1098 - 1138	1097 - 112
—	—	—	—	—
తద్వంశీకుడు	1218	1248 - 58	1218 - *	1187 - 122

కందుకూరు చోడవంశమందలి రాజమహీపతి తమ్ము డగు ఘటంకారుని వంశము తత్పూర్వమందలి పాకనాటి నన్నూరుపాడు శాసనవంశములో లేదు. నన్నూరుపాడు శాసనమందలి 'చాగివంక్కన కొడుకు కంట్రువంక్యరాజు' అను మూలపురుషు లిద్దరిపేరులు కందుకూరి పాకనాటి వంశములో చేరలేదు. పాకనాటికవి వంశములోకూడ నై మూలపురుషు లిద్దరిపేరులు లేవు. అందువల్ల కవి వంశ మందలి శిల్పి చేతప్పను సప్రమాణముగా గుర్తించ వీలున్నది.

ఇదివరలో నన్నూరుపాడు దానకాలము శా. శ. ౧౦౧౦/క్రీ. శ. 1088 నాటిదిగా లెక్కింపబడుచుండినది. కాని, అది తప్పు. ఇప్పు డీదానకాలము శా. శ. ౧౦౧౯/క్రీ. శ. 1097 నాటిదిగా లెక్కింపబడవలెనని ప్రభుత్వ శాసనాధికారి[1] సవరణచెప్పుచున్నది. దానకాలము మారి నను, చోడరాజుల పురుషాంతరకాలము లంతగా మారలేదు.

వెలిగొండలకు తూర్పుభాగమందలి అయ్యుదయగిరి-కందుకూరు పాకనాటిలో ప్రభుత్వము లెన్ని మారినను, కాలానుసారముగా చోడకవియు, కవివంశీకులును సామం తులుగానో, స్వతంత్రులుగానో పాకనాటి కధిపతులై, ఒర యూరి కధిపతులై, టెంకణాదిత్యులై తెనుగునాటిని పరి పాలించి రనుటకు సందేహము లేదు.

---

1 D. O. No. 119-810/885. D. 17th April 1950.
,, No. 119-1225/1337. D. 25th May 1950.

కృతిపతులు

'గ్రంథస్థ నిదర్శనములవలన కొంతవరకు గ్రంథకర్తతో సమకాలికులగు మహనీయులనుగూర్చియు, వారి జయాతిశయములనుగూర్చియు గొంత దెలిసికొనుటకు నవకాశముండును. గాని యిట్టిసూచన లిందు లేకుండుటచే నిదర్శనాంతరముల సమకూర్చుకొని విమర్శింపవలసియున్నది.'[1] అని క్రీ. శ. 1911 లో శ్రీ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారును; 'కాలాముఖ మతాచార్యులెల్లరు బ్రహ్మచారులు. ఈమతము ప్రారంభమున నెచ్చట నుండెనో కాని క్రీ. శ. 1050 లో నుండి వనవాసిదేశమున (బళ్ళిగావె-బలగామి) బలిగ్రామ మను పురమున నెలకొన్నది.'[2] అని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును; 'నన్నెచోడుని గురువైన మల్లికార్జునునిబట్టి కాలనిర్ణయముచేయుట సాధ్యమైనపనికాదు. మల్లికార్జునులు పెక్కురున్నారు. నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయముఁ జేయఁ బ్రయత్నించిన పండితులకుఁ దలయొక మల్లికార్జునుఁడును లభించి వారివారి యూహల కాధారపడుచువచ్చినాఁడు. నేను నిర్ణయించిన (క్రీ. శ. 1028-1078) కాలమున మల్లికార్జున యోగియుండవలదా? యని కొంద ఱడుగవచ్చును. ప్రపంచములోని మల్లికార్జునులందరును శాసనవాఙ్మయ ప్రపంచములఁ జేర్పఁబడిరని సిద్ధాంతమగువఱకు నాప్రశ్న కవకాశమే లేదు. ఆకాలమున మల్లికార్జునయోగి లేడని యెవరు చెప్పగలరు?'[3] అని శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారును తీర్మానించియున్నారు. క్రింది పట్టికను పరిశీలింపుడు.

---

1 ఆం. ప. సం. సంచిక., పు. 175. 2 కు. సం., భా. 2., పీఠిక., పు. 3

3 ఆం. క. త., భా. 1, పు. 196.

1. కోడుంబాలూరు శాసనము

చోడ విక్రమకేసరి (క్రీ. శ. 10 శతాబ్ది)	కాలాముఖ తపోరాశి శిష్యుడు, మల్లికార్జునముని

2. కావ్య రూపకము

మల్లప్రభువు (క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది)	శ్రీ నగోత్తుంగమణి శ్రీసంగత జంగమ మల్లికార్జున యోగి, శ్రీ రామేశగ (క) వి

3. కొప్పరపు శాసనము

కాప,చోడ │ కన్నరచోడ — చోడబల్లి దేవుడు శా. శ. 1037 (క్రీ. శ. 1115)	పాలూగ్వ్రరి కాలాముఖ వ్రతుడు, మల్లికార్జునుడు

4. ఖాజీపేట శాసనము

బేతరసన │ దారిద్ర్యవిద్రావణ, త్రిభువనమల్ల - దుర్గనృపతి శా. శ. ౧౦౧౨ (క్రీ. శ. 1090)	శ్రీ పర్వత ప్రసిద్ధ మల్లికార్జున శిలా మఠాచార్యుడు, కాలాముఖ తపోధనుడు, రామేశ్వర పండితుడు

తెనుగు చోడకవి గురువు కాలాముఖయోగియో? శివ యోగియో? నిర్వివాదముగా సిద్ధాంతము కాలేదు. కాక పోయినను, అవతారికలో క్రింది అభేదరూపకచరిత్రను కవి వ్యంజకము చేసినాడని విమర్శకులు గమనించలేదు.

'గురువున కిష్టదైవమున
కుం బతికిం గృతిఁజెప్పి పుణ్యమున్
వరమును దేజమున్ బడయ
వచ్చు జగంబుల నిశ్చయంబుమ
గ్గురువును నిష్టదైవమును
గూర్చునిజేశుఁడుఁ దాన నాకుఁగా
కొరునకు నిట్లు సేకుఱునె
యొక్కటలాభము లెన్నియన్నియున్.'[1]

ఇందులో కట్టకడపట కవి 'నాకుఁగా కొరునకు నిట్లు సేకుఱునె యొక్కటలాభము లెన్నియన్నియున్' అని పేర్కొనుటవల్ల నన్నిచోడకవికాలములో కొందరు సమకాలికులగు మల్లయ్యలు కలరనియు, వారితో కవికి దగ్గరసంబంధము కలదనియు చెప్పవచ్చును. ఇంతేకాక, కావ్యావతారికలో కవి 'శ్రీనగోత్తుంగమణిశ్రీసంగతమల్లికార్జునదేవతాకంబై జగంబులం బ్రత్యక్షంబై ప్రవర్తిల్లుట జంగమమల్లికార్జునదేవుండై ... నెగడు సద్గురుండు'[2] అను అభేదరూపకము చెప్పి, ఇరువురు మల్లయల పేర్లనుకూడ సూచించి యున్నాడు. కాని, ప్రభువగు మూడవ మల్లయపేరును

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 50.

[2] కు. సం., ఆ. 1, వ. 58.

సూచింపలేదు. అయినప్పటికిని, దీని పై పద్యములో 'సప్త సంతానములొప్ప నిల్పుదు ముదంబునఁదత్ (-మల్ల) ప్రభు నాజ్ఞ పెంపునన్'[1] అను కవి సూచనమాత్ర మున్నది. కాగా, ఈ మల్ల ప్రభు వెవరో? పరిశీలింపవలసియున్నది.

ఇట్లీకృతిపతి అభేదరూపకమును విభజించినచో, కవి కాలములో గురువు శ్రీగిరి జంగమమల్లికార్జునయోగియు, ఇష్టదైవము శ్రీగిరిమల్లికార్జునస్వామియు, ప్రభువు శ్రీగిరిప్రాంత జగము నేలు త్రైలోక్యమల్లరాజును కలరనిగుర్తింప వచ్చును.

మరియు, కథలో కవి తనగురువును కథానాయకునిగా ప్రవేశపెట్టి వర్ణించినపుడు, 'సోమ మనుష్యరూపధూర్జటి మునిముఖ్యలోకగురు జంగమలింగము మల్లికార్జునుణ్'[2] అని కూడ వర్ణించి యున్నాడు. కాబట్టి, కవి గురువు క్రీ. శ. 1044-68 మధ్య కళ్యాణిచాళుక్యరాజ్యము నేలిన మొదటి సోమేశ్వరుడను త్రైలోక్యమల్లుని కాలమునాటివాడని చెప్ప వచ్చును. మరియొక ఘట్టములో తనగురువును, తన ప్రభువును వ్యంగ్యకవి 'త్రైలోక్యపూజ్యున్'[3] అనివర్ణన కావించి, త్రైలోక్యమల్లబిరుదమును, వ్యక్తిత్వమును సూచించి యున్నాడని చెప్పవచ్చును.

పైసూచ్యార్థ సూచనల నన్నిటిని బట్టి, క్రీ. శ. 1028-58 మధ్యకాలములో ప్రబంధకవి నన్నిచోడుడును,

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 46.

[2] కు. సం., ఆ. 6., ప. 47.

[3] కు. సం., ఆ. 8, ప. 63.

ప్రబంధకృతిపతులగు శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామియు, శ్రీగిరి జంగమమల్లికార్జునయోగియు, శ్రీగిరిప్రాంత చక్రవర్తియగు త్రైలోక్యమల్ల చాళుక్యరాజును, తత్సామంతుడగు కాకతీయ త్రిభువనమల్ల ప్రోలరాజును సమకాలికులుగా నుండియుందు రని చెప్పకతప్పదు. ఈ నలుగురిలో అతిపురాతనదైవమగు శ్రీ శైలస్వామిని వదలి పెట్టినను; మిగిలిన ముగ్గురు మల్లయ్యలు కవికి సమకాలికులని చెప్పినచో, అప్పుడు 'ఒక్కటి లాభము లెన్నియున్నియున్' అను 'మల్ల' శబ్దఫలితము లన్నియు సమకూడును. పై పెచ్చు లాభము దైవబలము కూడ గిట్టుబాటగును.

శకదానకాలము లేని గంగాపుర శిలాశాసనములో 'శ్రీమత్ప్రతాప చక్రవర్తి జగదేకమల్ల వర్షణద వ...త్రిభువన మల్ల (బే) తినాయకును'[1] అను వారిద్దరు సమకాలికులని చెప్పబడియున్నది. కాబట్టి, ఇందలి 'త్రిభువనమల్ల బేతి నాయకు(డు)' కాకతీయ వంశములోని మొదటి త్రిభువన మల్ల బేతరాజగునని, అందుచేత తద్వంశీకులందరికి 'త్రిభు వనమల్ల' బిరుదనామమేర్పడినదని నిశ్చయింపవచ్చును.

పశ్చిమచాళుక్యవంశములో క్రీ. శ. 1138-50 మధ్య రెండవ జగదేకమల్లరాజు కలడుకాని, కాకతీయవంశ ములో ఇతనికి సమకాలికు డగు బేతరాజొక్కడుకూడ లేడు. మొదటి జగదేకమల్లు క్రీ. శ. 1014 లో సింహాసన మెక్కినాడు. దీనికితర్వాత 8 సంవత్సరములకు దానమివ్వ

[1] తె. శా., పు. 105-106.

బడినది. కాన, రెంటిని కలిపి, క్రీ. శ. 1022 విజయరాజ్యములో గంగాపుర శాసనదానమివ్వబడినదని నిర్ణయింపక తప్పదు.

దశక స్తుతిలో చోడకవి 'లోకత్రయాధారున్ నిన్ మదిఁ గొల్వ కున్కియుఅవే దారిద్ర్యవిద్రావణా!'[1] అని పేర్కొన్న కృతిపతులలో 'త్రైలోక్యమల్ల దారిద్ర్యవిద్రావణా!' అను మొదటి పశ్చిమచాళుక్య రాజును, 'త్రిభువన మల్లదారిద్ర్యవిద్రావణా!' అను మొదటి కాకతీయప్రోల రాజును, 'త్రైలోక్యమల్ల దారిద్ర్యవిద్రావణా!' అను శ్రీగిరి జంగమమల్లికార్జునయోగియు సమకాలికులుగా చేరియున్నా రన్నచో, ఇందలి 'లోకత్రయ' శబ్దౌచిత్యము బోధపడును. 'త్రైలోక్య-త్రిభువన' పర్యాయమే 'లోకత్రయ' పద ప్రయోగము.

ఇది శివ స్తుతిగాను, గురు స్తుతిగాను, ప్రభు స్తుతిగాను రచింపబడిన దశకము కాబట్టి, దీనిలో చోడకవి స్పష్టబిరుదు లను వాడలేదు. ఖాజీపేట శిలాశాసనమందు మొదటి కాక తీయ ప్రోలరాజు ప్రశస్తిలో 'భద్రంగవిద్రావణా!'[2] అను బిరుదమున్నను, దశకమకుటములో ఇముడుచున్నను, కవి దీనిని వాడక; 'దారిద్ర్యవిద్రావణా!' అని మార్చి, సర్వ సామాన్య బిరుదముగా కృతిపతులు ముగ్గురిని స్తుతించి యున్నాడు. అయినను, కాకతీయవంశీకు లీకవిసంబోధన

---

1 కు. సం., ఆ. 10, ప. 90.

2 భారతి., సం. 8, సం. 8., పు. 190.

'ప్రోలక్షమాపాలకో...భద్రంగ విద్రావణః'

సామాన్యబిరుదమునే, తమ వంశప్రశస్తిలో చేర్చుకొన్నట్లు కొన్ని శాసననిదర్శనములు కలవు.

కృతిపతియగు జంగమమల్లికార్జునుడు జంగమజాతి వాడుకాడు. కావ్యావతారికలోను, కథలోను కవి తన వస్తుకవితాగురుడవును బ్రహ్మచారియనియు, బ్రాహ్మణు డనియు వాచ్యముగా నిరూపించియున్నాడు.

'నింగిముట్టియున్న - జంగమ మల్లయ
పరమునందుఁగనిన - వస్తుకవితఁ
దగిలివారియంద - సెగడింతు రపకీ దీ
పమున నర్చలిచ్చు - పగిదిపోలె.'

....

'వాసనగా శివాగమము
వర్ణన కెక్కఁ బ్రయోగదర్థముల్
జేసిగ నాత్మశిష్యులకుఁ
దెల్పుచు సద్విధినున్న నిష్కశా
భ్యాసమునందు లీనమగు
భావమునిల్పి వెలుంగుచున్న స
ద్భాసురముఖ్య విప్రముని
పుంగవు జంగమమల్లికార్జునున్.'[1]

పై ప్రమాణములనుబట్టి, నన్నెచోడుని వస్తుకవితా గురువు విప్రజాతి యోగియనియు, శిష్యునికి సమకాలికు డనియు స్పష్టమగుచున్నను ; 'కుమారసంభవకృతిపతి యీ

---

[1] కు. సం., ఆ. 6., ప. 79.

'వైరాగ్యనిరతుండు', కు. సం., ఆ. 1, వ. 58.

మల్లికార్జున యోగులలో నెవ్వఁడయినను నాతఁడు తప్పక నన్నెచోడుని సమకాలికుఁడేయని తలంపనవసరము లేదని నా యభిప్రాయము. అట్లు నిర్ణయింపవలెననుటకుఁ దగినన్ని యవకాశములు గ్రంథమునఁ గానరావు.'[1] అని 1939 లో శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు తీర్మానించుట సత్యదూరము. కృతిపతి అభేదరూపక చరిత్రనుబట్టి, గురుశిష్యు లిద్దరు సమకాలికులని స్పష్టమగుచున్నది.

క్రీ. శ. 1050 లో వనవాసి దేశమున కాలాముఖ మఠముస్నట్లు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. ఇది జంగమమల్లికార్జునునిచే నిర్మింప జేయబడిన కాలాముఖమఠమన్నచో, కుమారసంభవకావ్య కర్తయు, ముగ్గురు కృతిపతులును క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది మధ్యకాలమువారగుచున్నారని భావించవచ్చును. పైన వివరించిన రూపకచరిత్ర కాలమున కీకాలాముఖమఠనిర్మాణ కాలము సమకాలికమై తార్కాణ మిచ్చుచున్నది.

క్రీ. శ. 1035 తేది బలగామిశాసనములలో నొక దానియందు 'లకుళ' మతప్రశంస కలదు. అది 'జగదేకమల్ల' బిరుదుగల 'ఇమ్మడి జయసింహుని కాలమునాటిది.' అందు 'అద్వైతవాదిభూజకుఠారం . . . శ్రీమల్లకుళీశ్వరపండితగ్రైః'[2] అను శైవుని ప్రస్తాపనకలదు. ఇతడు 'లకులీశ్వర' నామాంకితుడో? లేక 'శ్రీమల్ల(ల) కుళీశ్వరపండితు'డో?

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 38.

[2] మై. శా., పు. 146.

తెలియదు. 'లకుల, కాలాముఖ' మతనామాంతరములు భిన్నశైవమతములు కావని కాకతీయుల దానశాసనములు చెప్పుచున్నవి. 'కాళాముఖ తపోధనరుం...రామేశ్వరపండిత గ్గేః[1]' అను మహ్మరాజు ఖాజీపేటశాసనమును, 'రామేశ్వర పండితోదయం వేత్రాలకులేశ్వరాగమ[2]' అను రెండవ ప్రోలరాజు పాదికెక్కకుంటశాసనమును కలిసి రామేశ్వర పండితుని శైవమతమును తెల్పుచున్నవి. కాలాముఖమత ములో అద్వైతమతము నిరాకరింపబడినను, శివాద్వైత మతమునకు తావున్నదనుపక్షములో కుమారసంభవకృతి పతిమతము కాలాముఖమతమనవీలున్నది. లేనిచో, ఇది సందేహగ్రస్తమే యగుచున్నది.

'కాలాముఖులు–వీరి సిద్ధాంత మేదో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు.'[3] అని శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారుకూడ సందేహించియున్నారు.

బలగామిశాసనమందలి 'వరకాలాముఖచక్రవర్తి... కవిగమకివాదివాగ్మిప్రముఖవిద్వజ్జనానందకారణ జంగమకల్ప భూజరుం వేదాంతసిద్ధాంతాగమ...అర్థనిర్ణయనిరుక్తమం... శ్రీ గౌతమోమునిః'[4] అను కాలాముఖ శైవముని ప్రశస్తికిని, కావ్యమందలి 'కవిగమకివాగ్మి, జంగమలింగముమల్లికార్జున'[5]

---

1 భారతి, సం. 8, సం. 8., పు. 191.

2 కా. సం., పు. 88.

3 బ. పు., పీఠిక., పు. 72.

4 కు. సం., భా. 2, పీఠిక., పు. 6.

5 కు. సం., ఆ. 3, ప. 112-111.

యోగికినిమధ్య 'జంగమ' శబ్దాదిసాదృశ్యమున్నను, ఇది కాలాముఖమతసూచకచిహ్నముకాదు. అవతారికలో 'జంగబులం బ్రత్యక్షంబై ప్రవర్తిల్లుట జంగమ - దేవుండై - నెగడు' నని కవివివరణ చరిత్ర చెప్పుచున్నది. ఇట్లే శాసనములో 'జగంబులదాతయై ప్రవర్తిల్లుట జంగమకల్ప వృక్షమ్' అని అభేదరూపకము కల్పింపబడినది. ఎట్లయినను, కాలాముఖయోగుల కీ 'జంగమ' బిరుదముండి తీరవలెననెడి శాసనసాక్ష్యములేదు.

'శూలం శిరసి లింగంచ
ధారిణో జంగమ స్తథా.'[1]

ఇట్టి జంగమచిహ్నములు జంగమమల్లికార్జున యోగి వేషములోకాని, పార్వతితపోవేషములోకాని కనబడలేదు.

ఇతరమతావలంబకులు శివమతదోషముల నుద్ఘాటించగా, తదాక్షేపదోషములు అన్నిమతములలో కలవని శైవకవి సమాధానము చెప్పియున్నాడు. చర్చ చాలవరకు యుక్తివాదముగా నడచినది.

'రుద్రచిహ్నలివె పీనింబుచ్చి రా నేర్చిరే!'
'వస్తువందురిది కాళికు లీసుర పేర్మివింతయే!'[2]

క్రమముగా ఇవి కాపాలికమతమును, శాక్తేయమత మును సూచించుచున్నవి. కాని, 'శైవాగమవిధి దీక్షగాని-

1 శం. వి., పు. 354.

2 కు. సం., అ. 2, ప. 23.,
కు. సం., అ. 9., ప. 130.

మంత్రధ్యానవ్రతాచారంబు లుపదేశంబు గొని (ఉమాదేవి) తత్ (విప్రముని జంగమమల్లికార్జును) నియోగంబున:

1. మేనునిండ భస్మమలఁది,
2. ధాతువస్త్రములు గట్టి,
3. రుద్రాక్షమాలికలు కట్టి,
4. నెఱిజడలు పూని,

తపోవేషంబు దాల్చిపొల్చె.[1]

అను శైవమతము కాపాలికాది 'విరుద్ధాచార'[2] శైవ మతముకాదు.

'హారికంకాలము చేతిముద్ర దివిజేం
ద్రాస్థుల్ సుభూషావళుల్
గరళంబభ్యవహారమంతకతను
క్షారంబు మైపూఁత సం
కరుహాసీనశిరఃకపాలముదుభి
క్షాపాత్రగా విశ్వ సం
హారువర్తించు మహావ్రతోపహతి సే
యంబూన నీ ప్రాప్తియే?'[3]

ఇందలి 'మహావ్రతము' శాసనసాక్ష్యమునుబట్టి, 'కాలాముఖవ్రతమ్' గా కనబడుచున్నను; శైవకవి వాడిన 'కంకాల, కపాల' శబ్దములనుబట్టి, 'కాపాలిక మహావ్రత'

---

[1] కు. సం., ఆ. 6, ప. 82.

[2] కు. సం., ఆ. 2, ప. 21.

[3] కు. సం., ఆ. 4, ప. 77.

మనుటకును వీలిచ్చుచున్నది. 'శ్రీ రామానుజాచార్యులు... కాలాముఖులఁ గాపాలికులలో భేదముగాఁ జెప్పెను.' అని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి పీఠిక చెప్పుచున్నది.

'అంతనంత కొందఱు ('మాంసోపదంశకంబు లాస్వాదించుచు) మధుపాన గోష్ఠికింజొచ్చి మండలార్చినదీర్చి'[1] అని కవి వ్రాసినప్పు డీకౌళిక (శాక్తేయ) మతములోఁ జేరని మరి కొందరుకూడ నందు కలరని స్పష్టమగుచున్నది.

'—తథా కాలాముఖాపికపాలపాత్రభోజనశవభస్మస్నాన తత్ప్రాశనలగుడధారణసురాకుంభస్థాపన తదాధార దేవపూజాదిక మైహికాముష్మికసకలఫలసాధనమభిదధతి.'[2]

—శ్రీ రామానుజాచార్యులు.

ఇట్టి 'కౌళిక' మతమును కొంద రాచరించినట్లు కవి వ్రాసినాడుకాని, గురువర్ణనలో 'లగుడధారణ' మసలే చెప్పలేదు.

'జంగమమల్లి కార్జునుఁ.'
'వృక్షమూల నివాసునాతత
వేదవేది ననూనరు
ద్రాక్షధారి నఘారి నత్యమ
లాంగునున్నత మోక్ష సా
పేక్షితుఁ నిరపేక్షితుఁ బుధ
వృద్ధవంద్యు ననింద్యును

1 కు. సం., ఆ. 9., వ. 127-132.
2 కు. సం., భా. 2, పీఠిక., పు. 5.

గ్రాక్షపాద సరోరుహార్చను
నాత్మవిత్తము సత్తగాన్.'[1]

అభేదరూపకములో కవినిరూపించిన కృతిపతి జంగమ మల్లికార్జునయోగి క్రీ. శ. 1044-68 ప్రాంతశివాద్వైత యోగిగా కనబడుచున్నాడు. కాబట్టి, కుమారసంభవ కృతి పతియగు జంగమమల్లికార్జునుడు తప్పక నన్నిచోడునికి సమ కాలికుడేయని చెప్పకతప్పదు.

'తన్నుశివునికంటె - నన్నింటఁ గాకుండు
నెఱిఁగి తలరకుండు - డితఁడె ముక్తి
గాన మోక్షమొందు - గర్మమార్గంబునఁ
బడయఁగడఁగుటెల్ల - భ్రాంతి గాదె.'

....

'తలఁపఁబడు వానితోడన
తలఁపులను పెకలించి మఱచి - తాఁబరమాత్ముఁ
దలఁచుట మఱవక నిజముని
నిలిచిన పురుషుండుదాన నిర్వాణియగున్.' [2]

ఇట్టి 'నిర్వాణి' యగుటవల్లనే, ఆశ్వాసాంతములో కవి తనగురువును వాచ్యముగా 'తురాషాడ్భోగి నిర్వాణ యోగిన్'[3] అని పేర్కొన్నాడు. శైవులలో '(యోగధారణాః శైవాః) యోగధారణులు'[4] కూడకలరనుటనిరాక్షేపము.

[1] కు. సం., ఆ. 6, ప. 80, 79.

[2] కు. సం., ఆ. 6., ప. 72-76.

[3] కు. సం., ఆ. 1, ప. 134

[4] బ. పు., పీఠిక., పు. 68.

అన్ని శైవమతములను చోడకవి సమదృష్టితో అద్వైతిగా చూచినందువల్లనే,

'ఇన్నిరూపులంగు - నేరూపునిజముగా
నెఱుఁగవచ్చునీని - కెల్లనొక్క
రూపుసేయ నెవ్వ - రో పురుషు ?......' [1]

అని కృతకశివునిచేత ప్రశ్నింపజేసినాడు. ఇది 'శివయోగి' [2] శివాద్వైతమతము.

క్రీ. శ. 1940 భారతి [3] లో నేను మొదటప్రకటించిన నన్నూరుపాడుశాసనకాలమునే శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు స్వల్పసందేహముతో, మార్పులతో అంగీకరించియు, గ్రంథాంతరంగిక కవిగద్యకాలము నాక్షేపించుట సహేతుకము కాదు. క్రీ. శ. 11 శతాబ్దిలో ముగ్గురు మల్లయ్యలతో కవిసమకాలికుడై యున్నట్లు అభేదరూపకధ్వనిచరిత్ర చెప్పుచున్నదని విమర్శకులు మరచిపోగూడదు.

క్రీ. శ. 1097 తేది ఖాజీపేట శిలాశాసనమందలి 'కాళాముఖతపోధనరుం శ్రీపర్వతప్రసిద్ధమల్లికార్జునశిళామతాచార్యరుం' అను కాలాముఖశిలామఠమునాటికి మల్లికార్జునుడు సజీవుడై యున్నాడో? లేడో? స్పష్టముగా తెలియదు. 'మల్లిషణ తపోధనగె అన్నదానక్కమ్'

---

[1] కు. సం., ఆ. 7., ప. 24.

[2] కు. సం., ఆ. 2, ప. 109.
'శివయోగతత్పరుఁడు'.

భారతి, ఏప్రెల్, 1940.

అనునిది 'మల్లిపవ౽ (త) తపోధను'లనుటకుబదులు తప్పుగా చెక్కినరూపము కాబోలు ?

క్రీ. శ. 1114 తేది కొప్పరపుశాసనమందలి 'పాలూర్పుర సముత్పన్నం ధృత కాలాముఖవ్రతమ్ మల్లి కార్జునమ్'[1] అను కాలాముఖవ్రతుడు కవికాలమునకు 60 ఏండ్లు తర్వాత, కమ్మనాటినేలుచున్న 'కన్నర దేవునితమ్ముడగు చోడబల్లి'కి గురువగుచున్నాడేకాని, అంతకుముందే కనబడుచున్న క్రీ. శ. 1054 తేది కావ్యకర్త నన్నిచోడునికి వస్తుకవితాగురువు కానేకాడు.

ఎట్లయినను, క్రీ. శ. 1044-68 మధ్య పశ్చిమ చాళుక్య త్రైలోక్యమల్లరాజను మొదటిసోమేశ్వరుని కాలములో శ్రీశైలజంగమమల్లికార్జునయోగియున్నట్లు అభేదరూపకసమకాలచరిత్ర చెప్పుచున్నదనుట గ్రంథాంతరంగిక సాక్ష్యము.

దేశకాలములు

'ఈతని రాజ్యవ్యాప్తినిగూర్చిగాని, రాజ్యాంగవిషయములగూర్చిగాని గ్రంథమం దొక్కమాటయైననులేదు గదా. సంపాదకులు వ్రాసిన యంశము లెచ్చటనుండి సంపాదింపబడినవి ? ఆ ముచ్చట నించుకైన సంపాదకీయశీర్షికయం దెత్తుకొనకుండుట ధర్మమేనా ?'[2] అని క్రీ. శ. 1911 లో

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 14, సం. 1, పు. 19.

[2] ఆం. ప. సం. సంచిక., (1911), పు. 176.

శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావుగారును; 'కవికాలమును నిశ్చయించుటకై ప్రధానసాధనము కవిగ్రంథము నారంభించిన సంవత్సరమునో పూర్తిచేసిన సంవత్సరమునో పుస్తకమున వ్రాసికొనుట. ఈ (చోడ)కవి యదియుఁ జేసియుండలేదు.'[1] అని శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారును; యుద్ధఘట్టములో మనకవి 'తారకాసురనామాక్షరంబులు సకలదిక్తట శిలాపట్టంబుల శక్తిధరముఖవిజయప్రశస్తి శాసనలిఖితాక్షరంబులయ్యె' నని చెప్పియుండెను. గాన నాతఁడును తన విజయమును, వృత్తమును శాసనమునఁ జెక్కించియే యుండును. అదియో, అట్టిదియో లభించినపుడుగాని మనకవి ఈనాఁటివాఁడని నిర్ణయింప నవకాశములేదు.'[2] అని శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారును తీర్మానించినారు. కాని, వీరన్నట్లు కవిగ్రంథములో కవికాలములు 'విజయప్రశస్తి శాసనలిఖితాక్షరంబులు' కాకపోలేదు.

కావ్యావతారికలో నన్నిచోడుడను టేంకణాదిత్యకవి పూర్వకవుల నిట్లు వర్ణించియున్నాడు.

'భారవియు వస్తుకవితను
భారవియును బరగిరుదయ-పర్వతశిఖరా
గ్రారోహణేంద్రకీలన
గారోహణవర్ణనలజ - నారాధితులై.'

---

[1] ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 190.

[2] కు. సం. విమర్శ., పు. 207.

'క్రమమున పద్మభవుఁడు గవి
త్వము మెఱయఁగుమారసంభ-వమ్ము నలంకా
రము గూఢవస్తుమయకా
వ్యముగా హరులీలఁ జెప్పి - హరు మెచ్చించెన్.'

....

'అన్యతారకవితతుల నాదరించి
వెలయ నక్షత్రవిబుధ గురుబలము వడసి
యొనర దైవజ్ఞునట్లు శుభోదయమున
దివ్యసుకృతిఁ బ్రతిష్ఠింతుఁ దిరముగాఁగ.'[1]

'పయిపద్యములలో అన్యతారకవితతులనఁగా శుభేతర నక్షత్రగణములని యే సహజార్థము. ఇతరులను వంచించు కుకవి సమూహములను వ్యంగ్యార్థముగూడ గ్రహింపవచ్చును.'[2] అని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. కాని, 'ఇతరులను వంచించు - తారకవి' కుకవి కాడని; యుక్తికవియని తదలంకారము నిరూపించుచున్నది.

'పనిచేతను పరవంచన
మొనరించి మర్మమును గావ - యుక్తియనఁబడున్.'[3]

ఇట్లయినయెడ లీ 'అన్యతారకవి - తుల్యయుక్తికవి' కాకపోదు. 'అన్యశబ్దమునకు తుల్యార్థము[4]' కూడ కలదు. తారకవితను 'ఎత్తుజిత్తనఁగ నింపెసఁగుయుక్తి' కవితయన

1 కు. సం., ఆ. 1., ప. 20, 21, 34.

2 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28., సం. 1, పు. 43.

3 అ. సా. సం., పు. 67.

4 "అన్యోభిన్నతుల్యయోః" (నానార్థరత్నమాల.)

వీలున్నది. తెనుగులో లేకపోయినను, ఇట్టి నిఘంటు ప్రమాణము హిందీభాషలో కలదు. 'సబై తారకోతార్ — ఉపాయ్, యుక్తి.'[1] 'వేదతంత్రాదులన్నిటిలో యుక్తిశాలి యొక్క యుక్తి' కలదు కాని, భక్తిలేదని హిందీకవిఆక్షేపము.

'తారకవి రచితకృతియును
దారకవి రచిత సుకృతియుఁ - దానడఁగు.'[2]

ఎట్లయినను, మనమీ 'తుల్యతారకవి' జిత్తులకు లోపడకూడదు.

'యుక్తికవిరచించిన వంచనకృతియును, యుక్తి కవిరచించిన మర్మసత్యసుకృతియును తనలో తానడగు' ననుటయుక్తిమర్మము కాకపోదు.

'తారకంబుఁ జూచు దారివేఱేకద్దు,
సమముగాను జూడఁ జక్కఁబడును;
వెఱ్ఱిగానుజూడ వెలుఁగెల్లఁ బాఱురా!'[3]

అను వేమనయోగి అద్వైతవ్యాఖ్యానమే మన కిప్పుడు శరణ్యము.

మొదటి కందపద్యమున టేంకణాదిత్యకవి వర్ణించిన భారవులిద్దరిలో మార్గకవి సంస్కృత వస్తుకవితాపక్షము

---

1 'యంత్రమంత్ర ఔ వేదతంత్రమేఁ సబై తారకోతార్.'
(హిందీ శబ్దసంగ్రహ్.)

2 కు. సం., ఆ. 10, ప. 153.

3 వే. ప., ప. 889.

సమన్వయమైనట్లు; తుల్యమార్గకవిభారవి వస్తుకవితాపక్షాంతరము ఉదాహరణపూర్వకముగా సమన్వయమగుటలేదు.

'కాంతిగలసూర్యుడు వస్తుప్రదర్శనమందు ఉదయాచలశిఖరము కొనకెక్కుటచేతను, భారవివస్తుకవితయందు ఇంద్రకీలపర్వతశిఖరము నెక్కు వర్ణనలచేతను జనారాధితులై భారవులనబరగిరి.' ఇది కవిభావమైనచో 'వస్తుకవిత-వస్తుప్రదర్శన' శ్లేషార్థములో వాడబడినదన వీలున్నది.

మార్గకవితయందు ఇంద్రకీలపర్వతము నెక్కు వర్ణనలను వర్ణించి భారవిజనారాధితుడై పరగినాడనుట కుదాహరణము: కిరాతార్జునీయ సంస్కృతకావ్యము కలదు. కాని, వస్తుకవితయందు ఉదయపర్వతము నెక్కు వర్ణనలు కావించి తుల్యభారవి జనారాధితుడై పరగినాడనుట కుదాహరణము లేదు. సూర్యుడు రచించిన వస్తుకవిత కుదాహరణము చిక్కలేదు. కాని, సమానార్థములో 'రవి-కవి' శ్లేష చెప్పుటకలదు. 'రవికాననిచో కవిగాంచునే కద!' అని చాటువు.

'వేంకణాదిత్యుడు వస్తుకవితయందు ఉదయగిరిశిఖరము కొనకెక్కు వర్ణనలచేతను, భారవి వస్తుకవితయందు ఇంద్రకీలపర్వతము నెక్కు వర్ణనలచేతను సర్వజనులచే పూజితులై భారవులై వెలసిరి.' అను వ్యంగ్యసంకేతము నిందు కవి సూచించినాడన వీలున్నది.

రెండవ కందపద్యములో వేంకణాదిత్యకవి వర్ణించిన 'క్రమమున నుద్భటుఁడు...అలంకారము గూఢవస్తుమయ

కావ్యముగా. . . చెప్పి" నందు కుదాహరణము: కావ్యాలంకార సారసంగ్రహమను సంస్కృతకావ్యముకలదు. సారసంగ్రహ మం దలంకారముల కుదాహరణముగా చెప్పిన పద్యములలో పార్వతీపరమేశ్వరుల స్వయంవరకథ వ్రాయబడియున్నది. తల్లక్షణపద్యములందు అలంకారశాస్త్రము ముగిసినను, తల్లక్ష్యపద్యములలో పార్వతీపరమేశ్వరుల పరిణయకథ ముగియలేదు. స్వయంవరముతో అలంకారసారమును, కథాసారమును పరిసమాప్తమైనవి. పరిణయముకాని దంప తులకు కుమారసంభవమగుట సనాతనాచారముకాదు. కానప్పుడు, ఉద్భటకవి కావ్యాలంకార సారసంగ్రహము కుమారసంభవము కానేరదు.

'క్రమమున శంకరాదిత్యుడు తెనుగు కుమార సంభవమ్ము నలంకారము గూఢవస్తుమయకావ్యముగా హరు లీలచెప్పి హరుమెచ్చించె.' అనువ్యంగ్యసంకేతమే ఇక్కడ కూడ కనబడుచున్నది. 'రవి, ఉద్భట, ఆదిత్య' నామములు శబ్దశక్తి ధ్వనిగా కవినిగాని, శంకరాదిత్యచోడునికాని సూచింపక పోవుకద! మార్గకవులవస్తుకవితలు ఎట్టివైనను, దేశికవిజాను తెనుగు కుమారసంభవమందలి వస్తుకవిత ఎట్టిదో? కనుగొనవలసియున్నది.

'నన్నెచోడుని గ్రంథములో ననవసరశ్లేషలకు, గూఢభావములకుఁ దావులేదు. 'సరళముగాఁగ భావ ములు. . .' అని గ్రంథావతారికలో ఘంటాపథముగ నాతఁడు చెప్పికొనిన పద్యమిందుకు నిదర్శనము. మనయూహ

లను బలపఱచుటకు, సిద్ధాంతముల నిల్వారించుటకు గూఢత్వము నారోపించి యాతని పదప్రయోగములకు విపరీతార్థములు చెప్పఁబూనుట యాతని కపచార మొనర్చుటయే యని నా యభిప్రాయము'.[1] అని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు మనల నెచ్చరించుచున్నారు. కాని, తుల్యోత్తారకవి యుక్తి వంచనకు లోబడక, తన్మర్మసత్య మెట్టిదో? ముందు కనుగొందము.

'గుఱుతెఱిఁగి వస్తుచయమున
కొఱఁగాదు నా దీపవర్తి - యుసుబోలె నిజ
మ్మెఱిఁగి కృతివస్తునమితికి
వఱలఁగ మదినెఱుఁగు విబుధ - వర్గము దలఁతుఁ౯.'[2]

దీనిలో 'చీకటి' పదము లేకపోయినను, 'దీప' శబ్దమున్నది. ఇట్లే 'వంచన' పదము లేకపోయినను, 'నిజ' శబ్దము లేకపోలేదు. కాగా, ఇది యుక్తివంచన మర్మకవిత యగునో? గూఢవంచన గూఢోక్తి యగునో? దేహళీ దీప బంధమను వ్యంగ్యవస్తుకవిత యగునో? విమర్శకులే నిశ్చయించుట శ్రేష్ఠము.

కుమారస్వామికి దేవతలు సేనాధిపాభిషేకంబుచేసి, యువరాజపట్టంబు గట్టునప్పటి కథలో క్రింది పద్యోత్తరార్థంబు కలదు.

'ప్రభతోఁ బూర్వాబ్ధిలో వె-
ల్వడి రవిమణిరుక్ - భాసమానోదయాద్రి

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 42-43.

[2] కు. సం., ఆ. 1, ప. 26.

ప్రభు శృంగం బెక్కినట్ల-
ప్రతిహతవిభవా - పార తేజోమయుండై.'[1]

దీనిలో 'రవి ఉదయాద్రిప్రభుశృంగం బెక్కినట్లు పోల్చి, కథలో దేశికవి 'బాలసూర్యు డుదయాచలోన్నత శిఖరము నెక్కినట్లు కుమారస్వామి ఉరుసింహాసనాసీను డయ్యె' అని వర్ణించియున్నాడు. కాని, ఇది టేంకణాదిత్యుని దేశివస్తుకవిత కుదాహరణముకూడ నగునన్నచో, 'భారవియు నవమణులకాంతులతో ప్రకాశించుచున్న ఉదయగిరి ప్రభువుయొక్క ప్రభుత్వము నెక్కె' ననుట కాధారమగుచున్నది. కాగా, ఇప్పుడు 'అభినవభారవియు వస్తుకవితను భారవియును బరగిరి', అను టేంకణాదిత్యుని బిరుదు కొంతకు కొంత గోచరించును.

యుద్ధవిజయానంతరము 'త్రినయన, షణ్ముఖు' ల 'దివ్యాలింగనము' ను దేశికవి వర్ణించునప్పు డీ 'వస్తుకవిత' కిం కొక యుదాహరణ మిచ్చియున్నాడు.

'ద్వాదశార్ధార్ధనయనునా - ద్వాదశార్ధ
వదనుఁ డొగిఁ జుట్టె నిజభుజ - ద్వాదశమున
నుదయదశశతకిరణుఁ డ - య్యుదయనగముఁ
గిట్టి దశశతకరములఁ - జుట్టినట్లు.'[2]

దీనిలో కథ తప్ప, మరే వ్యంగ్య వస్తుకవిత లేదన వీలున్నది. ఆ విమర్శకూడ కలదు.

---

[1] కు. సం., ఆ. 10., ప. 111.

[2] కు. సం., ఆ. 12, ప. 214.

'ఇక రెడ్డిగారి చిత్రప్రదర్శన మించుక పరామర్శింతము...మూఁడుకన్నులవానిని (శివుని) ఆఱుమోముల వాఁడు (కుమారస్వామి) తనపదిరెండుచేతులతోడను, వేయి కిరణములుగల యుదయభానుఁ డుదయాద్రిని దనవేయికరముల (కిరణముల)తోఁ బొదివినట్లు కౌఁగిలించెనని దీని యర్థము. అనుప్రాస మను శబ్దాలంకారము, నుపమయను నర్థాలంకారము తప్ప దీనిలో మఱేయలంకారములుగాని, శ్లేషార్థములుగాని లేవు. మొదటి రెండుపాదములలోని సంఖ్యలను గలిపి (3 + 6 + 12 = 21) దానిని మూఁడు, నాలుగుపాదములలోఁ గానవచ్చు వేయి (దశశత) యను సంఖ్యతో గుణించిన ఇరువదియొక్క వేయియగును గాన నట్టిసంఖ్యగల గ్రామములను గలిగిన పాకనాటికిఁ దా నధిపతి ననియు నందలి యుదయనగము = ఉదయగిరి తనరాజధాని యనియు నన్నెచోడుఁడు గూఢముగాఁ జెప్పెనని రెడ్డిగారి ప్రదర్శనము. గ్రంథావతారికలోనే తనతండ్రి పాకనాటియం దిరువదియొక్క వేయిటి కధీశుఁడని తేటతెల్లముగఁ జెప్పిన నన్నెచోడునకు మరల నావిషయమునే చెప్పుట కీడొంక తిరుగుడు మార్గమేల? రాజధానినిఁగూడఁ జేరొ్క్కనవలె ననెడి తలంపే యాతనికిఁ గల్గినచోఁ బయిదానితోపాటు దానిని మొదటనే చెప్పియుండఁడా?'[1] అని క్రీ. శ. 1939 లో శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు నన్ను ప్రశ్నించియున్నారు. కాని, ఇది 'యుక్తివంచనమర్మము' నెరింగించు విమర్శ కాదు.

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 45.

దీనిలో కథ లేదనకూడదు. కాని, కథేతరవ్యంగ్యము కూడ కలదనుట గణితనిదర్శనము. మొదట నే నీగీతపద్యమందలి సంఖ్యలను రూపకగణితముగా లెక్కించియుంటిని. కనుక, 'దీనిలో మఱే యలంకారములుగాని... లేవు." అని విమర్శకు లాక్షేపించినారు. ఇది రూపకాలంకారము కాదన్నను, దీనిలో గణితకవి దేశకాలములు లేవనవీలు లేదు. పూర్వార్ధసంఖ్యల మొత్తము తదుత్తరార్ధసంఖ్యల మొత్తములతో కలిపి, లెక్కింపబడుచున్నది.

1000	1000
21	(21)
21000	979

గీతిసంఖ్యలనిట్లు లెక్కించుట కవకాశములేదన్నను, మరల రూపకమే కనబడును.

ఇందు 'అపుష్టార్ధ మర్ధార్ధపదము'[1] లను దోషార్థ సంఖ్యలను కవి ప్రయోగించి, తద్దోషపరిహారముగా రూపక సంఖ్యాగణితచమత్కారమును సమకూర్చియున్నాడు. మొదట కొంత చెప్పినను, విమర్శకుల కీకీలకము బోధపడలేదు.

పూర్వార్ధమందు 'ద్వాదశార్ధార్ధ' సమభాగసంఖ్యలను, మరల 'ద్వాదశార్ధ + ద్వాదశ' సమభాగసంఖ్యలను; తదుత్తరార్ధమందు 'దశశత' సమభాగసంఖ్యలను, మరల 'దశశత' సమభాగసంఖ్యలను రూపకగణితవిభాగసంఖ్యలుగా

1 కా., చూ., ఉ. 6., ప. 77.

వ్యంగ్యవస్తుకవి వర్ణించియున్నాడు. శబ్దాలంకారసాదృశ్యము చాలవరకు రూపకవిభాగసంఖ్యలలో కనబడుచున్నది.

అర్థార్థ దోషసంఖ్యలు '(12-6-3 తీసివేత :) 12 + 6 + 3 = 21' కూడిక మొత్తమును, మరల '(12 — 6 + 12 తీసివేత, కూడిక :) 12 + 6 + 12 = 30' కూడిక మొత్తమును సమకూర్చుచున్నవి. పూర్వార్థములో రూపకగణిత లబ్ధములు సమభాగములుగా ఉన్నవనవీలున్నది. పూర్వార్థ దోషసంఖ్యలలో '21 + 30 = 51' కుల్లు మొత్తమున్నది. ఇది '21 — 21' రూపకపు మొత్తము కావలయుననన్న, ఇందు 'త్రినయన—షడ్వదన' కథానాయకుల '3 + 6 = 9' కుల్లు మొత్తము (కథ) వ్యంగ్యగణితములో లోపించవలెను. కాగా, ఇప్పుడు కథేతరరూపకము మిగులుటకు కారణము బోధపడును. కథానాయకునిదగు 'నిజభుజద్వాదశము' వ్యంగ్యకవి 'నిజభుజము' కూడ కావచ్చును. కావున, ఆ 'పన్నెండు' కథేతరగణితమున లోపించదు. అప్పుడిది '21 — (9) — 21' మొత్తములుగా విభాగమై 'ఏకవింశతి—ఏకవింశతి' రూపకమును సూచించుటయేకాక, 'నవ' వ్యంగ్యవస్తుకవితనుకూడ సూచించి నిశ్శేషమగుచున్నది. ఇట్లు పూర్వార్థములో '21 — 21' నవరూపకగర్భితసంఖ్యలు నిదర్శనమిచ్చుచున్నను, లెక్కింపకుండ లేవనకూడదు.

కథయందలి '3 + 6 + 12 = 21' కుల్లుమొత్తము కూడ నిశ్శేషరూపకగణితమునే నిదర్శనమిచ్చుచున్నది. కాన, దీనిలో కథతప్ప, మరేయలంకారములు లేవనవీలులేదు.

నిర్దోషసంఖ్యలు '10 × 100 = 1000' పెంపకపు మొత్తమును. మరల '10 × 100 = 1000' పెంపకపుమొత్తమునుకూడ నిచ్చుచున్నవి. ఉత్తరార్థములోని లబ్ధములు రూపకసమభాగసంఖ్యలుగా ఉన్నవి. ఉపమాలంకారమునందలి శబ్దాలంకారసంఖ్యలు 'దశశత—దశశత' మొత్తములుగా విభాగమై, ఉత్తరార్థరూపకమును నిశ్శేషముగా నిరూపించుచున్నవి. కాన, గీతిసంఖ్యలలో రూపకాలంకారము లేదనకూడదు.

గీతమందలి తీసివేతలెక్కను తీసివేతసంఖ్యలు, పెంపకపులెక్కను పెంపకపుసంఖ్యలు సూచ్యార్థసూచన చేయుచున్నవి. కాబట్టి, గీతిసంఖ్యలలో పెంపకము, తీసివేతలెక్కలు రెండును కలవనక తప్పదు.

ఇక నీ గీతిరూపకసంఖ్యల గణితనిదర్శనఫలితములను కనుగొనవలసియున్నది.

1000	1000
21	21
21000	979

అయ్యుదయగిరి గీతిరూపకసంఖ్యలు గణితభేదముతో నిరర్థకసంఖ్యలుకాక, కావ్యావతారికలో చోడకవి వాచ్యముగా పేర్కొన్న 'పాకనాడిరువదియొక్కవేయి'[1]

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 53.

అను '21000' దేశఫలితమును, 'శుభోదయము'[1] అను 'శా. శ. 979' దేశకాలఫలితమును నిదర్శనమిచ్చుచున్నవి. కవిగీతిగణితమందలి శా. శ. 979 వర్షములకు వి. శ. 1114 వర్షంబులును, క్రీ. శ. 1057 సంవత్సరములును, దుర్ముఖిసంవత్సరమును సమకాలము లగుచున్నవి.

పక్షాంతరకథగా శోధించిన '9' శేషము '$4\frac{1}{2}/4\frac{1}{2}$' నవరూపకకాలముగా విభాగమై, రూపక కాలములో తగ్గిపోయి, శా. శ. ($979-4\frac{1}{2}=$) $974\frac{1}{2}$ దక్షిణాయనయుద్ధకాలము నెరిగించుచుచున్నది. శా. శ. 974-75 కాలమునకు వి. శ. $1109\frac{1}{2}$ దక్షిణాయనకాలమును, క్రీ. శ. 1052 జూన్-డిసెంబరు నెలల దక్షిణాయనకాలమును, నందనసంవత్సరదక్షిణాయనకాలమును సమకాలికము లగుచున్నవి. కవిరాజశిఖామణి టెంకణాదిత్యబిరుద మీ దక్షిణదేశదండయాత్రతో సార్థకమగుచున్నది. ఈ క్రీ. శ. 1053 కాలమును నే నింకొకమార్గముగా నిరూపించినప్పుడు 'నన్నెచోడమహాకవి తనకాలమును చెప్పదలచుకొన్నచో నిన్ని పద్యములలో నింత డొంకతిరుగుడుగాఁ జెప్పియుండఁడు.'[2] అని క్రీ. శ. 1946 లో శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగా రాక్షేపించి యున్నారు. ఇప్పు డీగీతిగణితరూపక కాలము 'విస్ఫురత్ + (వి) జయచైత్రసంపద'[3] లేకపోయినను, క్రీ. శ. 1052-53

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 34.

[2] ఆం. క. త., భా. 1, పు. 20.

[3] కు. సం., ఆ. 12, ప. 181.

ప్రాంతకాలమును చమత్కారముగా నిదర్శనమిచ్చుచున్నది. కావున, 'ఒక్కపద్యములో' కవి తనకాలము చెప్ప లేదనుట కిక కావులేదు. ఇది 'డొంకతిరుగుడు' కాలమగునో? అభినవభారవియనబరగు అభ్యుదయగిరి వేంకటాదిత్యుని నవ వస్తుకవితా 'శుభోదయ' కాలమగునో? నిశ్చయింపుడు.

క్రీ. శ. 1939 లో ప్రకటింపబడ్డ నా మొదటివ్యాస మందలి 'జయచైత్రసంపద కనుగుణమైన ౯౭౯...శాలి వాహన శకసంవత్సర'[1] కాల మెక్కడిదో? శ్రీ తమ్మయ్య గారి కప్పుడు బోధపడకపోయినను, ఇప్పుడైనను బోధపడక పోదుగద! మొదట నే నిందలి 21000 వేల అభ్యుదయగిరి రూపక దేశచరిత్రను మాత్రమే చెప్పి, శా. శ. 979 రూపక కాలచరిత్రనుచెప్పక విడిచిపెట్టితిని. విమర్శకు లీయుక్తిని గమనించినారో? లేదో? కాని, 'విక్రమధనుండు...కాల నేమి'[2] ఘట్టమందలి 'శతముఖ దశశత-వర్ష'[3] విక్రమశక కాలము నాక్షేపించునప్పుడు 'తెనుఁగునాట శాలివాహన శకము పరంపరాగతముగ వ్యవహరింపఁబడుచుండ విక్రమ శకమునేల యెరువు తెచ్చుకొనవలెను?'[4] అని ప్రశ్నించి, సందేహించుట సరికాదు. నిజాని కీవిమర్శ ఉన్న శాలిశక కాలమును లేదనుటకంటె, వేరుకాదు.

---

[1] ఆం. భూ., ఫిబ్రవరి, 1939., సం., పు. 301-304.

[2] కు. సం., ఆ. 12, ప. 99.

[3] కు. సం., ఆ. 12, ప. 91.

[4] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 47.

స్థూలముగా మొదట నేనుచెప్పిన శా. శ. 3 సంవత్సరముల వ్యత్యాసకాలము, సూక్ష్మముగా ఇప్పుడు $4\frac{1}{2}$ సంవత్సరముగా కనబడుచున్నది. అయినను, ఇది రూపకములో లీనమైపోవుచున్నది. ఇది 'క్రమమున — (తెనుగు) కుమారసంభవమ్ము నలంకారము (రూపకగణితము) గూఢవస్తుమయకావ్యముగా (కాలలీల) చెప్పి (కాలకాలు) మెచ్చించె.'[1] అను తెనుగు శంకరాదిత్యుని గూఢోక్తియగునో? కాదో? నిశ్చయింపుడు.

గీతమందలి వ్యంగ్యసంఖ్యలు మరల రూపకసంఖ్యలు కావన్నను, ఇందు '21/1000—30/1000' అర్ధార్ధగణిత సంఖ్యలైనను లేవన వీలులేదు.

1000	1000
21	30
21000	970

లెక్కలలో ఒకసారి వాడిన సంఖ్యలను మరలవాడ లేదు. ఇట్టిది శా. శ. 970/ క్రీ. శ. 1048 సర్వజిత్ సంవత్సరయుద్ధకాలము నిచ్చుచున్నది.

రూపక-రూపకేతర గణితములు రెంటిలో అయ్యుదయగిరి 21000 పాకనాటి గణితము మారలేదు. కాని, తద్విజయకాలగణితము మాత్రమే తొమ్మిది సంవత్సరముల భేదముగా మారియున్నది. గీతిగణితము రూపకేతరమైన

క్రీ. శ. 1048 తేది పాకనాటి సర్వజిత్ సంవత్సరయుద్ధమును, రూపకమైనచో క్రీ. శ. 1052-53 తేది పాకనాటి విజయ సంవత్సరయుద్ధమును తెలుపుచున్నది. గీతివంశ్యసంఖ్యా గణితమందు స్థూలముగా క్రీ. శ. 1048-57 మధ్య కొన్ని పాకనాటి యుద్ధములు జరిగినట్లు కనబడుచున్నవి.

అయ్యుదయగిరి పాకనాటిరాజ్యము క్రీ. శ. 1048-57 మధ్యకాలములో తూర్పువేంగిచాళుక్యుల సామ్రాజ్యములో చేరినదే కాని, పడమటి కళ్యాణిచాళుక్యుల సామ్రాజ్యము లోనిది కాదని చారిత్రకు లూహించుచున్నారు. కావున, అయ్యుదయగిరి పాకనాటి యుద్ధము వేంగిచాళుక్యులకును, కళ్యాణిచాళుక్యులకును మధ్యజరిగిన యుద్ధముగా భావించ వీలున్నది.

'మొదటి ప్రోలరాజు సేనాని యొకడు కాంచీన గరముపై దాడి వెడలి చోళరాజునకు పరాభవమొనర్చి యానగరకవాటమును హరించి తన యేలికయగు కాకతి వల్లభునకు విజయలక్ష్మీవివాహము నొనర్చెనని పిల్లలమర్రి, పాలంపేట శాసనములనుండి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ విషయము కాకతీయచరిత్రమునకు చాలముఖ్యమైనది. కాకతీయులకాలమును నిర్ణయించునెడ నీ మొదటి ప్రోల రాజే పై కాకతివల్లభుడని చెప్పియుంటిమి.'[1]

—శ్రీ మారేమండ రామారావుగారు.

[1] కా. సంచిక., పు. 15.

‘కర్ణాటదండనాథుడు మహాసామంతాధిపతి పొలకేశి త్రైలోక్యమల్లుని యాదేశానుసారము కాంచీపురమును బట్టుకొని నిరాకులుడై తగులబెట్టెను.* కాంచీపురము చోళభూపతులకు రెండవరాజధాని. పొలకేశిమహాప్రచండదండనాయకుడు. బనవాసి ౧౨౦౦౦ రాజ్యమునకు పాలకుడు. అతడు చోళదండనాథులను నిర్జించి దిగ్విజయముచేసి రాజాధిరాజు బనవాసిరాజ్యమునకు చేసినదానికి ప్రతీకారముచేసి వచ్చెను. పొలకేశి, చోడదేశదండయాత్ర శ. ౯౭౦ కు సరియైన (క్రీ. శ. 1048) సర్వధారి సంవత్సరమున నడచినట్లు దోచును.’[1]

—(శ్రీ) భావరాజు వెంకటకృష్ణరావుగారు

ఇది గీతికవి క్రీ. శ. 1048 గణితకాలముతో సరిపోవుచున్నది. వేంగిచాళుక్యులు తమబంధువులగు కంచిచోడులకు యుద్ధసహాయము చేయకుండుటకై, కళ్యాణిచాళుక్యలీపాకనాటియుద్ధమును ప్రోత్సహించినారనుట రాజనీతి.

‘బెల్గామి శిలాశాసనము (శ. సం. 976) నందు సోమేశ్వరుడను పాశ్చాత్యచాళుక్యునకును నొక చోడవిభునకును యుద్ధముజరిగినట్లును, నందు చోడవిభుడు నిహతుడైనట్లును, జెప్పబడియున్నది.’[2]

—(శ్రీ) బుర్రా శేషగిరి రావుగారు.

* (ఎ. క., సం. ౭., సొరాబు., నెం. ౩౨౫)

1 రా. రా. వ., పు. 122.

2 ఆం. ప. సం. సంచిక., (1911), పు. 176.

ఇది కవిగీతమందలి క్రీ. శ. 1052-53 తేది పాకనాటి యుద్ధరూపకసమకాలముతో సరిపోవుచున్నది.

క్రీ. శ. 1054 తేది బెల్గాము శాసనమందలి 'నిహతుడైన చోడవిభుడు' క్రీ. శ 1048-57 ప్రాంతగీతికవి 'తొల్లి మడియడే - టెంకణాదిత్యుడనిక' అను 'నన్నిచోడుడు' కాకూడదా? అన్న, కాడనియే గీతికాలసమాధానము కనబడుచున్నది. ఇది కంచిప్రభువగు రాజాధిరాజచోడుని మరణవృత్తాంతమైయున్నది.

'వాఙ్మయమునకుఁ జేరిన నన్నెచోడుఁడు (పశ్చిమ చళుక్యయుద్ధములో నిహతుఁడైన విషయము శ్రుతపూర్వమగుటచేతను, రాజరాజనరేంద్రుఁడు మృతుడైనతోడనే విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యము నాక్రమించుకొన్న కాలములో నాఅవ పశ్చిమచాళుక్యవిక్రమాదిత్యుఁడు వేంగిపై దండెత్తి వచ్చుటయు నాతనితో యుద్ధముచేసి కులోత్తుంగుఁ డాతని జయించుటచేతను, ఆకాలముననే యనఁగా) రాజరాజనరేంద్రుని మృతికిని విక్రమచోడుని ప్రాతినిధ్యమునకును మధ్య 1063 పైన 1070 లోఁగా మరణించియుండవలయునని తేలుచున్నది.'[1] అని క్రీ. శ. 1936 లో శ్రీ కే. నారాయణరావుగారును; 'మంచన కేయూరబాహుచరిత్రమందలి పద్యమునుబట్టి వెలనాటి చోడమనుజేంద్రుని యాజ్ఞచే అమాత్యకొమ్మన ఏకవింశతిసహస్రగ్రామసంకలితమగు పాకనాటి నేలుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈ కొమ్మన క్రీ. శ. 1144

[1] ఆం. వా. చ. సం., పు. 48, 49.

ప్రాంతమువాడగు రెండవగొంకనసంధివిగ్రహి. కావున నింతకుపూర్వమే వెలనాటిచోళులు పాకనాటిని జయించి యుండిరని తోఁచుచున్నది. క్రీ. శ. 1120-27 ప్రాంతమున నాంధ్ర దేశము పశ్చిమచాళుక్యరాజుల వశమైయున్నది. ఆ కాలమున గొండబల్లి పాకనాటి కధీశ్వరుఁడైన పశ్చిమ చాళుక్యరాజుతోఁ బోరియుండవచ్చును.....పాకనాటి కధీశుఁడై యున్న మననన్నిచోడునుగూడ వీరితోడి యుద్ధములు సలిపినను సలిపియుండవచ్చును. పశ్చిమచాళుక్యులతోఁ బోరాడి రణనిహతుఁ డయ్యెనను కథలోని సత్యాసత్యములనుగూర్చి నిశ్చయింప శక్యముకాకున్నను, పశ్చిమ చాళుక్యుల కీదేశముతోఁ గలిగిన సన్నిహితసంబంధమునుబట్టి యాప్రాంతపుకన్నడకవులతో మననన్నిచోడునికి ప్రత్యేకపరిచయము కలుగుట తటస్థించి యుండునని చెప్ప వచ్చును.'[1] అని క్రీ. శ. 1948లో ద్వితీయసంపాదకులు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును నిర్ణయించియున్నారు. కాని, నన్నూరుపాడు శాసనపట్టికను కనుగొన్నచో వీరు చెప్పిన కాలము కవిమనుమలకాలమగుచున్నదేకాని, కవి నన్నిచోడునికాలముకాదని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇంతేకాక, టెంకణాదిత్యుం డయ్యుదయగిరిని ముట్టడించి జయించినకాలము క్రీ. శ. 1048-57 మధ్యకాలమని కవిగీతిగణితము స్థూలసూక్ష్మముగా నిరూపించుచున్నది. కాబట్టి, ఇది క్రీ. శ. 1119-20 ప్రాంతయుద్ధమనుట కాల

[1] కు. సం., పీఠిక., పు. 13-14.

క్రమవిరుద్ధము. ఇది 'దారిద్ర్యవైరియను పేర నెగడు కాకతి రాజుల జేకొని డాయం గతాంధ్రరాజ్యము నిలిపి(రి)'[1] అను క్రీ. శ. 1119-20 తేది రెండవ ప్రోలరాజు కాలమునాటి కవి మనుమల యుద్ధమగుచున్నదే కాని, మొదటి ప్రోలరాజు కాలమునాటి కవియుద్ధము కాదనక తప్పదు. అనగా ఇది కవి కాలమునాటి మొదటి దారిద్ర్యవిద్రావణుని యుద్ధము కాద నియు, కవిమనుమలనాటి మూడవ దారిద్ర్యవైరియుద్ధ మనియు స్పష్టమగుచున్నది.

ఇట్లు పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తులకును, కాకతీయ ప్రభువులకును, తెనుగు పాకనాటి చోడులకును మధ్య సామంత రాజ్యసంబంధ ముండుటవల్ల కవితండ్రి చోడబల్లియు, కవి నన్నిచోడుడును పాశ్చాత్యచాళుక్యచక్రవర్తులతో యుద్ధ ములు కావించి మరణించిరని తలచుటకంటె, కాకతీయ సామంతులతోపాటు, తెనుగుచోడులు పశ్చిమచాళుక్యుల పక్షమున వేంగిచాళుక్యులతో పోరాడి మరణించి యుందు రనుట కవకాశ మెక్కువగా కలదు.

క్రీ. శ. 1044-68 మధ్యకాలములో కళ్యాణి చాళుక్య రాజ్యము నేలు మొదటి త్రైలోక్యమల్లుడను సోమేశ్వర చాళుక్యరాజును, క్రీ. శ. 1022-79 మధ్యకాలములో కాకతీయరాజ్యము నేలు సామంతుడగు మొదటి ప్రోల రాజును, క్రీ. శ. 1028-58 మధ్యకాలములో పాకనాటి రాజ్యము నేలు ఉపసామంతరాజగు నన్నిచోడకవిచేత

1 తె. శా., పు. 95., నెం. 54.

కుమారసంభవప్రబంధమును రచింపజేసినట్లు గీతిగణితసమ కాలికచరిత్ర చెప్పుచున్నది. త్రైలోక్యమల్లచాళుక్యుని అభేద రూపకకృతిపతిత్వ మీగీతి కాలగణితమును బలపరచుచున్నది.

అవతారికలో చోడకవి 'దేశికవితఁ బుట్టించి నిలిపిరి— చాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్' అన్నప్పుడు క్రమముగా వీరందరు దేశికవులు కాక, అక్రమముగా దేశికవితాపోషకులే యగుదురు; ఆ మొదటి చాళుక్యరాజు త్రైలోక్యమల్లచాళుక్య రాజేల కాకూడదో? తెలియదు. పలువురిలో కాకతిరాజును, కవిగురువును కలరు కదా! నిజాని కిది దేశికవిస్తుతియగునే కాని, దేశికవితాపోషకుల స్తుతి కాదు.

అభ్యుదయగిరిగీతిలో వ్యంగ్యకవి శాలిశక కాలమే యున్నదనుపక్షమున, ఆశకకాలము తీసివేత లెక్కగా యేల లెక్కింపవలెను? కూడిక లెక్కగా ఏల లెక్కింపగూడదు? అని విమర్శకులు ప్రశ్నించుట కవకాశమున్నది. రెంటిలో క్రిందికాల వ్యత్యాసము కలదు.

1000	1000
30	30
970	1030

తీసివేత శాలిశకకాలమునుబట్టి పాకనాటియుద్ధము క్రీ. శ. 1048 తేదినాటిదికాగా; కూడిక శాలిశకకాల మునుబట్టి క్రీ. శ. 1108 తేదినాటిదిగా మారుచున్నది. రెంటిలో 60 సంవత్సరముల కాలవ్యవధికలదు. కాబట్టి,

ఇది శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు నిశ్చయించిన క్రీ. శ. 1120 ప్రాంతమందలి వెల్నాటిచోడుల పాకపాటి యుద్ధ కాలమే యగుచున్నదని వాదించుట కవకాశ మీగీతిగణిత కాలమం దున్నది. కాని, ఈ గీతములోని కవియుద్ధకాల మెట్లు లెక్కింపవలెనో? సూచించు 'అన్యతారకవిత(తి)' దీనిలో లేకపోలేదు.

అయ్యుదయగిరిశిలాపట్టమందలి 'దశశత, దశశత' శబ్దాలంకారసంఖ్యలను మాత్రమే లెక్కించిన యెడల, ఇది '10 + 100 + 1000 = 1110' విక్రమశక కాలముగా మారి గీతిగణితకాలనిదర్శన మిచ్చుచున్నది; ఇది క్రీ. శ. 1053 సంవత్సరమునకు సమకాల మగుచున్నది. గీతమందలి శా. శ. 974½ రూపకకాల మీ వి. శ. 1109½ సమ కాలముతో ఉత్తరాయణకాలభేదముగా సరిపోవుచున్నది. అనగా అయ్యుదయగిరిగీతియుద్ధము క్రీ. శ. 1052-53 మధ్యకాలమున జరిగినదనుట కాలభేదము కాదు.

ఇక గీతి వి. శ. 1110 కాలములో విడిచిపెట్టిన సంఖ్య లన్నియు* కలిసి శా. శ. 941 కాలమై కవితండ్రి పాకనాటి యుద్ధకాలమును నిరూపించుచున్నవి. ఇది క్రీ. శ. 1019 తేదీకి సమకాలమగుచున్నది. తనతండ్రి పాకనాటిలోని కొంత

* పూర్వార్ధములోనిది '21 + 30 = 51' మొత్తమును, ఉత్తరార్ధము లోనిది ('దశశతము'లో 'దశోత్తరశతము') 1000 – 110 = 890 మొత్తము కలిపినయెడ నీ శా. శ. 941/ క్రీ. శ. 1019 కాలమేర్పడు చున్నది.

రాజ్యము శత్రురాజులస్వాధీనముకాగా, పిమ్మట కవి దానిని మరల జయించినట్లు కనబడుచున్నది. కనుక, గీతి యుద్ధకాలమును తీసి వేతలెక్కతో నిర్ణయింపవలెనేకాని, కూడికలెక్కతో నిశ్చయింప వీలులేదు. ఇట్లిన్నివిధముల జూచినను గీతికవికాలము శా.శ. 970-79/ క్రీ. శ. 1048-57 మధ్యకాలమగుచున్నదని స్థూలసూక్ష్మముగా నిర్ణయింప వీలున్నది.

ఇట్లయినయెడ లీగీతిలోని సంఖ్య లన్నియు తండ్రికొడుకుల యుద్ధకాలములకే సరిపోవుచున్నవి. కాని, కవి దేశగణితమునకు మిగులవు. మిగులక పోయినప్పటికిని, ఇందలి శబ్దశక్తిధ్వని గీతికవి దేశచరిత్రనుకూడ స్థాపించుచున్నది. కథలో కథానాయకులు తండ్రికుమారులుగా ఉన్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కాన, గీతిధ్వనిచరిత్రలోకూడ ఇది తండ్రికుమారుల దివ్యాలింగనమువంటి దగుచున్నది.

'తండ్రి నాతని కుమారుడు సమీపించి తనచేతులతో కౌగిలించినట్లే; ఆయుదయగిరిని వేంకణాదిత్యుడు సమీపించి తనచేతులతో ముట్టడించె'. అను గీతికవిచరిత్రను తద్గణితదేశకాలములు సప్రమాణముగా నిరూపించుచున్నవి. ఇప్పు డీ 'నవభారవి నవమణిరుగ్భాసమానోదయాద్రిప్రభుప్రభుత్వంబు'[1] లెక్కను గుర్తింప వీలున్నది.

'భారవియు వస్తుకవితను—బర(గె) నుదయపర్వతశిఖరాగ్రారోహణ—వర్ణనల జనారాధితు(డై)'[2] అను నిది

[1] కు. సం., ఆ. 10, ప. 111.

[2] కు. సం., ఆ. 1, ప. 20.

తెనుఁగుభారవివస్తుకవితయగునో? కాదో? నిర్ణయింపుఁడు. శ్రీ తమ్మయ్యగారును, శ్రీ శేషయ్యగారును పేర్కొన్నట్లు ఇది 'డొంకతిరుఁగుడు'[1] కవితయగునో? లేక అభినవభారవి పేర్కొన్న తెనుఁగువ్యంగ్య 'వస్తుకవిత' యగునో? పండితులే నిర్ణయింప సమర్థులు.

'వాచ్యార్థము శబ్దశాస్త్రజ్ఞానముచేఁ దెలియును. వ్యంగ్యార్థము వక్తృ, బోద్ధవ్య, ప్రకరణ, దేశ, కాలాదులనుబట్టి తెలియును...మరియు వాచ్యార్థము పదార్థజ్ఞానమును మాత్రమే కలిగించును. వ్యంగ్యార్థము రమణీయముగానుండి ఆనందమును కలిగించును.'[2] కావున, 'వ్యంగ్యవస్తుకవితను డొంకతిరుగుడు కవిత' యనుట శోచనీయము. గణితనిదర్శనములతో ఉన్నవ్యంగ్యకవివస్తుకవితాచరిత్రనే విశ్వసింపనిచో, ఇక తెనుగుకవితలో వ్యంగ్యమునకే తావు లేదు. సంబంధార్థముకంటె భిన్నమైనదే వ్యంగ్యము.

సంబంధము లేనివానికి 'సంబంధమును ముడిపెట్టి శ్రీ రెడ్డిగారాకాశహర్మ్యము నిర్మింపఁబూనుట యాశ్చర్యము. ఇట్లే పూనుకొన్నచో నిచ్చవచ్చినట్లు లేగ్రంథమునుగూర్చి యైనను నెట్టిసిద్ధాంతములనైనఁ జేయవచ్చును. ఇట్టి వినోదపద్ధతులు చరిత్రకారుల సూటిదారులెన్నటికినిఁ గానేరవు. ఆముష్మికదృష్ట్యేకపరులగు పూర్వకవులకుఁ జారిత్రకదృష్టి

1 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 45.
,, ఆం. క. త., భా. 1, పు. 200.
2 కా. అ. సం., రీతి., పు. 159.

చాలఁ దక్కువ. నన్నెచోడునకు గ్రంథరచనాకాలమును, దనరాజధానిని జెప్పఁగనవసరమునెడి తలంపే గల్గినచో వాని నాతఁడు సహజసరళసక్రమమార్గములనే చెప్పియుండును. గూఢత్వము నెడనే యాతఁడు దృష్టిఁబఱపినచోఁ దలిదండ్రుల నామములను స్వనామమునుగూడ నిగూఢముతో చేసియుండును. గురుని గూర్చి యన్ని విశేషవర్ణనము లొనర్పకయే యుండును.'[1] అని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు నావాదమందలి వినోదపద్ధతుల నాక్షేపించి యున్నారే కాని, కవిగ్రంథ మందలి 'దేశకాలబల'మను క్రిందిరాజనీతి నైనను గమనించినట్లు లేదు.

'మునుకొని దేశకాలబల
ముం దగు దైవబలంబు గల్గఁగా
మొనసి విశేషమూలబల
ము న్నిజబాహుబలంబు నచ్చిపెఁ
జని రిపులన్ జయింతురు
..............నీతివిత్తముల్.'[2]

ఈ చంపకమాలను నన్నయభట్టుతో సమకాలికుడు కాబోలన్న క్షేమేంద్రకవి నాలుగైదుపదములమార్పుతో తనముద్రామాత్యమున చేర్చుకొన్నాడనుటయేకాక; సమకాలికకవియగు నన్నయభట్టుకూడ ప్రాసమార్పుతో, నైతిక బలమేళనముతో తనభారతమున చేర్చికొనియున్నాడు. 'అయ్యుదయగిరిగీతిశిలాపట్టమందు నవవేంకణాదిత్యకవి విజయసంవత్సర దేశకాలబలములు వి. శ. 1110/ క్రీ. శ.

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 48.
[2] కు. సం., ఆ. 10. ప. 189.

1053 తేది 'విజయప్రశస్తి శాసనలిఖితాక్షరంబులయ్యె'[1] నను గ్రంథాంతరంగికవ్యంగ్యశాసనకాల మీాయనుకరణ కవుల సమకాలికత్వమును నిశ్చయించుచున్నది.

'చతురుపాయబాహు - శక్తిక్షమావళిఁ
బారవిడిచి చిత్ర - భానుసాక్షిఁ
గాతె సర్వసిద్ధిప (ధ) - మే (లి) ధరణీవ
రాహమునకు నోడి, - రాచకదుపు.'[2]

దీనిలో ఇతరేతరవర్గజపలి కుదాహరణమీాయబడినది. యుద్ధమందు కృతిపతియగు విశ్వేశ్వరచాళుక్యరాజు జయించిన సర్వసిద్ధిరాజ్యచరిత్ర వర్ణింపబడినది. కనుక, 'ఇం దెట్టిగూఢతకును నవకాశము లేదు.' అని తీర్మానించ వీలున్నదా? లేదు.

'చిత్రభాను సంవత్సరమునకు సాక్షిగా శా. శ. ౧౩౨౪ వర్షంబుల వ్యంగ్యయుద్ధకాలము' కూడ దీనియందిమిడియున్నది. క్రీ. శ. 1402 చిత్రభానుసంవత్సర మీా విన్నకోట పెద్దన యుక్తికాలముతో సరిపోవుచున్నది. అందువల్ల దీనిని 'డొంకతిరుగుడు మార్గ' మన వీలు లేదు. దీని కాలమును సిద్ధాంతము చేయు అన్యశిలాశాసనప్రమాణము కూడ కలదు.

'ఈపద్యము కావ్యాలంకారచూడామణిలో కలదనియే మనకు దెలియునుగాని, ఇంతవర కిందలి విశేషమేమో మనకు తట్టలేదు. (జర్మను విశ్వవిద్యాలయ పండితుడు)

---

[1] కు. సం., ఆ. 12, వ. 190.

[2] కా. చూ., ఉ. 7, ప. 41.

నోబెల్ దొరగారు పై శాసనశ్లోకములోనుండి విశ్వేశ్వర భూపతి సర్వసిద్ధిపథ (తెనుగు పద్యములోకూడ ఇది 'పథ' అనియే యుండు ననుకొందును.) ప్రాంతమున ఆంధ్రసైన్యమును గతి (౫) బాహు (౨) శక్తి (౩) భూమి (౧) వీటి గణనమున నేర్పడిన శకసంవత్సరములో అనగా ౧౩౨౫ (౧౩౨౮)-వ శకవర్షమున చిత్రభాను సంవత్సరమున నోడించెనని చిత్రముగ తేల్చియున్నారు. ఇది ఎంతయు చక్కగనున్నది. కవి యలంకారము నెపమున విశ్వేశ్వర భూపతి విజయసంవత్సరము నిట దెలిపియున్నాడు.'[1]

—శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు.

ఇట్టి యుక్తివంచనమర్మకాలము లన్నికావ్యములలో చిక్కకపోయినను, కొన్నికావ్యములలోనైనను కలవనుట నిస్సందేహము. 'దేహళీబంధంబు' నందు శా. శ. ౧౧౦౦/ క్రీ. శ. 1178 ప్రాంతము తనకాలమని బసవపురాణములో పాల్కురి సోమనాథకవి యుక్తిగా వ్రాసియున్నాడు. కాబట్టి, 'పూర్వకవులకుఁ జారిత్రకదృష్టి చాలఁదక్కువ' అను సరళ సిద్ధాంత మందరుకవులకు వర్తించదు.

చక్రబంధములో సింగనయుక్తిగా కృతిపతిపేరును, తనపేరును వ్రాసియు, దాని కాబంధముపేరు పెట్టక 'శార్దూల' మని పేరుపెట్టుటవల్లనే, బిల్హణీయగ్రంథకర్తృత్వము నపహరించిన కుకవిగుట్టు బయటపడినదని విమర్శకులు మరచి పోకూడదు.

---

[1] భారతి, (1928), సం. 5, సం. 9, పు. 489.

గ			రా
	న్న	భూ	
సిం *	చం	ప	ర్య
	తి	కృ	
వి			క

ఈ చక్రబంధరహస్యము పండిపెద్ది కృష్ణస్వామికి తెలిసియున్నచో, ఈ 'కవితావిచిత్రము' నాశ్వాసాంతపద్యములలోనుండి తొలిగించి; తనగుట్టును కాపాడుకొనియుండెడు వాడనుటలో సందేహము లేదు.

'ఇట్టి వినోదపద్ధతులు చరిత్రకారుల సూటిదారు లెన్నటికిని గానేరవు.'[1] అన్నచో, ఇందలి వంచనకవిచరిత్ర మాత్రమే బోధపడును; కవినిజచరిత్ర గోచరించదు. కనుక, ఇట్టి యుక్తివంచనమర్మములను చరిత్రకాదనుట తప్పు.

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 48.

*శా.— 'ధన్యాసింహభభంద్రకీర్త్తివరవి
ద్యాసండితార్యక్రమా
గణ్యాగర్వితనంజయాశివదము
క్త్రాకృత్సిగంకప్రభా

అవతారికలో కవివాచ్యముగా తనపాకనాటి రాజధాని పేరునుగూడ చెప్పియున్నచో, అయ్యుదయగిరి పాకనాటి గీతిలో ఇంత గణితచమత్కారము నిమిడ్చి, అందలి తన దేశకాలముల నింతకాలము పరిశోధకులకంటబడకుండ దాచియుంచుటకు వీలుచిక్కెడిదికాదు. అందువల్ల, మొదట వ్యంగ్యముగ కక్కరకువచ్చు సంగ్రహచరిత్రనుమాత్రమే కవి చెప్పినాడు. అయినను, సందేహగ్రస్తుల తృప్తికొరకా ప్రణాళికనుకూడ యుక్తికవి అవతారికలో ఏర్పరచియున్నాడన వీలున్నది.

'కలుపొన్నవిరులఁ బెరుగం
గలుకోడిరవంబు దిశలఁ - గలయఁగఁ జెలఁగన్
బొలుచునొరయూరి కధిపతి
నలఘుపరాక్రముఁడఁ డెంక - ణాదిత్యుండన్.'[1]

'ఈపద్యము మొదటినుండియు నద్భుతకల్పనముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఆయూరిలో రాత్రిపొన్నచెట్లు పువ్వులతోఁ బెరుగుచున్నవఁట! రాత్రికోళ్లు దిశలు మాఱుమ్రోయు

జన్యారాజితభూరిశాత్రవకుభృ
జ్జాతిప్రభావిక్రమా
మాన్యారాధనత్యాగభోగజయధా
మానవ్యభాగ్యోన్నతమా

1. 'సింగరార్యకవి.'
2. 'చన్నభూపకృతి.' అను పేర్లీ చక్రబంధమందున్నవి.
[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 54.

నట్లుగా కూయుచుండునఁట! ఆహా! ఏమి యాయూరి మాహాత్మ్యము!... రాజ్యపరిమితినిగూర్చి పుస్తకములో నింతవఱ కాధారములున్నవి. అంతకంటె నెక్కువగాఁ జెప్పిన నా దానికి బలవత్ప్రమాణములున్నఁగాని విశ్వాసార్హము గాదు. ఈకవి గోదావరీసింహళమధ్యదేశము నేలెనను వారు తమవాక్యమున కాధారములైన ప్రమాణములను జూపి ఋజువుచేయవలెను. మనకిప్పటికిఁ దెలిసినంతవఱకా కథనము నిరాధారమయి యవిశ్వసనీయమైనదిగాఁ గనుపట్టుచున్నది. ఈతని దిగ్విజయములును గోదావరీసింహళమధ్య దేశ పాలనమువంటివే.'[1] అని శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు సెలవిచ్చియున్నారు. కాని, ఇది చమత్కారముగా కవివాస్తవచరిత్రనుగూడ సూచింప వీలిచ్చుచున్నది. కథలో కథేతరముగా వ్యంగ్యకవి 'ఉదయాద్రిప్రభు శృంగంబు' నుతనప్రభుత్వరాజధానియని సూచించియున్నాడు. కాబట్టి, ఆ వ్యంగ్యపారమీపద్యమున నిముడునో? లేదో? పరిశీలించిన సత్యము కొంతకుకొంత బోధపడును.

'కలుపొన్నవిరులఁ బెరుగం
గలుకోడిరవంబు దిశల - గలయఁగఁ జెలఁగన్
బొలుచు నుదయాద్రికధిపతి
నలఘు పరాక్రముఁడఁ డెంక - నాదిత్యుండన్.'

ఇప్పుడీపాఠాంతరము సార్థకమై 'ఒరయూరికధిపతి,' లేక 'ఉదయగిరికధిపతి' అను పాకనాటిచోడకవి సత్యచరిత్ర

---

[1] ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 185.

నరిగించుచున్నది. పైనవివరించిన గణితచరిత్ర కిది విరోధిం చదు 'ఆదిత్య ఉదయాద్రి'నిత్యసంబంధ మీ 'తేంకణాదిత్య-అయ్యుదయగిరి' రాజ్యసంబంధమును బలపరచుచున్నది.

కవివస్తుకవితయందలి 'ఉదయాద్రిప్రభుశృంగంబు' కొండశిఖరము కాక, 'ఉదయగిరిప్రభువుయొక్క ప్రభుత్వ ము'గా మారుచున్నది. చోళశాసనములలో పురాతన-నూతనబిరుదములు రెండుకలిపి చెప్పుకొను నిదర్శనములు కొన్ని కనబడుచున్నవి.

'ఒరయూరి పురవరాధీశ్వర సూర్యవంశోద్భవ కాశ్యపగోత్ర తేంకణాదిత్య...కమ్మనాంటి-కొట్టియదొన-నిజరాజధా(నీశ్వర).'[1] అనుట.

ఇది క్రీ. శ. 1224-25 తేదినాటి నూతనచరిత్ర యైనను, తత్పూర్వ మీసాంప్రదాయమున్నట్లు కవిగణిత చరిత్రాదులు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి.

ఇక కవిరాజధానీమహిమ లెట్లు సమన్వయమగునో? కనుగొనవలసియున్నది.

'కలుపొన్నలు, కలుకోళ్లు' నిజాని కిక్కడ రాతిప్రతి మలై పూర్వమహిమలను తెల్పినను, తెలుపకపోయినను, కొండజాతివృక్షములను, కొండజాతిపక్షులను తెల్పుచున్నవి. ఇట్లే కొండజాతి 'కలునందులు' కూడకలవు. 'కలునంది' రంకెవేయకపోదు. 'కలుగచ్చ, కలుజువ్వి, కలుకానుగ,

---

[1] శా. ప. మం., భా. 1, పు. 77, నెం. 58.

కలుపొన్న 'వృక్షములు పూలు పూయకపోవు. 'కారుకోడి, కలుకోడి' పక్షులు కూయకపోవు. 'కారుకోడి'ని 'కలుకోడి' యనుట కవకాశమున్నదో? లేదో? తెలియదు. ఎట్లయినను, ఇది కూతకూయు కోడి కాకపోదు. పూర్వరాజధానీనిర్జీవ మహిమలిట్లు నూతనరాజధానీసజీవమహిమలైనవి. ఇది కవినూతనరాజధానీసజీవచమత్కారము.

పై గ్రంథాంతరంగికసాక్ష్యమునుబట్టి, 'పాకనాం డిరువదియొక్క వేయిటికధీశుఁడు నాజను చోడబల్లికిన్ తనూజుఁడగు సత్కవినన్నిచోడుడు ఓంకణాదిత్యుండై, ఒరయూరికధిపతియై, అయ్యుదయగిరి పాకనాటిప్రభువై, జనారాధితుడుకాగా; తత్పౌత్రుడగు రాజమహేంద్రపాతపి చోడుడు గుండ్లకమ్మ పాకనాటి నన్నూరుపాడుదాతయైనట్లే, తత్ప్రపౌత్రుడు పాకనాటి కందుకూరి పురవరేశ్వరుడుకాగా, శాసనకవివంశము కవికావ్యవంశము కాదని భాషాచారిత్రకు లనుట సహేతుకముకాదు.

ఇంతేకాక, మొదటి 'భద్రంగవిద్రావణు' డై, 'దారిద్ర్యవిద్రావణు'డై నెగడు కాకతిరాజులలో మొదటి ప్రోలరాజుకు చోడకవి సామంతుడైనట్లే, కాకతీయగణపతికి కవి ముమ్మడిమనుమడు సామంతుడుకాగా, కవివంశీయులు కాకతీయసామంతులు కారనవీలులేదు. మధ్యకాలములో ఎన్నివిపర్యాసములు జరిగినను, సామంతులుగానో? స్వతంత్రులుగానో? కవివంశీయు లయ్యుదయగిరి—కందుకూరు పాకనాటిని విడిచిపెట్టలేదనుట నిక్కము.

మొదటి జగదేకమల్ల జయసింహుని కాలములో మొదటి (కాకతీయ) 'త్రిభువనమల్ల బేతినాయకు' డున్నట్లు గంగాపురము శాసనసాక్ష్యము చెప్పుచున్నది. ఇట్లే మొదటి త్రైలోక్యమల్లసోమేశ్వరుని కాలములో మొదటి ప్రోలరాజు 'శాసనబద్ధ' రాజ్యమును పొందినట్లు ఖాజీపేట శాసనచరిత్ర చెప్పుచున్నది. మరియు రెండవ త్రిభువనమల్ల (VI) విక్రమాదిత్యుని కాలములో రెండవ బేతరాజు సామంతుడుగా ఉండినట్లు మరియొక ఖాజీపేట శాసనమువల్ల స్పష్టమగుచున్నది. ఇంతటితో వీరి సామంతరాజ్యసంబంధము చెడినట్లు తోచుచున్నది.

కాకతీయులలో మొదటి ప్రతాపరుద్రుడు యుద్ధమందు తమప్రభువంశీకుడగు రెండవ త్రైలోక్యమల్ల తైలపదేవుని బంధించి, పూర్వగౌరవమును స్మరించి విడిచిపెట్టినట్లు అనుమకొండ శాసనయుద్ధచరిత్ర చెప్పుచున్నది. కావున, కాకతీయులతోపాటు, తెనుఁగుచోడకవివంశీకులును కొంతకాలము పశ్చిమచాళుక్య రాజ్యమునకు సామంతులుగా ఉండియుందురు.

పశ్చిమచాళుక్యవంశము	శాసనకాలములు క్రీ. శ.	కాకతీయవంశము
జగదేకమల్ల, జయసింహ I	1014-44	త్రిభువనమల్ల, బే(తి)నాయక I
త్రైలోక్యమల్ల, ఆహవమల్ల, సోమేశ్వర I	1044-68	అరిగజకేసరి, భద్రంగవిద్రావణ, (దారిద్ర్య విద్రావణ), ప్రోల I
భువనైకమల్ల, సోమేశ్వర II	1068-76	
త్రిభువనమల్ల, విక్రమాదిత్య VI	1076-1126	చలమర్తిగండ, విక్రమచక్రి, త్రిభువనమల్ల బేత II
		చలమర్తిగండ, దారిద్ర్యవిద్రావణ, త్రిభువనమల్ల దుర్గ
భూలోకమల్ల, సోమేశ్వర III	1126-38	చలమర్తిగండ, దారిద్ర్యవైరి, ప్రోల II
జగదేకమల్ల II	1138-50	
త్రైలోక్యమల్ల, తైలపదేవ II	1150-65	దానైకదీక్షాగురు, రుద్రదేవ
సోమేశ్వర IV	1182-?	మహాదేవ
		చలమర్తిగండ, గణపతి

తెనుగు చోడవంశము	దేశాదులు	కాలములు క్రీ. శ.
చోడ బల్లి	పాకనాటి కధిపతి	998–1028
నన్ని చోడ (కవి) I	ఒరయూరి కధిపతి, (అయ్యుదయగిరి కధిపతి), తేంకణాదిత్య	1028–58
సూరప రాజు	—	1058–88
పొతపి చోడ (రాజ) రాజ మహేంద్ర	పాకనాడు	1088–97
ఘటంకార	—	1097–1127
మల్లి దేవ I	—	1127–57
నన్ని చోడ II	—	1157–87
మల్లి దేవ II	కందుకూరి పురవరేశ్వర	1187–1227

పై రాజవంశముల పట్టికయందలి సమకాలము లీగీతికవి వ్యాంగ్యగణితచరిత్రను సప్రమాణముగా నిరూపించుచున్నవి. 'అన్యావతారకవితతుల నాదరించి[1](తి)' అన్నయుక్తి కవి నన్నిచోడుని గీతిగణితములో 'అన్యనవతార బలము' లాదరించిన కాలమును, అనాదరించిన కాలమును కలవు.

శిలాశాసనచరిత్రను నమ్మినను, నమ్మకపోయినను; భాషాచరిత్రను నమ్మినను, నమ్మకపోయినను; కవిప్రతిజ్ఞాసూచకముగా 'దైవజ్ఞునట్లు' ప్రతిష్ఠించిన గీతిగణితకాలములను విశ్వసింపవీలులేదన్నచో, 'నిజమ్మెఱిఁగి కృతివస్తుసమితి'[2]ని కనుగొనుడన్న కవిహెచ్చరిక వ్యర్థమగును.

దారిద్ర్యవిద్రావణములు

దశకస్తుతిలో కవి పేర్కొన్న 'రామేశకవి యనునతఁడు నన్నెచోడుని కాలమునకుఁ బ్రఖ్యాతుఁడై యుండునని ధ్వనితము.'[3] అని క్రీ. శ. 1914 లో శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారును; 'ఈ రామేశకవీశ్వరుఁడు కవికాలమునాఁటికిఁ బ్రసిద్ధుఁడయియుండిన శివభక్తుఁడైన యాంధ్రకవియయి యుండును.'[4] అని క్రీ. శ. 1917 లో శ్రీ కందుకూరి వీరేశ

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 34.

[2] కు. సం., ఆ. 1, ప. 26.

[3] కు. సం., భా. 2, లఘుటీక., పు. 116.

[4] ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 187.

లింగము పంతులుగారును ; 'ప్రకృత (ఖాజీపేటదర్గా) శాసనమునఁ గొంత కన్నడభాగము గలదని తెలిపియుంటిమి. అందు బడమటివైపున శాసనకాలము ౧౦౧౦ ప్రమోద సంవత్సరము కార్తీక బహుళ ౧౫ ఆదివారము సూర్యగ్రహణకాలమని కలదు. అచటనే కాలాముఖ తపోధనాచార్యుఁడును, శ్రీశైల మల్లికార్జునశిలామఠాచార్యుఁడును నగు రామేశ్వరభట్టారకుని ప్రశంసయుఁ గలదు. బేతభూపతి మల్లికార్జునునకు రామేశ్వరభట్టారకునకును బాదప్రక్షాళనముగావించి యొనర్చిన ధర్మము చెప్పఁబడినది. ఇంతియుగాక దుగ్గనృపతియే త్రిభువనమల్లుఁడనియుఁ బేర్కొనబడినది...రెండవ బేతరాజుచే నర్చితుఁడగు రామేశ్వరుని చరిత్రము కొంత గ్రహించితిమి.'[1] అని క్రీ. శ. 1935 లో శ్రీ దూపాటి వేంకటరమణాచార్యులుగారును ; 'ఖాజీపేట దరగాలో నుపయోగింపబడునప్పుడీశిల పైభాగము తెగగొట్టబడుటచే శ్రీ రమణాచార్యులవారు పరిశీలించినప్పుడాయనకు శాసన మసమగ్రముగా లభించుట సంభవించెను. కాని, మెకంజీగుమాస్తాలచే పరిశోధింపబడినప్పుడు శాసనశిల సమగ్రముగానుండుటంబట్టి వారినకలు సంపూర్ణముగా నేయున్నది...శాసనమునందు తెలుపబడిన విషయమేమన, చాళుక్యత్రిభువనమల్లరాజ్యకాలమునందు శా. శ. ౧౦౧౨ ప్రమోదూత సం. కార్తీకబహుళ ౧౫ ఆదిత్యవార సూర్యగ్రహణమునాడు మొదటిబేతరాజు పౌత్రు

1 కా. సంచిక, పు. 256-259.

డును, ప్రోలరాజుపుత్రుడునునగు రెండవ బేతరాజు శ్రీపర్వత
స్థానాముఖమల్లికార్జున శిలామఠాచార్యులగు రామేశ్వరదీక్షి
తులకు తనచే నూతనముగా నిర్మింపబడిన శివపురమను
గ్రామమును అదేగ్రామమునందు తానుప్రతిష్ఠించిన బేతేశ్వ
రాలయమునందు పూజాపునస్కారములు సలుపుటకును,
దేవాలయఖండస్ఫుటిత నవసుధాకర్మనిర్మాణములకును, తపో
ధనుల కన్నదానసత్రమునడుపుటకుగాను ధారాపూర్వకముగ
నిచ్చిన దానము నుద్ధరించు నుద్దేశముతో రెండవ బేత
రాజుకుమారుడగు చలమర్తిగండదారిద్ర్యవిద్రావణ బిరు
దాంకితుడగు త్రిభువనమల్లదుర్గరాజు ఏతద్దానమును శాసన
లిఖితముగావించి శాసనస్తంభమును తనయొక్కయు, తన
తండ్రియొక్కయు శ్రేయస్సుకొఱకు ఆచంద్రార్కస్థాయిగా
నెలకొల్పెను. శాసనస్తంభస్థాపనసందర్భమున అనుమ
కొండ పురవాస్తవ్యులగు నగరముఖ్యజనులు బేతేశ్వరాల
యమునందు చిరస్థాయిగా దీపములు వెలిగించుటకుగాను
నిత్యము మానెడు వెన్న సమర్పించిరి ... చాళుక్యవిక్రమ
౨౩ సం. అనగా శా. శ. ౧౦౧౯ (క్రీ. శ. 1097-8)
వఱకును బేతరాజు పరిపాలించుచుండెనని గ్రహింతుమేని,
త్రిభువనమల్లదుర్గరాజపుత్రుడగు రెండవప్రోలరాజు చాళుక్య
విక్రమ ౪౨వ సం. అనగా శా. శ. ౧౦౩౯ (క్రీ. శ.
1117) న అనుమకొండ పద్మాక్షి గుడిశాసనమునందు
నిరూపింపబడినట్లు రాజ్యము నధిష్ఠించి యుండుటంబట్టి ఈ
రెండు తారీఖులమధ్య అనగా శా. శ. ౧౦౧౯ (క్రీ. శ.
1097) శా. శ, ౧౦౩౯ (క్రీ. శ. 1117) లోపుగా, త్రిభు

వనమల్లదుర్గరాజు సింహాసనము నెక్కియుండవచ్చునని యొకవిధముగా స్థూలదృష్టితో తీర్మానింపవచ్చును.... కాకతీయులచే కులగురువుగ సన్మానింపబడిన రామేశ్వర దీక్షితుడు రెండవ బేతరాజుకాలమునుండి శైవమతప్రచారము చేయుచుండెను. ఈతడు గొప్పపండితుడుగను, లకులేశ్వరాగమసిద్ధాంతనేత్రగను, ఆకాలమునందు శైవమతప్రచారకులలో నగ్రగణ్యుడుగను, కాళాముఖశైవపరంపరకు సంబంధించిన శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాచార్యుడుగ నుండెనని శాసనప్రామాణ్యమువలన దెలియుచున్నది. జైనమతవిసర్జన మొనరించి శైవమతదీక్షను వహించిన కాకతీయరాజులచే పెక్కుశైవాలయములను స్థాపింపజేసి యందు స్థానాచార్యపదమును స్వీకరించుచుండెను....ఈ 'దారిద్ర్యవిద్రావణ' స్తుతి దారిద్ర్యవిద్రావణుడను బిరుదము వహించిన యొక కృతికర్తచేత వ్రాయబడియో లేక యీ బిరుదుకలిగిన యొక కృతిపతికంకితముగనో ఉండియుండవచ్చునని తోచుచున్నది. అటులైనయెడల రామేశకవీశ్వరుని ప్రశంసకలిగి యుండుటవలన నీస్తుతి కాకతీయరాజగు దారిద్ర్యవిద్రావణ బిరుదాంకితుడగు త్రిభువనమల్లదుర్గరాజునకు కృతికర్తృత్వ విధముగనో, లేక కృతిపతిత్వవిధముగనో సంబంధించి యుండవలయునని తోచుచున్నది. ఈ దారిద్ర్యవిద్రావణ స్తుతి జంగమమల్లికార్జునున కంకితముగా నివ్వబడిన నన్నిచోడుని కుమారసంభవమందుండుటంబట్టి రామేశ్వరకవిగురువగు శ్రీశైలకాళాముఖమల్లికార్జునుడే ఈ జంగమమల్లికార్జునుడగునేమో యను నూహకలుగుచున్నది. కాని పై

విషయములన్నియు నొకటితో నొకటి సంబంధించుటకు తగుబలమైన నిదర్శనములు లేకున్నవి.'[1] అని క్రీ. శ. 1941 లో శ్రీముట్నూరి వెంకట్రామయ్యగారును; 'ఈ కొప్పరపు శాసనములోని (కాలాముఖవ్రతుడు) మల్లికార్జునుడు శ్రీశైల (కాలాముఖ) మఠాధిపతియగు మల్లికార్జునయోగి యగునో కాదో నిశ్చయముగాఁ జెప్పుట కవకాశము లేకున్నను, ఆ కాలమున ననఁగా క్రీ. శ. 1100 ప్రాంతమున కాలాముఖ శైవపరంపరకు సంబంధించిన శ్రీశైలమల్లికార్జునమఠాచార్యుఁడుగ రామేశ్వరపండితు డొక డుండినట్లును, ఈతఁడు దారిద్ర్యవిద్రావణ బిరుదాంచితుఁడగు త్రిభువనమల్ల దుర్గరాజునకు నాతనితండ్రి రెండవ బేతరాజునకును గురువై యా రాజువలన నగ్రహారాదికము బడసినట్లును బేతరాజు శాసనమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈప్రాంతముననే శ్రీశైలమండలి మల్లికార్జునయోగి, ఆతనియొద్ద పండితుడుగానున్న రామేశకవి, 'దారిద్ర్యవిద్రావణ' బిరుదముగల ప్రభువు - నొకచోఁ గూడియుండుటచేత, తన కు. సం. మున నన్నెచోడుఁడు వీనిగూర్చి చేసిన సూచనలు అతఁ డీకాలపువాఁడే యైయుండుననుటను ధృవపఱచుచున్నవి, వలెనే యున్నవి. ఇంచుమించు సమకాలములో నీముగ్గురను సమకూర్చు శాసన నిదర్శన మిది.'[2] అని క్రీ. శ. 1948 లో శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును భిన్నాభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు. ఇందేదిసత్యమో? తెలియదు.

---

[1] భారతి. (1941), సం. 18, సం. 8, పు. 191-194.

[2] కు. సం., పీఠిక., పు. 12-13.

మాదిరెడ్డికుంట శిలాశాసనములో పేర్కొన్న 'త్రిభువనమల్లావనీశ జనక(డు)'[1] ను, 'చలమర్తిగండ ప్రోలావనిశు(డు)' ను క్రమముగా తండ్రికొడుకులనుచున్నారు. కాని ఇందలి 'త్రిభువనమల్ల' బిరుదనామము రెండవ కాకతీయ బేతరాజును సూచించునో? ఇతని కొడుకు దుర్గరాజును సూచించునో? స్పష్టముగా తెలియదు.

ఖాజీపేట శిల	ఒరంగల్లు శిల	మోటుపల్లె శిల	
కాకతి బేత			
ప్రోల	కాకతి ప్రోల*	ప్రోల	
	?		
బేత	భీ (బే) త	త్రిభువన మల్లదేవ	
దుర్గనృపతి	ప్రోల	ప్రోల	
—	మహాదేవ	రుద్రదేవ	మహాదేవ

పై కాకతీయుల వంశవృక్షములనుబట్టి మాదిరెడ్డికుంట శిలాశాసనములో పేర్కొన్న రెండవ ప్రోలరాజు తండ్రి త్రిభువనమల్ల బేతనామాంకితుడని నిశ్చయింపకతప్పదు.

---

[1] కా. సంచిక., (అను), పు. 88., నెం. 39.

* ఒరంగల్లు గుడి ముంవటి శిథిలశాసనములు రెండు 'యః—సః' అను సంబంధవాచకములను కలిగియున్నవి కావున, ఇవిరెండు నొకే శాసనఖండములై యుండు ననిపించుచున్నవి.

తె. శా., పు. 93, నెం. 51-52.

కావున, బేతరాజు త్రిభువనమల్లునకు క్రమముగ చలమర్తి గండ, త్రిభువనమల్ల, దారిద్ర్యవిద్రావణ దుర్గరాజను పెద్ద కొడుకును, చలమర్తిగండ, దారిద్ర్యవైరి ప్రోలరాజను చిన్నకొడుకును కలరనియు, తన తండ్రిదానమును అతని పుత్రు లిద్దరు రెండు ప్రదేశములలో పునరుద్ధారణాలు కావించి శాసనములు చెక్కించినట్లు తద్వంశక్రమము సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. అన్నదమ్ముల దానములను తండ్రికొడుకుల దానము లనుటచేతనే దానకాలాదివ్యత్యాసములు కనబడు చున్నవి. లేనిచో అనుమకుంట—మాదిరెడ్డికుంట శిలా శాసనములు రెండును కొంచమెచ్చుతక్కువగా అన్నదమ్ముల సమకాలిక (క్రీ. శ. 1097) దానములే యగుచున్నవి.

క్రీ. శ. 1097 తేది కాకతిదుర్గనృపతి శిలాశాసన కాలమే కట్టకడపటి శాసనమగుటచేత, ఇతనితమ్ముని రాజ్యారంభ మీ 'చాళుక్యవిక్రమకాలద ౨౦ బహుధాన్య సంవత్సర దీ శ్రాహియుత్తరాయణ సంక్రాంతియోళి' అను 2-3-1097 తేదికి పిమ్మట ప్రారంభమగుచున్నది.

'వంశముక్రమమువలెనే కాకతీయరాజుల కాలనిర్ణ యముకూడ బహుసమస్యాన్వితమై యొప్పుచున్నది. పూర్వ రాజన్యుల కాల మింతవరకు సునిర్ణీతమైయుండలేదు.'[1] అని క్రీ. శ. 1935 లో శ్రీ మారేమండ రామారావుగారప్పుడు తీర్మానించినను, ఇటీవలచిక్కిన నూతనశాసనము లీచిక్కును కొంతవరకు తొలగించుచున్నవి.

---

1 కా. సంచిక., పు. 11.

క్రీ. శ. 1021-22 ప్రాంతమందలి గంగాపురం శిలా శాసనములో 'త్రిభువనమల్ల (బే)తినాయకు'[1] ని బిరుద నామము కనపడుచున్నది. కావున, ఇది కాకతీయవంశ ములోని మొదటి బేతరాజుకాలము నెరిగించుచున్నది.

క్రీ. శ. 1079-80 ప్రాంతమందలి అనుమకొండ శిలాశాసనములో 'శ్రీమన్మహామణ్డలేశ్వర బేతమయ్యలు'[2] అను ప్రోలరాజుకొడుకు బేతరాజు 'పోలేశ్వర దేవునకు నేయి' దానముచేసినట్లు చెప్పబడియున్నది. కాబట్టి, ఇది కాకతీయ వంశములోని రెండవ బేతరాజుకాలము నెరిగించుచున్నది. 'ఇట్లు (క్రీ. శ.) 11-వ శతాబ్ద్యంత్యభాగమున శ్రీశైల కాలాముఖమల్లికార్జున శిలామఠాచార్యుఁడగు రామీశ్వర పండితుడు నాతనికి దానమిచ్చిన దారిద్ర్యవిద్రావణబిరుదు గల (కాకతిదుర్గ) ప్రభువు కనబడుచుండుటచే, వీరికి సమ కాలికుడో, కొంచెము తరువాతివాఁడో యని చెప్పఁదగిన నన్నిచోడుఁడు తన (దశక) రచన సాగించినపుడు వీరిని మనమున నిడికొనియే స్తుతిచేసెననుట యసంభావ్యము కాదు. ఇట్లు నిష్కృష్టమైన శాసననిదర్శనములేకున్నను భిన్నముఖములైన ఆంతరంగిక సాక్ష్యమునుబట్టి నన్నిచోడ మహాకవి 11-వ శతాబ్ది ఉత్తరభాగమునను 12-వ శతాబ్ది పూర్వార్ధదశకముల (క్రీ. శ. 1118) లోను నుండెనని

---

1 తె. శా., పు. 106., నెం. 2.

2 కా. సంచిక, అను., పు 31, నెం. 4.

యిప్పటికి నిశ్చయింపవచ్చును'.[1] అని క్రీ. శ. 1948 లో శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. దీనికి తోడు దారిద్ర్యవిద్రావణశతకములో 'శ్రీరామేశగ(క)వి' వ్యంగ్యనామము కన్పడుచున్నది.

'శ్రీరామేశ గవీశ్వరాఖ్య లెవ నీ
శ్రీపాదముల్ భక్తిఁ గో
న్నారాధించి సమస్తలోకసముదా
యాధీశులై రన్న సం
సారుల్ దుఃఖనివారణార్థ మనవున్
సర్వేశులోకత్రయా
ధారున్ నిన్ మదిఁగొల్వకున్కియుఅవే
దారిద్ర్యవిద్రావణా.

....

భువి నీరాజ్యవిభూతులున్నతులు స
ద్భోగోపభోగావళుల్
శివలోకాదివిశేషలోకసుఖముల్
సేవ్యంబుగాఁ బార్వతీ
ధవకారుణ్యము సేయు భక్తిపరులై
దారిద్ర్యవిద్రావణ
స్తవ మర్థిం బఠియించు మానవులకున్
దారిద్ర్యవిద్రావణా.'[2]

ఇట్టివి క్రీ. శ. 1090 తేది శిలాశాసనమందలి 'కాలాముఖ—మఠ' చరిత్రను, 'కాకతీయ—దారిద్ర్యవిద్రావణ'

---

[1] కు. సం., పీఠిక., పు. 15. [2] కు. సం., ఆ. 10, పు. 90-99.

బిరుదనామమును బలపరచుచున్నవి. కాని, ఇది క్రీ. శ. 1048–57 తేది కవిగీతిసంపుటి గణితనిదర్శనకాలాదులకు ప్రత్యక్షవిరోధముగా కనబడుచున్నది.

ఇంతేకాక, క్రీ. శ. 1097 తేది ఖాజీపేట శిలాశాసనమందలి 'కాకతి—త్రిభువనమల్ల—దారిద్ర్యవిద్రావణ—దుర్గనృపతి—బేతరసన సుపుత్ర' అను కాకతీయ దుర్గరాజు క్రీ. శ. 1097 తేది పాకనాటినన్నూరుపాడు దాతయైన కవిమనుమనికి సమకాలమువాడగుచున్నాడు కావున, కవికిని, కవిమనుమనికిని మధ్యనున్న రెండుతరముల (30 + 10 = 40 సంవత్సరముల) కాలదోషముకూడ దీనిలో కనబడుచున్నది.

తాతయగు కవికాలములో మొదటి 'భద్రంగవిద్రావణ - దారిద్ర్యవిద్రావణ కాకతిప్రోలరాజు' కలడన్నట్లే, మనుమని కాలములోకూడ కడపటి 'దారిద్ర్యవిద్రావణ - దారిద్ర్యవైరియను పేరనెగడు కాకతిరాజులు'ను కలరు. అన్నదమ్ములగు దారిద్ర్యవిద్రావణ దుర్గరాజును, దారిద్ర్యవైరి ప్రోలరాజునుకలరు. అందుచేతనే, మాటూరు శిలాశాసనములో 'దారిద్ర్యవైరియను పేరనెగడు కాకతిరాజులు' అను కాకతీయవంశప్రశస్తి వ్రాయబడినది.

ఇంతకు కవి కృతిపతులు నలుగురిని అభేదరూపకముగా 'దారిద్ర్యవిద్రావణా,' అని సంబోధించియున్నాడుకాన, కవికాలమునాటికిదియొక వంశబిరుదముకాదు. పిమ్మట ఇది కాకతీయవంశబిరుదముగా స్థిరపడినదనియు, 'శ్రీ రామేశగ

(క)శ్వేరాము’ లన్నకవి కాలమునాటి రామేశకవి కాలాముఖ శైవుఁడగునో? కాదో? స్పష్టముగా తెలియదనియు, ‘శ్రీ పర్వతప్రసిద్ధమల్లికార్జున శిలామఠము’ శ్రీశైలమల్లికార్జున స్వామి పేరిటి కాలాముఖమఠమే కాని; శ్రీశైలమల్లికార్జున యోగి పేరిటి కాలాముఖమఠము కాదనియు చెప్పుటకవకాశ మున్నది.

నవనాథులు

‘పూర్వోక్తమయిన నాయభిప్రాయమునకు సాధకముగా నిదివఱకు విమర్శకులు తడవియుండని కొన్ని నూతనాంశముల నిప్పుడు ప్రకటించుచున్నాను.................

మఱియు, నవనాథచరిత్రమున వర్ణితుఁడయిన వ్యాళిసిద్ధుండను మఱియొక సిద్ధునికథలో నాతఁడు తన సిద్ధవిద్యాప్రకటనసందర్భమునఁ గళ్యాణిపట్టణమేలు బల్లహుఁ డనురా జొనర్చిన ద్రోహముకతనఁ బ్రాణములు గోల్పోయి ప్రాణావసానసమయమున నాబల్లహుఁడు నాతని సంతతియు నిర్వంశముగ నశింతురుగాకయని శపించినట్లు చెప్పఁబడినది. కళ్యాణపట్టణము నేలిన యాబల్లహుఁడు బసవేశ్వరుని యేలిక యగు బిజ్జలుఁడే (క్రీ. శ. 1145-1168) యని వేఱ చెప్ప నక్కఱలేదు...సోమనాథునకు సమకాలీనుఁడో ఇంచుక తరువాతివాఁడో యగు శ్రీగిరికవి కూడఁ దననవనాథచరిత్రమున బిజ్జలుని వంశనాశనమునకు మఱొకసిద్ధశాపము గూడ

సిద్ధపఱచెనని తెల్లమగుచున్నది. కావున నవనాథచరిత్రమునుబట్టి యీ సిద్ధులలోఁ గొందఱయిన క్రీ. శ. పదిరెండవ శతాబ్ది యుత్తరార్ధమున బసవేశ్వరునికాలమున వెలసినట్లు కానవచ్చుచున్నది...దీనినిబట్టికూడ మీననాథ గోరక్ష నాథులు క్రీ. శ. 1150-1170 ప్రాంతమువా రగుదురు. నవనాథచరిత్రమున వర్ణితులయినవారుగాక శైవసిద్ధులగు నవనాథులు మఱెవరును గానవచ్చుటలేదు...శైవసిద్ధులే మొదటివారని ప్రమాణబుద్ధిగలవారు నిర్ణయించుచున్నారు. ఈవిషయములనెల్ల నాలోచింప శ్రీగిరి నవనాథచరిత్రమును జూచియే నన్నెచోడుఁడు పయిపద్యమున నవనాథసిద్ధులను పేర్కొనియుండుననియు దీనినిబట్టికూడ నాతఁడు పాలకురికి సోమనాథునకు శ్రీగిరికిఁదరువాతనే వెలసియుండుననియుఁ దోపకమానదు. విజ్ఞులీవిషయమును లెస్సగాఁబరిశోధించి సత్యనిర్ణయ మొనర్తురుగాక!'[1] అని క్రీ. శ. 1939 లో శ్రీ బండారుతమ్మయ్యగా రీనూతనవిషయమును కనుగొని చోడకవికాలమును నిర్ణయింప బూనుకున్నారు. కాని, ఇది కవికాలనిర్ణయముకాజాలదు.

'ఇట్టి (చళుక్యభీమకవి) యపూర్వవ్యంగ్యత యీ (ఈక్షోణిఁ) పద్యమునందు నేటికి శ్రీ రెడ్డిగారికి వినూత్నముగా స్ఫురించినది. గాని ఇంతవఱకెవనికిని స్ఫురించినది కాదు.'[2] అని హేళనకావించిన విమర్శకుల కీపద్యము

---

1 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 59-63.

2 ఆం. సా. ప. ప., సం. 29, సం. 2, 3, పు. 120

నందలి 'అనాదిసిద్ధుల' కాలనిర్ణయములో 'ఇదివఱకు విమర్శకులు తడవియుండని కొన్ని నూతనాంశములు' క్రొంగ్రొత్తగా స్ఫురించుట నైజమే. హేళన కాదుకద!

ఇందలి వ్యాళిసిద్ధుని కాలమేదో? కనుగొనవలెనన్న చో నితరాధారములు లేకపోలేదు. 'విక్రమాదిత్యుని కాలమున 'వ్యాడి' ఉజ్జయినిలో నుండెనని, ఈయన రసాయనశాస్త్ర విదుడని 'అల్బెరూని' వ్రాసెను. ఈ వ్యాడి నాగార్జునిశిష్యుడని, విక్రమాదిత్యుడని పేర్గాంచిన 'రెండవచంద్రగుప్తుడు' క్రీ. శ. 375-413 మధ్యకాలమున రాజ్యపాలనచేయుటచేత, ఆయనగురువు నాగార్జునుడు 3-వ శతాబ్దిలో నుండెనని కొందరి యభిప్రాయము. తారానాథుడు నాగార్జునుని శిష్యుని పేరు 'వ్యాలి' యనెను. విక్రమాదిత్యు డెవ్వరో తెలియలేదు. 'వ్యాడి' అటనున్న ఇతరప్రమాణములు కాన్పించవు. కాన, ఈ కాలనిర్ణయము సరిలేకున్నది'[1] అని శ్రీ కొడాలి లక్ష్మీనారాయణగారూహించియున్నారు. ఇదిబౌద్ధమతనాగార్జునికాలము కాదన్నను, శైవమతనాగార్జునికాలము కాదనవీలులేదు.

'వేతసమనుపట్టణములో కరంభకుడను బ్రాహ్మణుని కుమారుడు 'వ్యాళి' తల్లిదండ్రులు మరణించినపిమ్మట కుమారస్వామి నారాధించగా, ఆ శైవస్వామి ప్రత్యక్షమై నందరాజు రాజధానియగు పాటలీపురమందున్న వర్షునివలన నీకు సకలవిద్యలు లభ్యమగునని వరమిచ్చెను. అట్లే శుశ్రూషకావించి వ్యాళి ద్విసంతగ్రాహిగా సకలవిద్యలను

1 నా. చ., పు. 82.

నేర్చెను. అప్పుడు నందరాజు కాలధర్మము నొందగా యోగనందుడు రాజ్యమేలుచుండెను. శకటాలుడనుమంత్రి యోగనందుని పదభ్రష్టునిగావించి పూర్వనందుని కుమారుడగు చంద్రగుప్తునికి పట్టముగట్టదలచియుండెను. ఈ కుట్రను వ్యాళి యోగనందుని (తనయన్న వరరుచి) కెరిగించి. విరాగియై తపస్సునకేగెను. ఎట్టకేలకు శకటాలుడు చాణక్యుడను బ్రాహ్మణుని సాయముతో యోగనందుని కడతేర్చి, పూర్వనందునికుమారుడైన చంద్రగుప్తుని రాజుకావించి, చాణక్యునాతనికి మంత్రినిగా నియమించి తపస్సునకేగెను.'[1] అని బృహత్కథ చెప్పుచున్నది. కావున, విక్రమాదిత్యుడును (రెండవ చంద్రగుప్తుడును), వ్యాళియు సమకాలికులని అల్బరూని వ్రాయుట తప్పైనను; క్రీ. పూ. శ. 595 ప్రాంతమున నందవంశమందలి చంద్రగుప్తునితో 'వ్యాళి' సమకాలికుడనవీలున్నది.

బృహత్కథలో చెప్పిన 'వ్యాళి, చంద్రగుప్త, చాణక్య (విష్ణుగుప్త)'* వ్యక్తులు ముగ్గురు సమకాలికులుగా నున్నారు.

---

[1] క. స. సా., పు. 10-54.

* కౌటిల్యార్థశాస్త్రమును రచించిన చాణక్యునికి విష్ణుగుప్తుడను నామాంతరముండినట్లు గ్రంథకర్త చెప్పకొనియున్నాడు. 'విష్ణుగుప్తేన చాణక్యాపరనామ్నైవముక్తమ్.'

సం. వా. చ., పు. 165.

ముద్రారాక్షసనాటకమందలి చంద్రగుప్తచరిత్రకును, బృహత్కథయందలి చంద్రగుప్త చరిత్రకును మధ్య కొన్ని చారిత్రక వ్యత్యాసములున్నను, సమకాలికవ్యక్తులు లొకేరీతిగానే కనబడుచున్నారు.

కాబట్టి, శైవసిద్ధుడగు వ్యాళి క్రీ. పూ. శ. 595 శతాబ్ద ప్రాంతకాలములో, అనగా చంద్రగుప్త చాణక్యులకాలములో జీవించియున్నట్లు స్పష్టమగుచుండ, శ్రీ బంఢారు తమ్మయ్యగారీపురాతన శైవసిద్ధవ్యాళిని క్రీ. శ. 12 శతాబ్దపునూతన శైవసిద్ధుడనుట చరిత్రసమ్మతముకాదు.

బృహత్కథలో సమకాలికులుగా పేర్కొన్న 'వ్యాళి, చంద్రగుప్త, విష్ణుగుప్త (చాణక్య)' వ్యక్తులు ముగ్గురు కాలక్రమేణ నవనాథసిద్ధులలో చేరి ప్రసిద్ధులైనట్లు క్రీ. శ. 1244-45 తేది అయ్యవారిపల్లి[1] శిలాశాసనసిద్ధపట్టిక సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. ఉదయగిరి పాకనాటి శిలాశాసనమందలి నవనాథసిద్ధులపట్టికకును, గౌరనద్విపదకు మూలమగు శ్రీగిరికవిపద్య నవనాథచరిత్రపట్టికకును, ద్విపదనవచోడపట్టికకును మధ్యవ్యత్యాసము క్రిందివిధముగా కలదు.

శాసనపట్టిక	కావ్యపట్టిక	ద్విపదపట్టిక
1. సిద్ధవ్యాళి	వ్యాళిసిద్ధ	కరికాల
2. నాగార్జుని	నాగార్జునసిద్ధ	విక్రమ
3. నగబుద్ధ	మీననాథ	ఉత్తుంగ
4. కోరంటిక	చౌరంగి	అహివర
5. గదన *	గోరక్ష	ధర్మవర
6. రత్నఘోష	మేఘనాథ	మనుజేంద్ర
7. విష్ణుగుప్త	విరూపాక్షనాథ	వీర
8. చంద్రగుప్త	ఖణిక	ఉత్తమ
9. చాణ	గోరక్ష	సత్యేంద్ర

[1] సె. జి. శా., భా. 3, పు. 1330-1333. * 'కదంబక'

క్రీ. శ. 13 శతాబ్ది శిలాశాసనపట్టికలోని నిఖిలసిద్ధులు శైవనవనాథసిద్ధులుకారనుటకీ 'బాణాఖ్యాదిసిద్ధజన' నవసంఖ్య ప్రతికూలముగానున్నది.

'బాణాక్యాది నిఖిలసిద్ధజన మనోభిలషితప్రదాయక భక్తజన ముక్తిప్రదాయక శ్రీపర్వతప్రియనివాస.'[1] అను శైవక్షేత్రచరిత్రకూడ దీనిలోకలదు. కుమారసంభవములో చోడకవి బాణకవి నిట్లు స్తుతించియున్నాడు.

'కరములు దునుముడుఁ బరముని
వరదునిగాఁ గొలిచి కవిత-వలననె మగుడన్
గరములువడసి జగంబునఁ
బరఁగె మహాకవియనంగ-బాణుఁడు పేర్మిన్.'[2]

ఇది శైవమహాకవి బాణసిద్ధచరిత్రయనుటకు సందేహములేదు. శివతత్వసార, బసవపురాణములలోకూడ బాణునిసిద్ధమహిమ చెప్పబడియున్నది. బాణకవి క్రీ. శ. 650 ప్రాంతపువాడని శ్రీ తమ్మయ్యగారుకూడ అంగీకరించియున్నారు. పై శిలాశాసనపట్టికలోకూడ 'బాణాఖ్యాది' అను నవనాథసిద్ధుల ప్రశంసకలదు. కాబట్టి, 'అయ్యుదయాద్రికధిపతి'యగు పాకనాటిచోడకవి తన తెనుగునాటిలో వ్యవహారప్రసిద్ధముగానున్న పూర్వనవనాథసిద్ధులనే తన కావ్యములో 'ఆనవనాథాదియనాదిసిద్ధు'లని పేర్కొనెననుట దేశాచారము. పై శిలాశాసనములో 'రసవాద'*

---

1 సె. జి. శా., భా. 3, పు. 1333, * 'రాసవాద'.

2 కు. సం., ఆ. 1, ప. 22.

పట్టికకూడ వివరింపబడియున్నది. కథలో నన్నిచోడకవి కూడ 'బృహత్కథాది'[1] గ్రంథములను పేర్కొనియున్నాడు. కనుక, బృహత్కథలోని 'వ్యాళి, చంద్రగుప్త, విష్ణుగుప్త' సమకాలికులచరిత్రను కవి చదివి వ్రాసియున్నాడనవచ్చును.

ద్విపదనవనాథచరిత్రలో గౌరన పేర్కొన్న శైవసిద్ధులు చారిత్రకముగా ఇద్దరుతప్ప; తక్కిన ఏడుగురు సిద్ధులు నూతనశైవసిద్ధులగుదురేకాని, పూరాతనశైవసిద్ధులుకాజాలరు. నవచోడపట్టికకును, నవసిద్ధపట్టికకును సాదృశ్యము బొత్తిగాలేదు.

ఇక గౌరన ద్విపదకు మూలమైన శ్రీగిరికవి నవనాథపద్యచరిత్రకాలమేదో? కనుగొనవలసియున్నది. అనవేమారెడ్డిచేత క్రీ. శ. 1362 ప్రాంతములో మోటుగల్లుశాసనదానము గ్రహించిన 'ప్రమథకవిశ్రీగిరి'ని[2] 'శైవకవిశ్రీగిరి' యనుట 'శివప్రమథగణ'చిహ్నము. క్రీ. శ. 13 శతాబ్ది పూర్వభాగమందలి శాసనపట్టికలోలేని నూతననవనాథసిద్ధులచరిత్రను పద్యకావ్యముగా వర్ణించిన ప్రమథకవిశ్రీగిరి క్రీ. శ. 14 శతాబ్ది మధ్యకాలమువాడనవచ్చును. 'ఈ విషయములనెల్ల నాలోచింప శ్రీగిరినవనాథచరిత్రమును జూచియే నన్నెచోడుఁడు—'ఆనవనాథాది యనాదిసిద్ధులకు నానందించి—పయిపద్యమున నవనాథసిద్ధులను బేర్కొని

1 కు. సం., ఆ. 12, వ. 215.

2 A. R., No. 753, 754 of. 1920.

యుండు.'[1] ననుట శుద్ధకల్పితమని, ప్రక్షిప్తపురాణమని చెప్ప వీలున్నది.

పక్షాంతరముగా నవనాథపద్యచరిత్రను వ్రాసిన శ్రీగిరికవి నూతనప్రమథకవికాడన్న, అతడు క్రీ. శ. 1028 ప్రాంతమందలి గంగాపురము శిలాశాసనములో పేర్కొన్న 'జగదేకమల్లచక్రవర్తి' కాలమునాటి 'శ్రీగిరిపండితార్య' అను పురాతనకవియైన కాకపోడు.

అప్పుడీపురాతన 'శ్రీగిరికవిపండితు'నికి సమకాలికు డగు నన్నిచోడు డాకవిపద్యనవనాథచరిత్రను తన తెనుగు కావ్యములో 'ఆనవనాథాది యనాదిసిద్ధులకు నానందించి' అని వ్రాసినాడన్నను, కాలక్రమదోషము లేదు. కాని, 'దీనిని బట్టికూడ నాతఁడు (నన్నిచోడుడు) పాలకురికి సోమనాథునకు దరువాతనే వెలసియుండు' ననుట కవకాశమే లేదు.

కుమారసంభవములో చోడకవి 'విక్రమధనుండు' కాలనేమి 'శతముఖదశశతకరపరిఘశోభితుండై యనేక విధాయుధవర్షంబులు గురియుచుం దెరలనెత్తివచ్చి'[2] నట్లు యుద్ధవర్ణనకావించుటయే కాక, ఆ విక్రమకాలచక్రమందలి 'వి. శ. (100 + 1000 =) 1100 వర్షంబులు' తనకాలమని స్థూలముగా వ్యంజకముచేసియున్నాడు. ఇది వి. శ. 11 శతాబ్ద్యంత్యకాలముగా చెప్పబడినది. సంస్కృతపురాణములో

1 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 63.

2 కు. సం., అ. 12, ప. 90-99.

కూడ 'తారకామయరణమ్ము'[1] నందలి కాలనేమి 'శత భుజుఁడు, శతశిరస్కుఁడు' అనుసంఖ్యలతోనున్నను; చోడకవి పురాణసంఖ్యను 'శతముఖదశశతకర' అనిమార్చి, తనకాలమును ప్రతిష్ఠించినాడన్న, యుక్తివంచనమర్మము బోధపడును. ఇట్లిది క్రీ. శ. 1043 సంవత్సరమునకు సరియైన వి. శ. 1100 విక్రమచక్రకాలమగుచున్నది.

'అనుప్రాసకొఱకే యాతఁడు శతముఖ, దశశత శబ్దములఁ బ్రయోగించెనుగాని వేఱొకభావమునఁగాదు.'[2] అని క్రీ. శ. 1939 లో శ్రీ బండారుతమ్మయ్యగా రాక్షేపించియున్నారే కాని, పురాతనహరివంశమందలి కాలనేమి సంఖ్యాచరిత్రనైనను పరిశీలింపలేదు.

'దేహళీ బంధంబునందు
రమణీయశతసహ - స్రదళాబ్జపంక్తు
లమరు పూజాప్రబం - ధానేకరచన
గావించి చెలఁది ద్రి - కాలంబుభక్తి
భావనమై శివుఁ - బాయక కొలువ.'[3]

ఇది శివాలయద్వారబంధమందలి సాలెగూడు వర్ణన మనుటలో సందేహములేదు. కాని, ఈ దేహళీబంధమందు పాల్కురి సోమనాథకవి తన 'పూజాప్రబంధానేకరచన - కాలంబు'నుకూడ వ్యంగ్యముగా సమకూర్చగలిగియున్నాడు.

---

[1] హ. వం., ఆ. 4., ప. 72, 136.

[2] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 47.

[3] బ. పు., ఆ. 3., పు. 82.

ఇందలి 'శతసహస్ర' కాలసంఖ్యలు కథేతరములో '100 + 1000 = 1100 వర్షంబు' లగుచున్నవి. కాని, ఇవి నన్నెచోడకవి పేర్కొన్న విక్రమకాలనేమి వి. శ. '100 + 1000 = 1100 వర్షంబులు' కావు. అప్పటికింకను వీరశైవ మతస్థాపకుడగు బసవేశ్వరుడైనను, మల్లికార్జున పండితారాధ్యులైనను పుట్టలేదు. వీరిద్దరిచరిత్రలను ద్విపదకావ్యములుగా వ్రాసిన పాలుకురికి సోమనాథకవియు పుట్టలేదు. కాబట్టి, 'తెనుఁగునాటిలో శాలివాహన శకము పరంపరాగతముగ వ్యవహరింపఁబడుచుండ విక్రమశకమునేల యెరువు తెచ్చికొనవలెను?'[1] అను విమర్శకాభిప్రాయ ప్రకారము సోమనాథకవి దేహళీబంధమందలి కాలము శా. శ. 1100 వర్షంబులగునన్నచో, అప్పుడిది క్రీ. శ. 1178 సంవత్సర పూజా ప్రబంధానేకరచనాకాలము కాకతప్పదు.

'బసవేశ్వరుని నామోచ్చారణమయినఁ జేసియుండ (ని)...ఈ (అనుభవసార) గ్రంథమందలి శైలియు లాలిత్యముగూడ దీని ప్రాథమికత్వమునకు నిదర్శనములు కాఁగలవు. సోమనాథుఁ డీకృతి రమారమి యిరువదియైదేండ్లప్రాయమున క్రీ. శ. 1180-1185 ప్రాంతమున రచించియుండును... అనుభవసారము రమారమి రెండువందలయేఁబదిపద్యములు గల యొక లఘుకృతి...నన్నయకుఁ దిక్కనకు నడిమికాలమున నాంధ్రకవిత్వశైలీనిర్మాణమున జరిగిన క్రమపరిణామ

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 47.

మును గుర్తించువారికీకృతి మిపులనుపకరింపఁగలదు.'[1] అని క్రీ. శ. 1948 లో విమర్శకాగ్రేసరులగు శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు ఇతరాధారములతో సిద్ధాంతముచేసినారే కాని, బసవపురాణమందలి క్రీ. శ. 1178 తేది సోమనాథకవి దేహళీబంధ పూజాప్రబంధానేకరచనాకాలమునుగుర్తించి, తమవాదసత్యమును బలపరచుకొనియుండలేదు. 'పూర్వకవులకుఁ జారిత్రకదృష్టి చాలఁదక్కువ'[2] అను సరళసిద్ధాంతము చెల్లునో? దేహళీబంధ వ్యంగ్యసిద్ధాంతము చెల్లునో? విమర్శకు లిప్పుడు పునరాలోచనచేయుట శ్రేష్ఠము.

తెలంగాణమందలి పానగల్లు శిలాశాసనములో 'కాకతిపురవరాధీశ్వర రుద్రదేవమహారాజును, తంత్రపాలు మల్లినాయకుడును, అభినవసోమనాథదేవరయు, శ్రీపతియు'[3] సమకాలికులై ఉన్నట్లు దానచరిత్ర చెప్పుచున్నది. దీనిలో దానకాలము లేకపోయినను, ఇందలి 'కాకతీయరుద్రదేవ మహారాజు' క్రీ. శ. 1158-95 మధ్య రాజ్యము నేలిన మొదటి ప్రతాపరుద్రుడగుచున్నాడే కాని, రెండవ ప్రతాప రుద్రుడు కాడు. పాల్కురికి సోమనాథస్తవమును రచించి నందువల్ల, పాల్కురికి సోమనాథకవికి 'అభినవసోమనాథ దేవర' అను బిరుదనామ మేర్పడినది. ఇట్లయినచో క్రీ. శ. 1178 తేది అనుభవసారప్రబంధపఠనమునకు పిదప క్రీ. శ.

---

1 పా. సో. క., పు. 155-156.

2 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 48.

3 తే. శా., పు. 72, పెం 33.

1195 వరకు కాకతీయరాజ్యమునేలిన మొదటి ప్రతాప రుద్రునిరాజ్యకాలములో బసవపురాణపఠన జరిగినట్లుచెప్పెడి జనశ్రుతి సత్యమగును. ఇందలి 'శ్రీపతి' శ్రీపతిపండితుడగునో? కాదో? తెలియదు.

వి. శ. 1100 తేది నన్నిచోడుని విక్రమకాలచక్ర మునుచూచి, దానినే తనకాలముగా చమత్కరించి, శా.శ. 1100 తేది దేహళీబంధకాలమును వ్రాసిన పాలుకురికి సోమ నాథకవి అనుకరణాధునిక కవియగుచున్నాడేకాని, స్వతంత్ర పూర్వకవి కాజాలడు. విక్రమశకకాలమునకును, శాలి శకకాలమునకును మధ్యనున్న 135 సంవత్సరముల కాల వ్యత్యాస మీ శైవకవులిరువురిమధ్య కలదుకాబట్టి, 'నన్నె చోడ సోమనాథులిరువురిలో నెవరు ప్రాచీనులనునది సందిగ్ధ విషయ'[1] మెన్నటికినికాదు. సోమనాథుని అనుకరణకాలమే నన్నిచోడుని ప్రాచీనత్వమును స్థాపించుచున్నది. నన్నిచోడ కవికిని, తిక్కనకవికిని మధ్య పాలుకురికి సోమనాథకవి పూజా ప్రబంధానేకరచనలు కలవనుట సత్యము.

ఇంతకు క్రీ. శ. 1048-57 తేది కరికాలగీతికవి పేర్కొన్న 'ఆనవనాథాది యనాదిసిద్ధులకు నానందించి,' 'అనాదిసిద్ధుల' కాలనిర్ణయమునకు పూనుకొనుట వ్యర్థ ప్రయత్నము. పురాతన-నూతనసిద్ధుల పట్టికలు రెండు కలవనుటకు శాసన-కావ్య సాక్ష్యములేకపోలేదు.

---

1 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 55.

రెండవ భాగము

భాషీయము

నన్నిచోడకవి చరిత్ర

దేశికవులు

'సత్యాశ్రయునిఁ దొట్టి చాళుక్యనృపులు' ఆంధ్రవిషయమున తెనుగు దేశికవిత నిలిపిరని కవి వ్రాయుచున్నాఁడు. పైనుదహరించిన శాసననిదర్శనముల ప్రకార మిందు జెప్పబడిన సత్యాశ్రయుండు భారతము రచించుటకు నన్నయను బ్రోత్సాహపరిచిన రాజరాజని యూహింపదగు. భారతమందు 'సత్యాశ్రయకులతిలక' యని రాజరాజువిషయమున వాడబడియున్నది.'[1] అని క్రీ. శ. 1911 లో మొదట శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావుగారును; 'క్రీ. శ. ౯౨౫-౬౦ సంవత్సరప్రాంతముననున్న యీ సత్యాశ్రయుని నన్నిచోడ మహాకవి తన కుమారసంభవకావ్యమున నీక్రిందిపద్యములోఁ బేర్కొనియున్నాఁడు.

'—సత్యాశ్రయునిఁ దొట్టి చాళుక్యనృపుల్.'

దీనింబట్టి నన్నయభట్టారకునకు నూఱేండ్లకుఁబూర్వమే యాంధ్రకవితాసతి వర్ధిల్లుచున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ పై పద్యమునందుఁ జెప్పబడిన సత్యాశ్రయమునకుఁ దరువాతనే నన్నెచోడుఁడున్నవాఁడని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును.'[2]

---

[1] ఆం. ప. సం. సంచిక., (1911), పు. 179.

[2] ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 188-189.

అని 1912 లో శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును; 'దేశిసత్కవులను స్తుతింపనిది స్తుతించితినని కవి యబద్ధము వ్రాసియుండడు. అందుచేత, 'మునుమార్గకవిత' యను పద్యమునకును 'సురవరులం' అను పద్యమునకును నడుమను తెలుఁగుకవులను స్తుతించిన పద్యమొకటి యుండియుండ వలెను. మాతృకను జూచి పుత్రికను వ్రాసిన లేఖకుని ప్రమాదమువలననో, మాతృకను లిఖించిన వానిలోపము వలననో యాపద్యము విడిచిపెట్టఁబడియుండును. ఆ పద్యమే యుండియుండినయెడలఁ గవికాలము గొంతవఱకుఁ దెలిసి యుండును...సత్యాశ్రయకులతిలకుఁడను మొదటిపాఠమును బట్టి రాజరాజనరేంద్రుఁడు సత్యాశ్రయుఁడు కాకపోవచ్చును గాని యీ పాఠమునుబట్టి చాళుక్యరాజు నిర్బాధకముగా రాజరాజనరేంద్రుఁడు కావచ్చును. అట్లయినచో నన్నె చోడుఁడు నన్నయభట్టునకుఁ దరువాతివాఁడయి యుండ వలెను."[1] అని క్రీ. శ. 1917లో శ్రీ కందుకూరి వీరేశ లింగము పంతులుగారును; '—చాళుక్యరాజు మొదలగు బలువుర్'...తంజావూరు పుస్తకపాఠముమాత్రమే మన కిప్పుడు గ్రాహ్యము; శ్రీ కవిగారి పాఠముగల మాతృక బయల్పడువఱకును. అట్టి ప్రత్యంతరము బయల్పడెనా యది పాఠాంతరముగాఁ గూర్చుకొందము. ఇఁకఁ 'జాళుక్యరాజు మొదలుగ' నన్నప్పుడు రాజరాజనరేంద్రుఁడే యేల కారాదు? చోడఁడు నన్నయకంటెఁ బ్రాచీనుఁడనుట కాధారములు

1 ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 187-190.

తగినవి లేవు.'[1] అని క్రీ. శ. 1918 లో శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారును; 'నన్నయకు ముందునాళ్ళలో తెనుఁగు కృతులు లేవనియు, చాళుక్యులయాశ్రయమున ఆంధ్రకవిత్వము (అనగా గొప్పగ్రంథముల రచన) సృష్టికి వచ్చెననియు చెప్పుటకు ఏ యనుమానమునకు పాత్రముకాని ప్రత్యక్ష సాక్ష్యమే యున్నది. ఆ సాక్ష్యము అమోఘము. నన్నెచోడ కవిశిఖామణి నన్నయకు తరువాతివాఁడు. కాలమునుబట్టి చూచిన సమీపస్థుడు. తిక్కనకుఁ బూర్వుఁడు. బ్రాహ్మణే తరుడౌట తన స్తుతిని దరువాతికవులు జేయకున్నను, వాని కాలనిర్ణయమునకు ఇతరాధారములు కలవు.'[2] అని క్రీ. శ. 1922 లో శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారును; 'పయి సంగతులనెల్ల బర్యాలోచింప దేశికవితాప్రాదుర్భావమున కయి చాళుక్యరాజు కొనర్చిన కృషిని బ్రశంసించుటకే బయిపద్య ముద్దేశింపబడెననియు నటుతరువాత దేశికవులను వారినామములతో బేర్కొనకున్నను నన్నెచోడుఁడు సామదాయకదృష్టితో 'దేశిసత్కవుల సంస్తుతిజేసి' అని వ్రాసి యుండుననియు దలంచుటయే సంగతముగా నుండును. ఇంతకు నీరెండుపద్యములనడుమ దేశికవులను గుఱించిన కొన్నిపద్యము లుండియుండుననియు అవి మనకు దొరకిన ప్రతిలో లోపించియుండుననియు నా యనుమానము. ఒండు రెండు ప్రతికలు వెలసినను నిక్కమాలోచింప మన కీ గ్రంథమునకు దొరకినది తంజావూరు సరస్వతీ మహాలునందలి

---

1 ప్ర. ర., పీఠిక., పు. 13.

2 రా. రా. న. ప. సంచిక., పు. 201-202.

యేకప్రతియేగద!'[1] అని క్రీ. శ. 1939 లో శ్రీ బంగారు తమ్మయ్యగారును భిన్నాభిప్రాయములను ప్రకటించియున్నారు. కాని, ఇందలి 'క్రమంబు'ను విమర్శకులు గమనించినట్లులేదు.

'పయిపద్యమున బేర్కొనఁబడిన చాళుక్యరాజాంధ్ర మహాభారతమును నన్నయభట్టుచే రచియింపించి కృతి సందిన రాజరాజనరేంద్రుఁడనియే పలువురు పండితు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ప్రత్యక్షప్రమాణముగా గానవచ్చు నన్నయ భారతమునుబట్టియు, దేశమున జిరకాలమునుండియు వచ్చుచున్న ప్రతీతినిబట్టియు నీ యభిప్రాయ మసంగతమను టకు వీలులేదు. కాని నన్నెచోడుని నన్నయకంటెఁ బ్రాచీనుఁడో లేక తత్సమకాలీనుఁడోయని తలంపనెంచుకొండ ఱందుకు విపరీతార్థమును దీయ బ్రయత్నించుచున్నారు. దీని తరువాతిపద్యములో నున్నవరుసను దేశికవిస్తుతి కడపట నున్నది కావున, 'మునుమార్గకవిత' యను పద్యము దేశికవిస్తుతిపరముగానే గ్రహింపవలయుననియు అందలి సత్యాశ్రయాదులగు చాళుక్యరాజులు దేశికవితాపోషకులుగఁగాక దేశికవులుగనే గ్రహింపదగుననియు శ్రీ దేవరపల్లి వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారు 'నన్నెచోడ నన్నయభట్టులు సమకాలము వారు '* అను వ్యాసమున వ్రాసియున్నారు.

'సత్యాశ్రయునిఁ దొట్టిచాళుక్యనృపులందఱును దేశికవులేనా? నన్నెచోడుఁడు దేశికవులనే పేర్కొన్నచో

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 41.

* 'నన్నిచోడ—నన్నియభట్టుకవులిద్దరు సమకాలికులు,'—ఫిబ్రవరి 1939, ఆంధ్రభూమి,

నంజఱువు రాజకవులనే యుదాహరించెనా? 'పుట్టించి' అను ప్రేరణక్రియకు 'రచించి' యనియే యర్థము చెప్పవలెనా?'[1] అని 1939 లో శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు నావాదమును సందేహించుటయేకాక, 'దీనిపై శ్రీ రెడ్డిగారు తగిన సమాధానముల నింతవఱకుఁ బ్రకటించినట్లు గానరాదు.'[2] అని క్రీ. శ. 1940 లో సవాల్ చేసియున్నారు.

ఇందలి 'పుట్టించి' అను ప్రేరణక్రియకు 'పలువురు స్వప్రతిభచేత తెనుగునందు దేశికవితను రచింపించి నిలిపిరి' అను ప్రేరణార్థమును చెప్పినచో, మొదట నేనుచెప్పినట్లు 'పుట్టించి—రచించి' అను స్వప్రేరణభావమే కట్టకడపటికి లభించును. క్రింది రామరాజభూషణుని ప్రయోగమును, తద్వ్యాఖ్యానమును పరిశీలింపుడు.

'భువిఁ గవితాకన్యఁ - బుట్టించె నెవ్వాఁడు!'[3]

'ఎవ్వాఁడు = ఎవఁడు, భువిన్ = భూమియందు, కవితాకన్యన్ = కవితయనెడు కన్యను, పుట్టించెన్ = జన్మింపఁజేసెనో, అనఁగా ప్రథమమునఁ గవిత నవతరింపఁజేసినవాఁడనుట, వాల్మీకి యని తెలియునది.'

ఇట్టి పూర్వకవిప్రయోగములవల్ల, ప్రేరణార్థక్రియలకు ప్రకరణసందర్భమునుబట్టి 'పలువురు తెనుగున దేశికవితను రచించి నిలిపిరి.' అను అప్రేరణార్థమునుగూడ చెప్పట

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 40-41.

[2] ఆం. సా. ప. ప., సం. 29, సం. 2-3, పు. 119.

[3] వ. చ., ఆ. 1, ప. 9.

తప్పుకాదు. తప్పయినచో 'ఆదికవివాల్మీకి' రామాయణ కావ్యకర్తకాక, అనామికుడెవడో? ఆదికావ్యకర్త యగును. ఇంతకంటె విపరీతార్థము మరియొకటి పుట్టదు. క్రింది కవి స్తుతులు పరికింపుడు.

> 'కవితామృతో దయాంబుధిఁ
> గవిసజ్జన జననవస్తు - కావ్యాబ్జరవిన్
> గవితారంభంబుల స
> త్కృవు లభినందింతు రాది - కవివాల్మీకున్.'[1]
>
> —నన్నిచోడుని స్తుతి

> '———————దు
> ర్భరతపోవిభవాధికున్ గురు
> పద్యవిద్యకు నాద్యు నం
> బురుహాగర్భనిభుం బ్రచేతసు
> పుత్రు భక్తిఁ దలంచుచున్.'[2]
>
> —నన్నయభట్టు స్తుతి

మొదటిచాళుక్యరాజును వాచ్యముగా రాజని పేర్కొని, పిమ్మటి దేశిసత్కవులను రాజులనిచెప్పక, పలువురని స్థూలముగా కవిరాజు చెప్పినాడన్న, ఆ పలువురు దేశికవు లేజాతివారైననుకావచ్చును. 'చాళుక్యరాజాదు' లన్నప్పు డెట్లన్వయమగునో? 'చాళుక్యరాజు మొదలుగ పలువుర్' అన్నప్పుడుకూడ నట్లే అన్వయమగును. 'సత్యాశ్రయుని దొట్టి చాళుక్యనృపుల్' అను పాఠాంతర మే మూలమన్నను,

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప., 17.

[2] ఆం, మ. భా., ప. 1, ఆ. 1, ప. 21.

సత్యాశ్రయుడు మొదలుగా చాళుక్యనృపులందరు దేశికవులచే తెనుగు దేశికవితను పుట్టించి పోషించుచుండిరా? రచింపించినచో, ఆ తెనుగుకావ్యములన్నియు నేమైనవి? ఇతరుల నాక్షేపించినదోషము లీ విమర్శకులవాదములో కూడ లేకపోలేదు.

'పై నన్నిచోడని పూర్వకవిస్తోత్రవిధానము సూక్ష్మముగఁ బరికించువారికి, శైవుఁడైన యారాజకవి,

1. సత్కవులు వాల్మీకి నభినందింతురు.
2. వ్యాసుఁడు వేదముల నేర్పఱిచెనందురు.
3. కాళిదాసుఁడు కవులను దాసులుగా నేలెను.
4. పర్వతవర్ణనమున భారవి వినుతికెక్కెను.
5. ఉద్భటుఁడు కవిత్వముచే హరుని మెప్పించెను.
6. బాణుఁడు కవితసెప్పి కరములు వడసెను.

అని యమ్మహాకవుల కవిత్వ చారిత్రాదులనుమాత్రమే యభివర్ణించినట్లు గానవగునుగాని యందొక్కని కేని యాతఁడు నమస్కరించినట్లు గానరాదు. అట్లే 'చాళుక్య రాజాదులు పలువురు దేశికవితను బుట్టించి నిలిపిరి' అని యాంధ్రకవితా సతి జననచరిత్రమునకనుయితము కవి చెప్పియున్నాఁడు... అంతియకాని యాంధ్రకవిస్తుతిపద్యము వేఱేదియు పోయి యుండదు.'[1] అని క్రీ. శ. 1925 లో శ్రీ నడకుదుటి వీర

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 13, సం. 3-4, పు. 158-159.

రాజుగారు దేశికవుల పద్యము పోలేదని గ్రహించినారే కాని, పైన వివరించిన క్రమస్తుతిపద్యమును గమనించలేదు. 24 పద్యము క్రమంబున పై 2-23 పద్యములతో సమన్వయ మగుచున్నది. అందువల్ల, ఇవి స్తుతిపద్యములు కావన వీలులేదు.

'ఇష్టదేవతా నమస్కారమ్ము చేసి ;	(2-11) 'సురవరులం గ్రమంబున వచోమణి సంహతిఁ బూజచేసి ;
మదీయ గురుచరణార విందంబు లభినందించి ;	(12-16) మద్గురుచరణార విందములకుం దగ సన్నుతిఁజేసి ;
వేదాంత భారతపురాణా దులు సేయుడొక శేర్మి ;	(17-18) కాల్పివిస్తర మతులం బురాణకవిసంఘము ;
మనుమార్గకవిత లోకం బున వెలయఁగ ;	(18-23) ఉత్తమమార్గ సత్కవీశ్వరులను ;
దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం గున నిలిపిరంధ్ర విషయం బునఁ జనఁ జాళుక్య రాజు మొదలుగఁ బలువుర్.'[1]	(23-24) దేశిసత్కవుల సన్నుతిఁజేసి మనోముదంబునన్.'[2]

'ఈ పద్యములో కవిచెప్పిన దేవతాస్తుతియు, గురువందనమును, పురాణకవిప్రశంసయు, సంస్కృత సత్కవీశ్వర స్తోత్రమును పుస్తకములోఁ గానఁబడుచున్నవి. కాని దేశిసత్కవుల స్తుతిమాత్రము కనఁబడకున్నది. దేశిసత్కవుల

1 కు. సం., ఆ. 1, ప. 23.
2 కు. సం., ఆ. 1, ప. 24.

స్తుతింపనిది స్తుతించితినని కవి యబద్ధము వ్రాసియుండఁడు. అందుచేత. . .నడుమను తెనుఁగుకవుల స్తుతించిన పద్య మొకటి యుండియుండవలెను.'[1] అని క్రీ. శ. 1917 లో శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసియు, మరల ఎందు వల్లనో క్రమముగా ఉన్న స్తుతిని లేదన్నారు. తంజావూరి తాళపత్రగ్రంథములో శిథిలచిహ్నము లిచ్చట లేవు. ఉన్నంతలో చాళుక్యరాజాదులు దేశిసత్కవులనుట, 23-24 పద్యముల క్రమాన్వయము.

'పుట్టించి యనఁగా నూతనముగ సృష్టికిదెచ్చి యని యర్థము. ఇక్కడ జేర్కొనబడిన చాళుక్యరాజు రాజరాజు గాని, ఇంకొకఁడనుట అసాధ్యమైనకార్యము. పూర్వము సంస్కృతము వ్యాప్తిలోనుండెననియు, రాజరాజు మొదలు, అగుచళుక్యులు దేశికవిత, అనగా తెలుఁగుకవిత్వమును, (కృతిరచనను) పుట్టించి నిలిపిరనియు, నన్నిచోడుని సాక్ష్యము.(. . .). కావున ఆంధ్రకవిత్వమును ప్రచారమునకుఁ దెచ్చినవారు చాళుక్యులని స్పష్టమగుచున్నది. నన్నయభట్టు మనకు ఆదికవియని పారంపర్యముగావచ్చుమాట సత్యము.'[2] అని క్రీ. శ. 1922 లో శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు పద్యభావమును ప్రతిపాదించినారు. కాని, ఇది నన్నయ భారతసాక్ష్యమునకు విరోధించుచున్నది.

---

1 ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 187.

2 రా. శా. న. ప. సంచిక., పు. 202.

'ఘనదురితానుబంధకలి *
    కాలజదోషతుషారసంహతిం
దనయుదయప్రభావమున
    దవ్వుగఁద్రోపి జగజ్జనానురం
జనముగ రాజ్యసంతతవ
    సంతనితాంత విభూతి నెంతయుం
దనరఁ జళుక్యమన్మథుఁడు
    ధర్మదయార్ద్రనిబద్ధబుద్ధియై.'[1]

ఇది కలికాలదోషములను దూరముగ తరిమి, ధర్మసంస్థాపన కావించు చాళుక్యరాజు ప్రశంస యనుటలో సందేహము లేదు. అయినను, ఇది కరికాలచోడవంశమందుపుట్టిన ప్రబంధకవి నన్నిచోడుని నిందనుకూడ వ్యంజకము చేయుచున్నది. 'బంధకలిజకాలజదోష-సంహతి' ఇక్కడ అభేదవర్ణసాదృశ్యమునుబట్టి, 'ప్రబంధకరికాలజదోష-సంహతి' గా మారి, కుకవి నిందను వ్యంజకముచేయుచున్నది. కావున, నన్నయభారతములో కుకవి నింద లేదనుట కవకాశము లేదు. నన్నయ వాచ్యముగా, అభేదరూపకముగా పేర్కొన్న 'భారత ఘోరరణంబు' కావ్యపక్షములోకూడ అన్వయమగుచున్నది. దేశవిషయములో వేంగిచాళుక్యులకును, కళ్యాణి చాళుక్యులకును విరోధములున్నట్లే, సారస్వతస్పర్థలుకూడ కలవు.

---

* 'రలయోరభేదః' అను అభేదవర్ణసూత్రము కలదు.

[1] ఆం. మ. భా., ప. 1, ఆ. 1, ప. 5.

'ఇందువలన దేశికవిత బుట్టించి యంధ్రవిషయంబున దెనుగును చాళుక్యులు నిల్పిరనియు వారికిబూర్వము దెనుగున కవిత్వములేదనియు దెల్లమగుచున్నది. దేశికవిత్వమును బుట్టించి తెనుగునంధ్రవిషయమున నిలిపిన చాళుక్య రాజెవరో యత డావంశమున నే శాఖకు జెందినవాడో తెలియదు. కాని తెనుగుదేశముతో పూర్వచాళుక్యరాజులకే గాఢతమమైన సంబంధముండిన కారణముననుం, తెనుగుపద్యరచన ప్రప్రథమమున పూర్వచాళుక్యవంశజుడగు గుణగవిజయాదిత్యుని శాసనములయందే పొడగట్టుచుండుటవలనను నన్నెచోడకవి చెప్పినవిధమున దేశికవిత్వమును బుట్టించి తెనుంగునంధ్రవిషయమున నిలిపిన చాళుక్యరాజు గుణగవిజయాదిత్యుని పూర్వులగు పూర్వచాళుక్యులలో నొక్కడుగ నుండునని తలచుట యుక్తము.

ఇట్లారంభమైన తెనుగుకవిత్వమునకు కన్నడ కావ్యములు మేలుబంతులైనవి. తెనుగుకవులకు కన్నడకవులు మార్గదర్శకులైరి. ఆంధ్రకావ్యములలో నాదికావ్యమనదగు నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును ప్రాచీనకర్ణాటకకావ్యములతో బోల్చిచూచిన నీవిషయము తెల్లము కాగలదు. నన్నయభట్టు భారతమునకుగూడ కర్ణాటకకావ్యముల సోకు తప్పదాయె.'[1] అని 1949 లో శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు చక్కగా పద్యచరిత్రను వివరించినారు.

---

1 భారతి., సం. 25, సం. 12, పు. 595.

'ఇట్లు మార్గకవిత కవిరాజమార్గమై కన్నడదేశమున వెలసినపిదప, నా దేశమున దేశికవితామార్గము మాసి పోవుటచేతనే, చాళుక్యరాజాదులు పలువు రీయంధ్రవిషయమున తెలుఁగుభాషలో దేశికవితను పుట్టించి పెంపొందించి తెలుఁగురచనల నీ యంధ్రవిషయంబున నిలువబెట్టినారు. తెనుగుదేశమున నన్నయకుఁబూర్వము దేశీయఛందోరీతులలో రచింపఁబడిన పద్యములు—తరువోజ, అక్కరలు, సీసములు, గీతములు, శాసనములలోనైనను కనబడుటకును, కన్నడదేశశాసనములో నేడవశతాబ్దినుండియు స్రగ్ధరాది సంస్కృతవృత్తములేగాని దేశీయవృత్తములు గానరాకుండుటకు నిదియే ముఖ్యకారణము. ఈ దేశీయఛందోరీతులు కన్నడమునను వ్యవహారములోనే లేవనుటకు వీలులేదు గదా! ఏమనఁగా ఛందోంబుధిలో నాగవర్మ వీనికి లక్షణము చెప్పియేయున్నాఁడు.'[1] అని క్రీ. శ. 1949 లో శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారుకూడ దేశికవితారంభ చరిత్రను తలపోసినారు.

'మున్ముందు ప్రపంచములో సంస్కృతకవిత్వముపుట్టి వర్థిల్లగా; మొదట చాళుక్యరాజు దేశికవితను తెనుగుభాషయందు రచించి చనగా, పిమ్మట పలువు రా దేశికవితను రచించి యాంధ్రదేశమున నిలిపిరి.' అనుట మార్గదేశికవుల చరిత్ర యగునేకాని, మార్గదేశికవిపోషకుల చరిత్ర కానే కాదు.

---

1 ద. దే. భా. సా., దేశి, పు. 64.

పక్షాంతరముగా, ఇందు దేశికవితాపోషకులచరిత్ర కూడ కలదన్నను, పలువురికంటె మొదలుగానున్న మొదటి చాళుక్యరాజు తెనుగు భారతకవియగు నన్నయభట్టును పోషించిన రాజరాజ నరేంద్రచాళుక్యరాజు కాజాలడు.

'మొట్టమొదట భరతఖండములో సంస్కృతకవిత్వము పుట్టి స్థిరపడగా, మొదట చాళుక్యరాజు దేశికవితను తెనుగు భాషయందు రచించిచనగా, పిమ్మట పలువు రా దేశికవితను తెనుగుకవులచే రచింపించి ఆంధ్రదేశమున నిలిపిరి.' అనుట మార్గదేశికవుల చరిత్రగాను, దేశికవితాపోషకుల చరిత్ర గాను సమన్వయమగుచున్నది.

ఆంధ్రకవితాచరిత్రలో వేములవాడ భీముడే ఆదికవియనబడుచున్నాడు. కాని, మరెవ్వరి కా ప్రశస్తి లేదు.

క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది మధ్యకాలమందలి నన్నికవిత్రయములో నన్నిచోడ, నన్నినారాయణభట్టు, నన్నియభట్టుకవుల కంటె పూర్వమే కందుకూరు-సీసము ధర్మవరము-సీసము, అద్దంకి-తరువోజ, దీక్షాసి-అక్కరలు మొదలగు దేశికవితలను తెనుగుభాషయందు దేశికవులచేత రచింపించి ఆంధ్ర దేశమున పలువురు చాళుక్యరాజులు నిలిపిరనుటకు క్రీ. శ. 9-10 శతాబ్ది శిలాశాసనపద్యసాక్ష్యమే కలదు. కాబట్టి, ఈ పలువురు చాళుక్యరాజులకంటె మొదలుగానున్న మొదటి చాళుక్యరాజు క్రీ. శ. 9 శతాబ్దారంభకాలములోనైనను

ఉండియుండవలనే కాని, క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది మధ్యకాలములో ఉండుట కవకాశము లేదు.

తెనుగుభారతము నాదికావ్యమని నన్నిచోడుడు పేర్కొన్నాడన్నచో, ఆకరికాలవంశజుని ప్రబంధదోషములను శబ్దనిబద్ధబుద్ధియైన నన్నయభట్టు నిందించుట కవకాశము లేదు.

కళ్యాణి-వేంగిచాళుక్యరాజాస్థాన కవులిద్దరు క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది మధ్యకాలములో సమకాలికులై తెనుగుకావ్య రచన కారంభించిరన్నను, న్యాయముగా నన్నయ తెనుగు భారతకావ్య మాదికావ్యము కాదుకద!

'ఈక్షోణి న్నినుఁబోలు సత్కవులు లే
రీ నేఁటికాలంబునన్
దాక్షారామ చళుక్యభీమ వరగం
ధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయగంధసారఘుసృణ
ద్వైరాజ్యభారంబున
ధ్యక్షీంచుఁ గవిసార్వభౌమ! భవదీ
యప్రౌఢసాహిత్యముల్.' 1

ఈ వక్రోక్తిలో 'ఓ శ్రీనాథకవిసార్వభౌమా, నీ ప్రౌఢసాహిత్యములు దాక్షారామమందలి చళుక్యభీముని యొక్క, గంధర్వాప్సరలవంటి సుందర స్త్రీలయొక్క స్తన

---

1 కా. ఖం., అ. 1, ప. 14.

ద్వయములపై పూయబడిన చందన కుంకుమగంధమును,*
దేశి-మార్గకవితలయొక్క రెండురాజ్యముల గౌరవము నేలును.
కావున, తెనుగునాటిలో ఇప్పుడు నీవంటిసత్కవులు లేనే
లేరు.' అని రెడ్డిరాజు తనయాస్థానకవిని ప్రశంసించియున్నాడు.

ఇంతకుపూర్వ మితని నే 'తెనుగుభాషయందు దేశి
కవితను మొదటరచించిన చాళుక్యరాజు' అని తెనుగు దేశి
కవిస్తుతిలో నన్నిచోడకవిరాజశిఖామణి పేర్కొనియున్నా
డనుట 'క్రమ' బద్ధము.

క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది మధ్యకాలమునాటికి ప్రథమాంధ్ర
కవిగా ప్రసిద్ధుడైన చాళుక్యభీమునికి 'చాళుక్యరాజకవి'
అను బిరుదనామ మేర్పడియుండుటవలననే, చోడకవి ఈ బిరుద
నామమును తనకావ్యములో వాడినాడనియు, అందుచేతనే
రెడ్డిరాజీ వక్రోక్తిలో 'చళుక్యభీమ దేశిమార్గకవితా
ద్వైరాజ్యభారంబు' అను పోలిక కవిచరిత్రను పేర్కొన్నా
డనియు చెప్పుట కల్పిత మెన్నటికిని కాదు.

క్రీ. శ. 806-46 మధ్యకాలములో వేంగినాటి కధి
పతియగు రెండవ విజయాదిత్య చాళుక్యునికి భీమసల్కి[1]

---

* 'పయోధర స్ఫుటతటీ పర్యంత కౌతిన్యముక్
సరసత్వంబును సంఘటించెననఁగా సత్కావ్యముల్.'
—శ్రీనాథకవి వక్రత.

భీ. ఖం., అ. 1., ప. 11.

[1] '(విజయాదిత్యో) భీమసల్కి నామా(నా)నం స్వానుజం నిర్జిత్య
గృహీత వేంగీమండలమ్.'

ఆం. సా. ప. ప., సం. 10, పు. 246.

అను తమ్ముడున్నట్లు క్రీ. శ. 848-92 మధ్యకాలమునాటి సాతలూరు తామ్రశాసనచరిత్ర చెప్పుచున్నది.

కొరివి శిలాశాసనములో 'విక్రమాదిత్య నృపాగ్ర తనయుణ్డయ్న చాళుక్యభీమునకు...భీమసలుకి' అను మారు పేరున్నట్లే, తత్పూర్వ మీ మొదటి తెనుగు దేశికవిరాజగు చాళుక్యభీమునికిని ఆ నామాంతర వ్యవహారము కలదనుట నిర్వివాదము.

ఇంతేకాక, క్రీ. శ. 814-43 మధ్యకాలములో రాష్ట్రకూటరాజ్యము నేలిన మొదటి అమోఘవర్షునికి 'మహాసామన్తాధిపతి సత్యాశ్రయ శ్రీమద్భీమరసః'[1] అను చాళుక్య రాజు సామంతుడుగా నున్నట్లు దానకాలములేని ఖాజీపేట శాసనచరిత్ర చెప్పుచున్నది. రాష్ట్రకూటులకును, చాళుక్యులకునుమధ్య పెక్కుయుద్ధములు జరిగినవి. భీమసల్కి తన యన్న విజయాదిత్యునిపై తిరుగబడి, వేంగినాటిని జయించియు, మరల పోగొట్టుకొన్నకారణముచేత రాష్ట్రకూటులకు సామంతుడయ్యెను. భీమరసు చాళుక్యరాజనుటకు 'సత్యాశ్రయ' వంశబిరుదము చాలు. ఖాజీపేటశాసనమందలి 'సత్యాశ్రయ-భీమరసు' మొదటి దేశికవి కాబోలన్నయెడల, 'చాళుక్యరాజు మొదలుగ౯ బలువుర౯' అను పాఠమూలమును, 'సత్యాశ్రయునిదొట్టి చాళుక్యనృపుల౯' అను పాఠాంతర మూలమును ఈతనికి సమన్వయమగుచున్నవి.

---

[1] ఆం. చ, భా. 5, పు. 45.

చారిత్రకులు వేంగి చాళుక్యరాజవంశమందు మొదటి భీమసల్కిని చేర్చకపోవుటయేకాక, తద్వంశక్రమవిరుద్ధముగా రెండవభీమసల్కిని మొదటి చాళుక్యభీముడని లెక్కించుట పరిపాటియైనది. పన్నెండుసంవత్సరములయుద్ధములో వేంగి దేశమును జయించి, కొంతకాలమైనను, పరిపాలించిన మొదటి భీమసల్కిని తద్వంశములో చేర్చక, వెలిపెట్టుట వింతగా ఉన్నది. ఈ విప్లవకారుడే మార్గకవితారాజ్యముపై కూడ దండెత్తి, దేశికవితారాజ్యమును తొలుత స్థాపించిన మొదటి చాళుక్యభీమకవిరాజనుట కవకాశమున్నదేకాని; ఇదివరలో నే నన్నట్లు (రెండవ)చాళుక్యభీముని మొదటి చాళుక్యభీమకవిరాజనుట కవకాశమిప్పుడులేదు. ఈ సత్యాశ్రయ చాళుక్యభీమకవిని 'వేములవాడభీమకవి'* అనుట కవకాశమున్నదో? లేదో? చర్చించుట కిక్కడ తావు లేదు.

'పాప మివియన్నియు శ్రీ రెడ్డిగారు తెచ్చిపెట్టిన వేగాని శ్రీనాథునికీ గొడవలేమియు లేనేలేవు. అతనిదృష్టిలో నసలు చాళుక్య భీముఁడను నొకకవి లేనేలేఁడు. ఆతని పూర్వు లెవరు పేర్కొని స్మరింపని యొక యపూర్వకవి నాతఁడెట్లు భావింపనేర్చును? అతఁడు వాస్తవముగా విన్నది వేముల

* 'వేములవాడ భీమకవులు' అను రాబోవు పుస్తకములో ఈ విషయము చర్చింపబడును.

వాడ భీమకవినిగుఱించియే.'[1] అని క్రీ. శ. 1940 లో శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు తీర్మానించియున్నారు.

పూర్వాంధ్రకవులెవ్వరు నన్నిచోడుని స్తుతింపకపోయి నంతమాత్రముననే, అతడు కవికాకపోడుకదా! అట్లే నన్నిచోడకవిస్తుతించిన దేశికవి చాళుక్యరాజును, చళుక్య భీమరాజని శ్రీనాథకవి వివరించుట కల్పితమెన్నటికిని కానేరదు.

క్రౌంచగతులు.

'క్రౌంచపదము మాత్రాఛందమునఁబడి శీర్షకమగుచు. ...ఇట్లే తస్మిక్రౌంచపదములలోనుండి ధ్రువజాతిశీర్షకము పుట్టినది నందిభరతమునఁ జెప్పఁబడియె. రెండవ పాదము 'మాంచములోలిగఁ గంచుకితంబయి పొడమఁగ నడరుచుఁ బులినములను' అనుసీసపాదమగును.'[2] అని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారూహించినను; 'ఇది మాత్రాగణమునఁ బడి శీర్షకమగునఁట. ఏమిది? ఇది మొదట సీసమువంటి పద్యమా? నన్నయ్యనాటికి వృత్తమయినదా? ఇది మాత్రాగణమునఁబడి శీర్షకమగునా? దానికిని తెనుఁగు సీసమునకును సంబంధమా?...శీర్షకమనఁగా మన తెనుఁగు సీసమా? దానినే నందిభరతుఁడు చెప్పెనా? ఆ శీర్షకమున

---

1 ఆం. సా. ప. ప., సం. 29, సం. 2–3., పు. 129.

2 కు. సం., భా. 2, పీఠిక., పు. 10-11.

కర్థము వేఱు. ఈ సీసమునకు సంబంధమేమియు లేదు...ఇది ప్రాచీనతకు గొప్ప కారణమో నవీనతకు గొప్ప కారణమో యూహింపుడు.'[1] అని శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు హెచ్చరించినారు. కావున, ఇది చర్చనీయాంశమగుచున్నది.

'చంచల నాస్వా
దించుచు తేఁటూండ్ల కరువు ప్రియలకు నేఁడు నః మైరో
మాంచము లోలిం
గంచుకితంబై - పొడవుఁగ నలరుచుఁ బలినములం గ్రీ
డించుచు సంభా
షించుచుఁ బ్రీతిం - బొలుచుచుఁ జెలఁగుచుఁ జాలయు సముద్యత్
క్రౌంచగతుల్ వీ
క్షించుచు భాస్వ - జ్జలనుఁడు శరవణసరసికి వచ్చెన్.'[2]

ఇట్టి క్రౌంచగతిని మార్చి, కూర్చి చదివినచో ఇది దేశిజాతులలో జంటకంద పద్యమన వీలున్నది. కందపద్య గణములు, మాత్రలు కూడ దీనిలో సరిపోవుచున్నవి. 'భ, గగ, నల' గణములతో ఈ జంట కందము కూర్చబడినది. కురుచపాదము 8 మాత్రలతోను; పొడుగు పాదము 24 మాత్రలతోను, కుల్లు 32 మాత్రలతో కందార్థము సరిపోవుచున్నది.

దీనిలో ఆదిప్రాస చెల్లినది. కాని, యతి చెల్లలేదు. చిత్రయతి చెల్లిన దన్నమధ్యయతి చెల్లిన దనవీలున్నది. ఇంత

1 కు. సం. వి., పు. 188-189.

2 కు. సం., ఆ. 10, ప. 30.

కంటె, కందక్రౌంచములో మరేమియు మార్పులేదు. ఇది కందద్వయము కాదన్నచో; హరిగతిరగడగామాయుచున్నది.

'చంచుల నాస్వా - దించుచు లేదూం
డ్లకరువు ప్రియలకు - నలఁదుచు మైరో
మాంచములోలిం - గంచుకితంబై
పాడమఁగ నలయుచుఁ - బులినములం గ్రీ
డించుచు సంభా - షించుచుఁ బ్రీతిం
బొలుచుచుఁ జెలఁగుచుఁ - బొలయు సముద్యత్
క్రౌంచగతుల్ వీ - క్షించుచు భాస్వ
జ్జలనుఁడు శరవణ - సరసికి వచ్చెన్.'

దీనిలో 'నృపలఘుయతి నిభ, నల, గగ, భ, సల నగును హరిగతి.'[1] అను రగడలక్షణము కనబడుచున్నది. కాని, ఈ రగడలో ఆద్యంతప్రాసలు లేవు. బేసిపాదముల కాదిప్రాస చెల్లినను, సరిపాదముల కీప్రాస చెల్లలేదు. బేసిపాదములకు ప్రాసయతి చెల్లిన; సరిపాదములకు వడి చెల్లినది. హరిగతి రగడను రెట్టించినచో, మధురగతి రగడయై పద్యాది ప్రాస చెల్లిన ట్లుదాహరణమిచ్చును. కాని, కంద క్రౌంచమువలె యతులలో చిక్కులు కలవు.

ఇట్టిది మాత్రాఛందస్సుగా పైకి కనబడుచున్నను, లోలోపల నన్నిచోడ, నన్నయకవులనాటికి వృత్తమేయన వీలిచ్చుచున్నది.

---

1 ఛం. ద., ఆ. 4, ప. ౬౦.

పంక్తి ఛందంబు—10				శక్వరీ ఛందంబు—14				
భ	మ	స	గ	న	న	న	న	గగ
UII	UU-U	IIU	U	III	III	II-I	III	UU
రుక్మవ	తీస గ్రూ	పకమ	గ్యోగా.[1]	తసుగ	మాలవి	లసి-త	ముకము	లాబ్జో.[2]
క్రౌంచగ	తుల్ కితీం	చుచుభా	స్వ	జ్జలమున	దుశర	వణసు	రసికి	వచ్చెగా.
'భమసభనననయు పరిమితమై నగా క్రౌంచపదాఖ్యం.'[3]								

1 క. జ., పు. 36, ప. 36.

2 ఛం. ద., ఆ. 2, పు. 44, ప. 69.

3 క. జ., పు. 50, ప. 119.

క్రౌంచగతి పాదములో మొదటి 10 అక్షరములు 'రుక్మ(గ్మ)వతి' వృత్తభాగముగాను; కడపటి 14 అక్షరములు 'కమలవిలసిత' వృత్తభాగముగాను కలసియున్నవనియు, యతిస్థానములు కూడ తూచిన ట్లా వృత్తములకు వలెనే కనబడుచున్నవనియు చెప్పక తప్పదు.

ఇట్టిది మార్గదేశిమిశ్రమముగా చిత్రకవి నన్నిచోడునిచే కూర్చబడినది. సంస్కృతములోను, కన్నడములోను 25 అక్షరములుగానున్న క్రౌంచము, తెలుగులో 24 అక్షరముల క్రౌంచగతిగా మారుటకు కారణ మిప్పుడైనను విమర్శకులకు బోధపడకపోదు. జంటకందమును, హరిగతి రగడను కలిపి బంధముగా పేర్చుట కీ దేశిలో ఏకాక్షరలోపము అత్యావశ్యకమగుచున్నది గాన, మార్గనియమము పాటింపబడ లేదు. నన్నయనాటి కీ క్రౌంచగతియందలి రుక్మవతి - కమలవిలసితవృత్తములు రెండును లేవనుటకు వీలు లేదు. కావున, ఇది పూర్వవృత్తమే యగుచున్నది.

'ఇటీవల నక్కరలు వాడుకలోనుండి తొలఁగుటయు, క్రౌంచపదవృత్తము వాడుకలోనికి వచ్చుటయుఁ దటస్థించినది.'[1]

—శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు

నన్నయ తన భారతములో దీనిని వ్రాయక పోయినంత మాత్రమున, అప్పుడీ క్రౌంచగతి బంధము లేదన వీలు

[1] ఆం. క. చ., భా. 1, పు. 209

లేదు. ఇది వృత్తద్వయమనుట కాక్షేపము లేదు. విమర్శకు లీ చిత్రకవితను గమనింపలేదు.

'శ్రీ—
(శా)తజినేశ్వరాలయము
 శ్రీముని సుక్రతతీర్థకాల మ
ద్ధాతి ప్రతిష్ఠసేసె ముని
 గోటివదియ్య జినప్రతిష్ఠ వి
ఖ్యాతిగనిల్వె గొంకనృప
 గట్టెను గ్రాచను బోయ కట్టె జీ
ఋతపురాట్టహాస వామ
 బట్టి సమానయశోవిరాజితమై.'[1]

ఈ మునిగోడు శాసనగద్యమందలి 'విష్ణువర్ధన మహారాజు' క్రీ. శ. 1108 ప్రాంతమందలి చాళుక్యరాజగు కులోత్తుంగచోడుడనియు, 'గొంకనృపుడు' మొదటి వెల నాటిగొంకరాజనియు సమన్వయము కుదురుచున్నది. ఇట్టి వృత్తము క్రీ. శ. 12 శతాబ్దారంభమునాటిదని నిర్ణయింప వీలున్నను, ఛందోపరిణామమునుబట్టి ఇది పురాతనఛందస్సు కాబోలనిపించుచున్నది. అందువల్లనే కాబోలు క్రీ. శ. 9 శతాబ్దమందలి మొదటి చాళుక్యభీముని కాలమునాటి దీ విలక్షణవృత్తమని శ్రీ భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు నిర్ణయించియున్నారు. అయినను, శాసనలిపికాల మతిపురా తనముగాలేదు.

---

[1] ఆం. కవిత్వ. చ., ప్ర. 4, పు. 163

తండ్రి రాజరాజనరేంద్రుని కాలమునాటి నన్నయ భారతముకంటె, కుమారుడు కులోత్తుంగచోడుని కాలము నాటి వెలనాటిగొంకయ శాసనపద్యము పురాతనఛందస్సు కానేరదు. భాషాపరిణామచరిత్రలో ఇట్టి విపరీతములు మెండుగానున్నవి. కాబట్టి, కేవలము భాషాపరిణామసమ కాలములమీద ఆధారపడి ప్రాచీనకవులకాలములను నిర్ణయించుటకు తగిన గ్రంథాధారములు విరివిగా లభింపలేదన వలసియున్నది.

తెనుగులో ఇది యతి చెల్లని ఉత్పలమాలా వృత్తము కాకపోదు. కాని, అంత మాత్రము చేతనే ఇది ప్రాచీన కవిత కాజాలదు. ప్రాసకొరకు 'ధాత్రి—ధాతి'గా మారినదో? లేక ప్రాసలో ద్రావడి రూపము చెల్లెడిదో? తెలియదు. ఇందలి 'శతజిశేశ్వరాలయము' లక్షణమునుబట్టి 'శాతజినేశ్వరాలయము' కానిచో గణభంగమగును. శాసనోత్పలమాల కన్నడ సాంప్రదాయముగా పద్యాది ప్రాసతో రచింపబడినది. అందువల్ల యతులు నిషిద్ధమైనవి. మూడవ పాదములో మాత్రమే యతి చెల్లినట్లు కనబడుచున్నది.

పద్యాన్వయముకూడ సుబోధకముగా లేదు. దీనిలో 'సువ్రత తీర్థకాలము, అర్ధాత్రి, జీమూతపురాట్టహాసి, వామభట్టు' శబ్దములు తప్పుగా చెక్కబడినట్లు కనబడుచున్నవి.

ఎ త్తు గీ తి.

చిత్రకవితలో గద్యజాతి దేశిపద్యములు కూడకలవు.

'కఁ శిర మాడ షణ్ముఖుఁడు
చైఁపుఁత్రేయుడు గంఫమూర్తికో
త్కర మసిధారఁ బొల్పుగాఁ
దారకుభంగము నూచి నవ్వ సం
గర జయకాంత కాంతారద
కాంతియొ కాదని నాఁటుదీఱె వి
స్ఫుర దవదాతఖడ్గలత
పూచెనో నా జయచైత్ర సంపదన్.'[1]

'ఇందెట్టి గూఢతకును నవకాశము లేదు. ఇందలి జయచైత్ర శబ్దముల నూతఁగాఁ గొని...శ్రీ రెడ్డిగారా కాశహర్మ్యము (కవికాలము) నిర్మింపబూనుట యాశ్చర్యము.'[2] అని క్రీ. శ. 1939 లో శ్రీ బండారు తమ్మయ్య గారు నన్నాక్షేపించియున్నారు. కాని, ఇందలి 'జయచైత్ర సంపదన్' అను ఎత్తు పాదమును నేనప్పుడు దేశికవిత యని చెప్పక, చేయూతగా గొనుట తప్పు గాదు. ఎత్తు గీతి యందలి 'ఎత్తు జిత్త నఁగ నిం పెసఁగు యుక్తి' కిది చిహ్నము.

'మసిధారఁ బొల్పుసఁగా
జయకాంత కాంతరద
దవదాత ఖడ్గలత
జయచైత్ర సంపదన్.'

---

1 కు. సం., ఆ. 12, ప. 181

2 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 47-48

చంపకమాల యందలి పై రేఖాంకితవిషమపాదముల నన్నిటిని కలిపి చదివియున్నచో 'ఇం దెట్టి గూఢతకును నవకాశము లేదు.' అని శ్రీ తమ్మయ్యగారు సిద్ధాంతము చేసి యుండరు.

కథయందలి 'శిరమూడ షణ్ముఖుఁడు' అను మొదటి సమస్థానపాదమిందులో చేరక, కథేతరమందలి 'జయచైత్ర సంపదర్క' అను కడపటి విషమస్థానపాదము మాత్రమే చేరినది. ఎత్తుపాదమందు విషమగణముండుటవల్ల, ఇది విషమగీతులలోనిదగు ఎత్తుగీతి పద్యమన వీలిచ్చుచున్నది. కన్నడములో కుసుమషట్పది యను పద్యమొకటి ఇట్టిది కలదు. కాని, ఎత్తుపాదములో మార్పు కలదు.

'కుసుమషట్పదియ మొద
లెసవ పదయుగ్మక్కె
దశమాత్ర గళు మేల
ణొందొందఱా.'[1]

కన్నడషట్పదిలో కడపటి పాదము 7 మాత్రలతో మాత్రమే యున్నది. కాని, ఎత్తుపాదమువలె ఇది 10 మాత్రలతో లేదు. కాబట్టి, ఎత్తుగీతిని కుసుమషట్పదియన వీలు లేదు.

ఎత్తుపాదమందలి 'దర్క' అను విషమగణము తక్కిన సమపాదము లన్నిటిలో 'దను' అను సమగణముగా కనబడుచున్నది. కావున, ఈ ఎత్తుగీతి విషమగీతులలోనిదే కాని, 'పదము'ల లోనిది కాదు.

---

[1] ఛ. దే. భా., దేశీ., పు. 176

రేచనఛందస్సులో సంపాదకులు 'లక్షణమస్పష్టము'* అని వరాౘ్రాసిన 'ఎత్తుగీతి' లక్షణమెట్టిదో? కనుగొనుటకీ యెత్తుకవి ఎత్తుగీతి లక్ష్యము పనికివచ్చును.

'శ్రీదయి తాధిపాన
యోదయనలనవత్ర
యోదితమైన నెత్తు
గీతియయ్యెఁ గృతులఁ.'[1]

---

* 'గీతి – గీతికనుండి గిది – గిదియ అను తద్భవము లేర్పడినవి. ఇవి 4 పాదములుగ వ్రాయవలయునని కవిజనాశ్రయకారుడు నిరూపించినాడు.

'శ్రీదయి తాధిపాన
యోదయ నలినవత్ర
యోదితమై యెత్తు
గీదియ యొప్పుఁగృతుల.'

అని 1950—సంవత్సరాది సంచికలో శ్రీనిడదవోలు వెంకట్రావుగారు మరియొక పాఠాంతరమును దీనికి జతచేర్చినారు. కాని, ఈ పాఠాంతరమునకు మాతృక ఎక్కడిదో? శ్రీవారు చెప్పలేదు. ఇంతే కాక, తల్లక్షణములో 'నవత్ర యోదిత' మన్న 3 సూర్యగణములు గాని, (3 × 3 = 9) తొమ్మిది మాత్రల పరిమితిగాని కుదురుటలేదు. కాన, దీనిలో ఎత్తుగీతి లక్షణ మస్పష్టముగానే యున్నదని చెప్పక తప్పదు. ఎట్లయినను, 'ఎత్తుగదియనెగడు' అను మారుపేరి 'ఎత్తుగద్య' గీతి లక్షణము నెరిగించుచున్నది. 'గద్య' తద్భవమే 'గదియ.' కాని, 'గీతిక' తద్భవము 'గదియ' కాదు.

[1] క. జ., పు. 68-69, ప. 20

పూర్వాపరకవులిద్దరి ఎత్తుగీతులలో పాదమునకు (4 + 3 + 3 =) 10 మాత్రలపరిమితి సాదృశ్యము కన బడుచున్నది. కాని, అక్షరముల పరిమితిలో, కూర్పులో ఇరువురికి మతభేదములు కనబడుచున్నవి. 1, 3, 4–పాదము లలో రేచన 7 అక్షరములను, 2-పాదములో 8 అక్షరము లను పేర్చియున్నాడు. దీనికి భిన్నముగా 1, 2, 3–పాదము లలో 8 అక్షరములను. 4–పాదములో 7 అక్షరములను చోడకవి పేర్చియున్నాడు. కట్టకడపటి విషమగణమగు 'దణ్ ' అను గురువును 'ఉకారము' చేర్చి, 'దను' అను రెండు లఘువులుగా మార్చినచో నన్నెచోడుని పాదము లన్నియు సమానపాదములగుచున్నవి. విషమగణము సమ గణముగా మారినచో, అన్నిపాదములు 8 అక్షరములు కలవగును. రేచన విషమగణమును సమగణముగా మార్చి నను, అన్నిపాదములలో 8 అక్షరములు ఏర్పడవు.

మార్గకవితలోని 'అనుష్టుప్' శ్లోకమునకీ ఎత్తుగీతి 8 అక్షరముల పాదపరిమితి సరిపోవుచున్నది. కాబట్టి, మార్గకవితనుండి దేశికవిత పుట్టినదనుట పూర్వకవి మతము.

'ఆరుహ్యక్రీడశైలస్య
చన్ద్రకాన్తస్థలీమిమామ్
నృత్యత్యేష చలచ్చారు
చన్ద్రకాన్తః శిఖావలః'.[1]

1 కావ్యా., ప. 3, శ్లో. 23

ఇది దండికావ్యాదర్శమందలి యమకప్రాసశ్లోక ('అనుష్టుప్') లక్ష్యము. దీనిలో 2-4 సమపాదములు 'చన్ద్రకాన్త-చన్ద్రకాన్త' అను యమకప్రాసతో కూడియున్నవి. ఇట్టి పాదాదియమకప్రాసలు ఛందస్సులలో చెల్లునని దండికవి లక్షణముకూడ చెప్పియున్నాడు.* కావున, ద్విప్రాస మార్గ కవితలోవలెనే, దేశికవితలో మొదట ప్రారంభమై పిమ్మట త్రిప్రాసగా, చతుష్ప్రాసగా విస్తరించినది కాబోలు. 'చంద్ర - చంద్ర' అనుష్టుప్ ప్రాసవలెనే, ఎత్తుగీతిలో కూడ చోడకవి 2-4 పాదములకు 'జయ - జయ' అను యమకప్రాసను; (4 × 8 =) 32 అక్షరముల పరిమితిని చక్కగా కూర్చియున్నాడు. కాన, ఎత్తుగీతి 'అనుష్టుప్' ఛందమునుండి పుట్టినదని నన్నెచోడుని గర్భకవితోదాహరణము చెప్పుచున్నది. కాని, రేచన కాలమునాటికీ యక్షరనియమము మాసిపోయినట్లు తోచుచున్నది. చోడన - రేచనలగీతులలో చిత్రప్రాస సాదృశ్యము మిగిలియున్నది.

---

* (1) 'ప్రథమ ద్వితీయయోః
(2) ప్రథమ తృతీయయోః
(3) ప్రథమ చతుర్థయోః
(4) ద్వితీయ తృతీయయోః
(5) ద్వితీయ చతుర్థయోః
(6) తృతీయ చతుర్థయోః.'
'ఇతిద్విపాది యమక భేదాః షట్.'

కావ్యా., ప. 3., శ్లో. 2, పు. 205-206

'మసి		'శ్రీద
జయ	యమక	యోద
దవ	ప్రాస	యోది
జయ.'		గీతి.'

ఇవి దండికవి పేర్కొన్న 2-4, 2-3 పాదాదియమక ప్రాసలు కాకపోవు. కాని, పక్షాంతరముగా దేశిలో మొదటిది ద్విప్రాస కాగా, కడపటిది త్రిప్రాస కాకపోదు.

అరవములో కాని, కన్నడములో కాని ఎత్తుగీతులు లేవు. కావున, మార్గకవితనుండి దేశికవితపుట్టినదనుట కీ యెత్తుగీతి లక్ష్యలక్షణమే తార్కాణము.

విషమగీతులలో విషమగతిగా యమకద్విప్రాస చెల్లినను, తప్పులేదని పూర్వకవిప్రయోగములు చెప్పుచున్నవి. తెనుగు లక్షణగ్రంథములలో ఈ చిత్రప్రాసపద్యము రూపుమాసిపోయినను, ద్విప్రాసాదులు యమకాక్షరప్రాసలుగా మారి నిలిచియున్నవి.

పద్యాదిప్రాసగల కందపద్యములలో 2-4 సమపాదములకు యతిచెల్లిన తప్పులేదన్నప్పుడు, యతులులేవన్న ఎత్తుగీతిలో 2-4 సమపాదములకు ప్రాసచెల్లిన తప్పులేదనవలెను.

'అగుసమప్రాస సీస - మాఅడుగులందు.'[1] లక్షణగ్రంథములలో సీసపాదములు నాలుగుకాక, పై గీతిపాదములు రెండుమాత్రమే చేరుచున్నవికాని, తక్కినవి రెండుచేరలేదు.

[1] ఛం. ద, ఆ. 3. ప. 25

'క్షేమ	ప్రాస	'మసి
పృథు	విషమ	జయ
షామ	గతి	దవ
ప్రాస.'		జయ.'

సమగీతిలో 1-3 విషమపాదములకు ప్రాస వక్రగతిగాఁ జెల్లినపుడు, విషమగీతిలో 2-4 సమపాదములకు ప్రాస వక్ర గతిగా చెల్లిన తప్పులేదు. క్రౌంచపాదగతిరగడలో విషమ గతి ప్రాసచిత్రము కనబడుచున్నది.

'ఎత్తు గదియనెగడు' అను 'ఎత్తుగద్య' రూపాం తర మిశ్రమగద్యగీతి లక్షణమును కొంతకొంత తెలుపు చున్నది. దండకము, ఎత్తుగీతి మొదలగు ఛందస్సులు గద్యజాతి పద్యములేయని చెప్పకతప్పదు. ఇటీవలి 'ఎత్తుగద్య' క్రమ ముగా 'ఎత్తుగీదియ'యై, పిమ్మట 'ఎత్తుగీతి'యై 'ఆదిప్రా సంబు-యతుల నెత్తుగదియనెగడు'[1] ననుకట్టడికిలోబడినది.

ఇం.	సూ.	గ. / లల.
జయచైత్ర	* సంప	ఎదక్. / దసు.
గీతియ	య్యోం *గృతు	లక్. / లసు.
ఇం.	సూ.	సూ.
గీతియ	య్యోం *గృతు	లందు.

[1] ఛం. ద., పు. 68, ప. 16.

ఎత్తుగీతిలో గణపరిణామము కూడ జరిగినట్లు పై పట్టిక చెప్పుచున్నది. నాలుగు పాదములలోని కడపటి లఘు ద్వయము క్రమేణ లఘుత్రయముగా మారి, సూర్యగణమున బడుచున్నది. ఒక ఇంద్రగణము, రెండు సూర్యగణములు చేరి, ఒక పాదమగుచున్నది. ఒక లఘువు తరుగుట, పెరుగుటవల్ల ఎత్తుగీతి పేరు మారదు. ఇది గణపరిణామమును ఎరిగించుచున్నది.

మూడు పాదములలో యతు లక్కర లేదనియు, ఎత్తు పాదములో మాత్రము యతిచెల్లవలె ననియు విషమగీతి లక్షణము చెప్పుచున్నది. రెంటిలో యతి స్థానములు మారినను, యతులు చెల్లినవి. ఎత్తుగద్యలో చతుష్ప్రాస చెల్లక పోయినను, ద్విప్రాస చెల్లినది.

క్రీ. శ. 12-శతాబ్దారంభమందలి ఎత్తుగీతి ఎత్తు పాదములో యతి చెల్ల లేదు.

'శ్రీరమణీయు*(ం) డు
దారుండు ధీరుండు
దారిద్రవైరియను
పేర(సె)గడు కాకతి.'[1]

ఇది క్రీ.శ. 1119-20 తేది మాటూరు శిలాశాసన మందలి గద్యపద్య గీతి. తక్కిన దంతయు గద్యమేకాని, పాటకాదు. 'పాడిరి ప్రతి పత్తులు' అను పాట సూచన దీనిలో కలదు. ఎత్తు పాదములో యతి చెల్లలేదు. 9 -

---

1 తె. శా., పు. 95, నెం. 54

మాత్రల మొదటి పాదము తప్ప, తక్కినవన్ని 10-మాత్రలతో ఉన్నవి. దీనిలో చౌపద ప్రాస చెల్లినది. కాని, గణములు కుదురవు.

ఇంతకీ గర్భకవి యెత్తుగీతి కుకవిత యగునో? సుకవిత యగునో? నిర్ణయింపుడు. ఇది 'తారకవి రచిత కృతి' అను ఎత్తుకవి రచించిన ఎత్తుగీతి కాకపోదు గదా!

క్రీ.శ. 12 శతాబ్దమందలి రేచన ఛందస్సులోని ఎత్తుగీతి కంటె, క్రీ.శ. 11 శతాబ్దమందలి గర్భకవి నన్నిచోడుని ఎత్తుగీతి పూర్వలక్షణము కలదై యున్నది.

రగడలు

ఎత్తుగీతి కొలది మార్పులతో రగడ యగుచున్నది.

'అసిధారఁ బొల్పెసఁగె జ - యకాంత కాంతరద
దవదాతఖడ్గలతజ - యచైత్రసంపద౯.'

ఇందలి 'రద—పద' అను పదములను బట్టి చూచినచో, ఇది ద్విపదయో? ద్విరదగతియో? కావలసి యున్నది. దీనిలో ద్విపదలక్షణము లేదు. కనుక, ఇది 'ద్విరదగతి' యను రగడ కాబోలనిపించుచున్నది.

ఈ చోడకవి రగడలో పద్యాదిప్రాస కాని, పద్యాంతప్రాస కాని లేదు. ఇతని హరిగతిరగడలో కూడ ప్రాసలు చెల్లలేదు. నన్నయ భారతముకంటె, మున్ముందు రచింప

బడిన కోఱుమిల్లి శాసనములో వైకల్పికప్రాసలు చెల్లిన సంస్కృత ద్విరదగతి రగడలు కనబడుచున్నవి.

'విప్రాన్న యార్థిశః - బ్భృత్ప్రతిచ్ఛందాయ
విద్వజ్జనాధికృత - విశ్రుతానందాయ.'

ఈ రగడలో యతులు, అంత్యప్రాస చెల్లినను, ఆది ప్రాస చెల్లలేదు. 'పవలకు బవలకు యతి మైత్రి నన్నయ కవితలోఁ గానరాదు.' అని శ్రీ లక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారు తీర్మానించినారు కాని, దీనిలో 'వి—బ్భృ' లకు యతి చెల్లినదనుట నిర్వివాదము.

'పరమపురుషార్థసం - పాదనపటిష్ఠాయ
పరమేశ్వరస్మరణ - పాలనవరిష్ఠాయ.'

ఈ రగడలో యతులు, ఆద్యంత ప్రాసలు కూడ చెల్లినవి.

'ధారాకరేణాగ్ర - హారీకృతః కోరు
మిల్లి నామగ్రామ - మిందూపరాగేణ.'[2]

ఈ రగడలో ఆద్యంత ప్రాసలు చెల్లలేదు. కాని, 'ధారా - హారీ' అను మొదటి పాదములో ప్రాసయతియు, రెండవ పాదములో 'మిల్లీ-మిందూ' అను అఖండయతియు చెల్లినవి. నన్నయ భారతమునకు పూర్వమే, అఖండయతి కలదనుట కీ దేశిమార్గకవితాలక్ష్యము చాలు.

---

[1] కు. సం. వి., పు. 176

[2] ఆం. ప. సం. సంచిక., (1950), పు. 129, 130

ఇవన్ని ద్విరదగతి రగడలైనను, సంస్కృత భాషలో రచింపబడినవైనను, తెనుగు దేశి సాంప్రదాయముతో, వైకల్పిక ప్రాసలతో ఉన్నవనక తప్పదు.

'రగడలు చెప్పెడి చోటను
దగ ప్రాసము లొందును ద్విప - దగతి న్నతి మె
చ్చుగవలె నంత్యప్రాసము
లగణితశౌర్యా పదద్వ - యాంతములందున్.'[1]

ఈ నూతననిర్బంధము పూర్వఛందస్సులలో లేనే లేదు. ఇందలి 'ద్విపదగతి - ద్విరదగతి'గా ఉండునేమో? తెలియదు. ఉన్నచో, పాదాదిప్రాసలు వైకల్పికములనియు, అంత్యప్రాసలు నిత్యములనియు చెప్పవీలున్నది.

తెనుగుచోడకవి రచించిన ద్విరదగతిరగడలో యతి స్థానము 11 - లఘువునందుకాక, 12 - లఘువునందు చెల్లినను; మాత్రాపరిమితి (20 + 20 =) 40 లో వ్యత్యాసములేదు. ప్రతిపాదమునకు (5 × 4 =) 20 మాత్రలు, నాలుగు గణములు చక్కగా సరిపెట్టబడియున్నవి. ఇప్పటికి లభించిన ప్రయోగములనుబట్టి, ఇది మొట్టమొదటి తెనుగు జాతిరగడయని చెప్పకతప్పదు.

క్రౌంచగతిలో హరిగతిరగడలను కూర్చిన బంధకవి చంపకమాలలో ద్విరదగతిరగడలను పేర్చలేదనుటకల్ల. నన్నయ రగడలను తెలుగుభారతములో వ్రాయనంత

---

1 ల. సా. సం., ఆ. 2, ప. 180

మాత్రముచేత క్రీ. శ. 11 శతాబ్దములో రగడలులేవని చెప్పుటకు వీలులేదు. క్రీ. శ. 1022 తేది కోరుమిల్లి శాసన రగడ లీసిద్ధాంతమునకు ప్రబల విరోధముగానున్నవి. ఇది రాజరాజనరేంద్రుని పట్టాభిషేక కాలమునాటి దానశాసనము. కాన, ఇందలి రగడలు భారతరచనకంటె పూర్వపురచన లనకతప్పదు. దేశికవితనుండి మార్గరగడలు పుట్టినవనుట కీశాసనపు రగడలు మార్గదర్శకము లగుచున్నవి.

ద్విరదగతిరగడలోలేని పాదాంత్యప్రాస, జంపెర గడలో సాధ్యమగుచున్నది. కాని, ఆదిప్రాససాధ్యము కాదు.

'అసి - రద
అవ - పద,'

ద్విరదగతిరగడలో కట్టకడపట ఒకమాత్రతగ్గినచో (40 — 1 =) 39 మాత్రలజంపెమాత్రమే మిగులుచున్నది.

'జంపెరేకునకు ల - క్షణము ద్విరదగతి
యగుఁ గాన నొక లఘు - వంగుమాన
....
యక్షగా నాదికృతులలో - నార్య లిడిన
రగడభేదంబు లివి యాను...'[1]

ఈ యక్షగానము ద్విరదగతిరూపాంతరమైన జంపెర గడయగుచున్నది. 'ద్విరదగతికిఁ మఱి మెచ్చుగవలెనంత్య ప్రాస' మనునిత్యప్రాసకూడ ఈ జంపెరగడలో సమకూడి యున్నది.

---

[1] ల. పా. సం., ఆ. 2, ప. 141

ఎత్తుగీతిలోని 'మసిధార' జంపెరగడలో 'అసి ధార'గా మారుచున్నది. 'మసి'లోపలి 'ము + అసి'* విగ్రహరూపాంతరమువల్ల యతిసాక్ష్యమగుచున్నది. ఇట్లే ఎత్తుగీతిలోని 'సంపదకై' అనుపదము, జంపెరగడలో 'సంపద'గామారి పాదాంతప్రాసను చేకూర్చుచున్నది. కాని, పాదాదిప్రాసను సాధించుమార్గమేదియు కనబడదు. ఎత్తుగీతి అద్యంతములందలి 'ము - కై' అను అక్షరములు గర్భకవిరగడలలో సమయానుకూలముగా లోపించుటవల్ల యతిప్రాసలు సాధ్యమగుచున్నవి. హిందీలోవలెనే, ఎత్తు గీతిపేరీ 'తారకవి - ఎత్తుకవి, యుక్తికవి' లక్షణము నెరి గించుచున్నది.

బంధములు

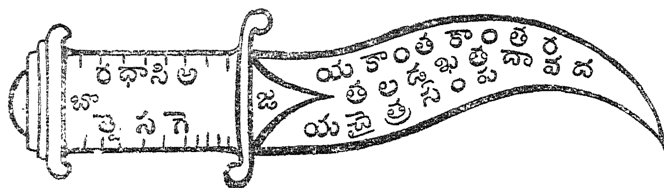
'చక్రబంధాది పద్యములలోనే యెట్టి గోపనము చేయనివాఁడు కథాసందర్భ ప్రయుక్తములగు గ్రంథమధ్యస్థ సాధారణపద్యగద్యములలో నసంగతములగు నిట్టి గూఢ భావముల నిమిడ్చియుంచెనని తలంచుట కెట్టి యవకాశమును లేదు.'[1] అని క్రీ.శ. 1939 లో శ్రీ తమ్మయ్యగారు తీర్మా

---

* 'మౌక్తికోత్కర మసిధారఁ బొల్పెసఁగ' అనుసంధివాక్యములో 'మౌక్తికోత్కరము + అసిధారఁ బొల్పెసఁగ' అనువిగ్రహరూ పాంతరముకలదు.

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 48

నించినారు. కాని, గర్భచిత్రకవిజంపెరగడలో ఖడ్గబంధము కూడ విలక్షణముగా నిదర్శనమిచ్చుచున్నది.

కత్తిపిడిలో 'అసిధార' పేరు చుట్టబడియున్నది. కాన, ఇది 'ఖడ్గధార' బంధమని కవి చెప్పనక్కర లేదు. ఈ బంధములోని మొదటి 'జ' రెండు సార్లును, కడపటి 'ద' మూడుతడవలు పునరుక్తములై అక్షరలోపములను పూరించు చున్నవి. కుతికలోని 'య - య'లు పునరుక్తములై లోపించవు. లోపించిన పద్యము చదువుటలో చిక్కు లేర్పడును. పాదము లన్నిటిలో సమాక్షరములు లేనందువల్ల కత్తివంపు తిరుగుచున్నది.

కుమారసంభవకథలో 'నాగబంధ, మురజబంధ[1] చక్రవిద్యాద్యనేక స్తుతి'[2] బంధంబులను కవివాచ్యముగా పేర్కొన్నప్పుడీ 'అసిధార' బంధము నేల పేర్కొనలేదు? అని ప్రశ్నించినచో, 'తారకవి' యుక్తివంచన మర్మమును కాచుటకే కాని, తదితరము కాదనవీలున్నది.

---

1 కు. సం., ఆ. 10, వ. 86.

2 కు. సం.. ఆ. 12. వ. 20.

ఉదాహరణలు

'ధర నుదాహరణాది భేదములు పెక్కు తెలియఁ జెప్పెడన్—.'[1] అను విలక్షణోదాహరణ క్రింది చోడ కవి గర్భకవిత లక్ష్యమగుచున్నది.

—: వృత్తము :—

'కరిశిరమాడ మణ్ముఖుఁడు
 నై పునరేయుడుఁ గుంభకూ ర్తికో
త్కర మసిధారఁ బొల్పెసఁగ
 దారకు ఫంగము నూచినవ్వ సం
గరజయకాంతకాంతరద
 కాంతియొ కాదని నాఁటుదీరి వి
స్ఫురదవదాతఖడ్గలత
 పూచెనొ నా జయచైత్రసంపదన్.'[2]

—: కలిక :—

'అసిధారఁ బొల్పెసఁగ జ - యకాంతకాంతరద
దవదాతఖడ్గలత జ - యచైత్ర సంపదన్.'

—: ఉత్కలిక :—

'అసిధారఁబొల్పెసఁగ జ - యకాంత కాంతరద
దవదాత ఖడ్గలత జ - యచైత్ర సంపద.'

ఇది తుల్యతారకవి నన్నిచోడుడు చెప్పిన గర్భకవి తోదాహరణము. చంపకమాలలో గర్భితమైయున్న ద్విరద గతికలికను, జంపె ఉత్కలికను ప్రత్యేకించి కూర్చినయెడ లిది

---

1 కా. చూ., ఆ. 4, ప. 24.

2 కు. సం., ఆ. 12, ప. 181.

విలక్షణోదాహరణ ప్రబంధమగుచున్నది. దీనిలో విభక్తులు లేకపోవుట విలక్షణము.

ఇది తెనుగుకవితలో ప్రథమోదాహరణ మగుచున్నది.

'జయ (౧౧) చంద్ర (౧) చంద్రు (౧) లలో ధ్వనించుచున్న తెల్లనికత్తియనెడు కృత్తిక జయసంవత్సర చైత్రమాససంపదయందును, ఖడ్గ (విక్రమ) గతియందును విలాసముగా అతిశయించె.' నను 'వి.శ. 1111/ క్రీ.శ. 1054 తేది' కళికకాల మిందున్నది.

ఈ తారకవి ఉదాహరణకవితనైనను గమనింపని విమర్శకు లీ క్రింది సందేహములను ప్రకటించిరి.

'ఇట్లు తంటాలుపడి విక్రమశకగతవర్షము 1110 అగు జయసంవత్సర చైత్రశుద్ధ తృతీయా మంగళవారమునకు సరియగు క్రీ. శ. 15-3-1054 తేదీని కుమారసంభవ రచనము పూర్తియయ్యెనని నన్నెచోడుఁడు వాచ్యముగాఁ జెప్పినట్లు తలంపవలెనఁట. పాఠకులు పయి (872-961) వచనముల మధ్యనున్న వ్యవధిని నెడమును గమనింపవలెను... విక్రమశకము నేలయరువు తెచ్చికొనవలెను?... తాముద్దేశించిన గూఢభావమే లేకున్నచో...(ఈ) పద్యమునకు షణ్ముఖుఁడు తారకాసురుని గజమును గుంభస్థలము వ్రక్కలగునట్లు బలంబుతోఁ దన ఖడ్గమునఁ వ్రేయఁగా నందుండి యా ఖడ్గధార వెంబడి వెడలెడుము త్తెముల మొత్తమా రాక్షసుని భంగపాటును జూచి నవ్వెడి సంగ్రామజయలక్ష్మి మనోహర

దంతకాంతియో లేక షణ్ముఖుని విజయమనెడి వసంతసంపద కలిమిచే నాతని ధవళఖడ్గలతపూఁచిన పూఁతయోయన మిగుల నొప్పారెనని సహజార్థము. ఇం దెట్టిగూఢతకును నవకాశములేదు. ఇందలి జయచ్చైత్రశబ్దముల నూఁతగాఁగొని గ్రంథమున మఱెచ్చటనోయున్న శతముఖదశశత (విక్రమ - కాలనేమి) శబ్దములతో వానికి సంబంధమును ముడివెట్టి శ్రీరెడ్డిగారాకాశహర్మ్యము నిర్మింపఁబూనుట యాశ్చర్యము... ఇట్టి వినోదపద్ధతులు చరిత్రకారుల సూటిదారు లెన్నఁటికిని గానేరవు.'[1] అని క్రీ. శ. 1939 లో శ్రీ తమ్మయ్యగారు దూరాన్వయకాలము నాక్షేపించినారేకాని, ఉదాహరణమందలి చోడకవి యుక్తినైనను గమనించలేదు. ఉన్న ఎత్తుగీతి పద్యకాలమును, ఎత్తుగద్యకాలముగా మార్చి చెప్పినను, ఉన్నకాలమును లేదనుటతప్పు. ఎట్లయినను, కవి కాలము మారదు.

'నన్నెచోడమహాకవి తనకాలమును చెప్పఁదలచుకొన్నచో నిన్నిపద్యములలో నింతడొంకతిరుగుడుగాఁ జెప్పియుండఁడనియు, గూఢముగనో, శ్లేషగనో, గ్రంథాంతముననో, గ్రంథాదినో, ఒక పద్యములోనో, ఒక మాటలోనో చెప్పియుండుననియు నా యభిప్రాయము.'[2] అని క్రీ. శ. 1946 లో శ్రీ శేషయ్యగారు దూరాన్వయకాలము నాక్షేపించియున్నారు. కాని, ఇప్పుడీ, 'ఒక పద్యములోనే'

---

1 ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 47, 48.

2 ఆం. క. త., భా. 1, పు. 200.

'స్వల్పమనగా నొక్క సంవత్సర '[1] కాలదోషముకూడ లేని కాలమున్నదనుట 'డొంకతిరుగుడు' కాదు. ఉదాహరణ కావ్యకాలము.

'ఇక నన్నిచోడుని నన్నయకు సమకాలికునిగా నిశ్చయించిన వారిలో శ్రీ దేవరపల్లి (వెంకట) కృష్ణారెడ్డిగారు ముఖ్యులు. ఉద్భటునిగూఢవస్తుమయకావ్యము నందాదరము చూపిన నన్నిచోడునకుఁగూడ గూఢవస్తుమయరచనయందాదరము కలదనియు, కావుననే గ్రంథరచనాకాలమును 12-వ ఆశ్వాసమందు గూఢముగ '(విస్ఫురదవదాత) ఖడ్గలత పూచెనో జయచైత్ర సంపదన్' అను పద్యములో జయసంవత్సర, జయమాస, జయతిథి, జయవారమైనట్లు సూచించినాఁడనియు, ఇది (1111-1110) విక్రమయుగ పద్ధతిని తిథివారనక్షత్రముల (3-తిథి, 3-వార, 3-నక్షత్రతుల్యసంఖ్యల) కలయికచే క్రీ.శ. 1057 (?—1054) సం. సరిపోవుననియు కావున నాతడు నన్నయకు సమకాలికుఁ డగుననియు దెలిపిరి. వీరు చూపిన (వి.శ. 1100-1110) లెక్కలలోగూడ నొక సంవత్సరము తేడా కనఁబడుచునే యున్నది. కాని, ఆ మాత్రము తేడా గూఢవస్తుమయకావ్యమున బాటింపఁదగినది కాదని వారు హెచ్చరింతురు. నన్నిచోడుని వాస్తవాభిప్రాయము నిది యెంతవరకు సమర్థింపగలదో తెలిసికొను నితరాధార మేమియు లేదు. ఇది యిట్లుండ నిదివఱకు లభించిన శాసనములలో, నీ కాలపు

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 28, సం. 1, పు. 47.

వాఁడగు నన్నిచోడుని సూచించిన శాసనమేమియు బయలు వడలేదు. ముందట నేమైన బయలువడినచో వీరి వాదమున కది యుపబలకము కావచ్చును. కావున నీ కవి నన్నయ తిక్కనల నడిమివాడను వారి వాదమే (క్రీ.శ. 1100–30 మధ్యకాలమే) యిప్పటి కాదరణీయముగా కనఁడుచున్నది.'[1] అని క్రీ.శ. 1948 లో శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు నా యుక్తి కాలము నాక్షేపించినారే కాని, ఇందలి ఉదాహరణ యుక్తి కాలమునైనను గమనించలేదు. గర్భకవి కళిక కాలములో, 'ఒక సంవత్సరము తేడా' కూడలేదు. ఇట్లున్న ఉదాహరణ కావ్యకాలమునైనను, కొంత చెప్పినప్పటికిని, కనుగొనకనే, 'ఇతరాధార మేమియు లేదు.'[2] అనుట సరికాదు. క్రీ.శ. 1097 తేది నన్నూరుపాడు శిలాశాసనసాదృశ్యసాక్ష్య మున్నను, శిలాశాసనకవికాలము లేదనుట పొరపాటు. 'ఈ కవి తెనుగున నాదికవి యని అనుకొనుచున్న-నన్న యతో సమకాలికుడు. అనఁగా 1054 సం. ప్రాంతము వాడు.'[3] అను గ్రంథాధారకాలవాదమును క్రీ.శ. 1949లో శ్రీవెంకటేశ్వరులుగారు కారణము చెప్పకనే, తిరస్క రించుట ఉదాహరణకాల సమ్మతము కాదు.

---

1 కు. సం., పీఠిక., పు. 11.

2 కు. సం., పీఠిక., పు. 11.

3 కు. సం., పీఠిక., పు. 2.

అక్కరలు

'నన్నయ్యకవితలో లేనివి తర్వాతివారి కవితలో నున్నవి యెన్నియో నన్నిచోడుని కవితలోనున్నవి.'[1] అను భాషాచరిత్రలో 'నన్నిచోడుడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడో తత్ప్రాంతము వాఁడోయయినచో నక్కర లుపయోగించి యుండుట సహజము.'[2] అని శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రి గారు ఒక కారణము పేర్కొన్నారు. కాని, ఇది తరిచి చూచి చెప్పిన సిద్ధాంతము కాదు.

'మఱిసెడి రూపులుఁ జెమఱిసి
　　ప్రెగ్గెడి రూపులు ప్రెగ్గి జిఱ్ఱనం
దిరిగెడి రూపులుం దిరిగి
　　త్రెళ్లెడిరూపులు ద్రెళ్లి నేలపైఁ
బొరలెడిరూపులుం బొరలి
　　పోయెడిరూపులు బోయి క్రమ్మఱన్
మరలెడిరూపులుం మరలి
　　మ్రగ్గెడిరూపులు నయ్యెనయ్యనిన్.'[3]

దీనిపై పద్యములో 'సుబంధములు నగుచు' అను 'బంధముల'ను వ్యంగ్యకవి సూచించియున్నాడు. కట్టకడపటి నాలుగు రగణములు అన్ని పాదములలో తగ్గిన యెడ లిది చంపకమాలావృత్తము కాదనియు; మధ్యాక్కరయనియు చెప్పవచ్చును.

---

[1] కు. సం. వి., పు. 177.

[2] కు. సం. వి., పు. 175.

[3] కు. సం., ఆ. 11, ప. 131, 130.

'మురిసెడి రూపులఁ గని మురిసి - మ్రొగ్గెడి రూపులు మ్రొగ్గి
తిరిగెడి రూపులఁ దిరిగి - త్రెళ్లెడిరూపులు త్రెళ్లి
పారలెడిరూపులం బారలి - పోయెడిరూపులు బోయి
మరలెడిరూపులం మరలి - మ్రగ్గెడిరూపులు నయ్యె.'

మధ్యాక్కరలో మధ్యయతి 4-గణము మొదట చెల్లియున్నది. కాని, దీర్ఘాసి శిలాశాసనప్రాచీనమధ్యాక్కరలోను, సమకాలికుడైన నన్నయ మధ్యాక్కరలోను 5-గణము మొదట యతి చెల్లియున్నది. గర్భకవితలోని చిక్కువల్ల యతిస్థానము మారినదో? దేశాచారభేదమువల్ల మారినదో? తెలియదు. ఎట్లైనను, మధ్యాక్కరలో 4 గణము మొదట యతి చెల్లుననియే లాక్షణికు లందర రంగీకరించియున్నారు. మధ్యాక్కరలో మధ్యయతి చెల్లుట సార్థకము.

మొదట యేడక్షరములను అన్ని పాదములలో విడిచిపెట్టినచో, మిగిలిన చంపకమాల అంతరాక్కరగా మారుచున్నది.

'మురిసి మ్రొగ్గెడిరూపులు - మ్రొగ్గి జిజ్ఞసం
దిరిగి త్రెళ్లెడిరూపులఁ - ద్రెళ్లి నేలపైఁ
బారలి పోయెడిరూపులు - బోయి క్రమ్మఱఁ
మరలి మ్రగ్గెడిరూపులు - నగుమ్యునయ్యనిఁ.'

ఇందలిగణములను అంతరాక్కరవలె కాని, తేటగీతివలెకాని విభజించిన కట్టకడపట గురువొకటి పెచ్చుగా మిగులుచున్నది. ఈ పెచ్చు అక్షరము అంతరాక్కరగణములలో ఇముడవలయునన్న, చంద్రగణము స్థానభ్రంశము

పొందవలసియున్నది. గర్భకవి అంతరాక్కరలో నాలుగవ చంద్రగణము రెండవచంద్రగణముగా మారుచున్నది.

సూ.	చం.	ఇం.	ఇం.
న	భగ	సల	ర
ఁమరలి	్రమగ్గడిరూ	పులు * నయ్యె	నయ్యనిఁ
ఏకోనాక్షరత్రిగణ మంతరక్కఁ — యతి.[1]			

దీనిలో యతి మూడవ గణము కడపటియక్షరమునకు ముందున్న యక్షరమునకు చెల్లును. చంద్రగణము నాలుగవగణముగా నుండక, రెండవగణముగా మారినందువల్ల కడపటి పెచ్చు గురువు కనబడదు.

సూ.	ఇం.	ఇం.	చం.	గ.
న	భ	భ	రల	?
న్మరలి	్రమగ్గడి	రూపులు	* నయ్యెనయ్య	నిఁ.
అంతరాక్కరమట్టి సంఖ్య — [2] యతి.				

[1] ఛం. ద., ఆ. 3., ప. 45.

[2] కా. చూ., ఉ. 8, ప. 56.

దీనిలో యతి నాలుగవగణము మొదటి యక్షరమునకు చెల్లినది. చంద్రగణము రెండవదిగా ఉండక, నాలుగవగణముగా మారుటచేత కడపటి హెచ్చు గురువు మిగులుచున్నది.

తేటగీతికిని, అంతరాక్కరకును మధ్యభేదము కనుగొనుటకీ కడపటి హెచ్చు గురువు తోడ్పడుచున్నది.

సూ.	ఇం.	ఇం.	సూ.	సూ.	గు
న్మరలి	మ్రగ్గడి	రూపులు	* నయ్యో	నయ్యా	నిజా.

అన్నిటిలోను యతి 'న్మ - న' అక్షరములకు చెల్లుచున్నది.

'నన్నయ పాటించిన (మధ్యాక్కర) యతిస్థలమునకు పూర్వము రెండు ఇంద్రగణములు, ఒక సూర్యగణము, మరి రెండు ఇంద్రగణములు వుండవలెనని గదా! అనుకొనుచున్నాము. ఆసూర్యగణము 3 వ చోటనేగాక మరియొకస్థలమునందైనను నుండవచ్చునని నన్నయ అభిప్రాయమేమోచూడండి :

(1) తనదివ్యశక్తి నప్పాపముల ద్రోచి * తన్మని సాధు.

....

(12) ఏమేము మున్నుపూజింతుము రుద్రు * నిందని వేడ్క..

ఇట్లు సమాధానము చెప్పి ఇటువంటి పాదములకు లక్షణము నిరూపించవచ్చునుగాని ఇతమిత్థమని చెప్పలేము. చాలాప్రాతప్రతులు జాగ్రత్తగా పరిశీలించి విమర్శించ వలసి ఉన్నది.'[1]

—శ్రీగిడుగు సీతాపతిగారు.

శ్రీవఝుల చినసీతారామ శాస్త్రిగా రూహించినట్లు నన్నయభారత మధ్యాక్కరలకుగాను నూతనగణములను సృష్టించనక్కరలేదు. అక్కరలలో గణములకూర్పు క్రమముగా ఇష్టము వచ్చినచోట కూర్చ వచ్చుననుట కీ గర్భకవి అంతరాక్కరయే పరమప్రమాణము.

కడపటి తొమ్మిదక్షరములను అన్నిపాదములలో తొలగించిన యెడల, శేషించిన చంపకమాల అల్పాక్కర యగుచున్నది.

'మురిసెడి రూపులుఁ - మురిసిపోయెఁ
దిరిగెడి రూపులుం - దిరిగి ద్రెళ్లెఁ
బొరలెడి రూపులుం - బొరలిపోయె
మరలెడి రూపులుం - మరలిమగ్గె.'

ఈ అల్పాక్కరలో విలక్షణమేమియు లేదు.

పైవృత్తబంధము లందలి మధ్యాక్కర, అంతరాక్కర, అల్పాక్కరలను చిత్రకవి నన్నిచోడుడు ప్రయోగించియున్నాడు. కాబట్టి, నన్నయకు సమకాలికుడగు నన్ని

[1] ఛం. ద., పీఠిక., పు. 59.

చోడుడు అక్కరలను ప్రయోగించ లేదనుట భాషానిదర్శన చరిత్ర కాదు.

'శ్రీ—
వెంకయాచోడ్ల మహారాజు
శౌంకె జాదిత్యుల్లెఱు కొమరుర భీమునకు ఇసి
ఇల్ల దాజ్ఞ్య సిధర్మమా
చంద్రార్క తారకంబును వర్ధిఋచునుండు (ను).'[1]

ఇది దొంగలసాని శిలాశాసనమందలి గద్యభాగములోని 19-23 పంక్తులకూర్పువల్ల ఏర్పడిన మహాక్కర లక్ష్యము, నాలుగు పాదములు కుదుర లేదు. ఇది పురాతన గద్యపద్య లక్షణముకాబోలును. మొదటి పాదములో ప్రాసయతి మాత్రమే కనబడచున్నది.

అ ను క ర ణ ము లు

అనుకరణములు కవికాలనిర్ణయమునకు పనికిరావు. కాలము తెలిసినప్పు డెవరి నెవరనుకరించిరో ? బోధపడును.

'మునుకొని దేశకాలబల
ముందగునైవ బలంబుగల్గఁగా
మొనసి విశేషమూలబల
ముల్నిజబాహుబలంబునచ్చిపైఁ
జని రిపులకా జయింతు రని
శత్రుల కిన్నియుఁ గల్గియున్నచోఁ

[1] త్రి. ర. సం., పు. 362-364.

సేనఁ జేక సామదానములఁ
చేసి జయింతురు నీతివిత్తముల్.'[1]

—నన్నిచోడుఁడు.

ఇది రాజనీతి. క్షేమేంద్రకవి తనముద్రామాత్యములో ఇదే పద్యమును మార్పులేక ప్రయోగించినట్లు 'మడికి సింగన'[2] సకలనీతిసమ్మతము నందలి యుదాహరణము చెప్పుచున్నది. 'దగు - దగ,' 'దీర్చి - నచ్చి,' 'విత్తముల్ - కోవిదుల్' అను పదముల మార్పుమాత్రమే రెంటిలో వ్యత్యాసముగా కనబడుచున్నది. ఇంతేకాక, ఇట్టి అను కరణమొకటి భారతకావ్యములోను కలదు.

'వదలకబుద్ధినంతరరి
వర్గమునోర్చి జితేంద్రియుండవై
మొదలన దేశకాలబల
ముల్ మతిఁ దైవబలంబుఁగల్గి భూ
విదితబలుండవై యహిత
వీరులనోర్వఁగనుత్సహింతె దు
ర్మదమలినాంధచిత్తులఁ బ్ర
మత్తులనింద్రియనిర్జితాత్ములన్.'[3]

—నన్నయ.

నన్నిచోడుని పద్యమందలి 'మునుకొని' అను మొదటి పాదము నన్నయపద్యములో 'మొదలన' అను రెండవ పాద

---

1 కు. సం., ఆ. 10, ప. 189.

2 ఆం. క. త., భా. 1, పు. 152-153.

3 ఆం. మ. భా., ప. 2, ఆ. 1, ప. 53.

ముగా ప్రాసమార్పుతో కనబడుచున్నది. రాజకవి రాజనీతికిని, వైదికకవి ధార్మికరాజనీతికిని మధ్య భేదమున్నను, రెంటిలో 'దేశకాలబలమున్...దైవబలంబుఁగల్గ' అను పాదము సమముగా కలదు.

'జీరికల్లు ద్రావి మద
సింధురగామిను లన్ని కేళియల్
వాఱుచు గాడుగీతములు
పాడుచుఁ బొల్పుగఁ గ్రాలియాడుచున్
గోలఁడ మాడుచున్ బతుల
కున్ వశవర్తులు గాక మేఁకున్
పాఱుచు వన్నెకాంతలు ర
మింతురు తద్విపినాంతరంబునన్.'[1]

—నన్నిచోడుడు.

ఇది ఆటవికస్త్రీల వర్ణనము.

'గురుకుచయుగ్మముల్ గదలఁ
గ్రొమ్ముడులందలి పుష్పముల్ పయిం
దొరఁగ నిదాఘబిందువిత
తుల్ చెదరన్ మదిరామదంబునన్
బరవశలయ్యు నింపెసఁగఁ
బాడుచుఁ దాళముగూడఁ దట్టుచుం
దరుణులు నొప్పనాడిరి ము
దంబునఁ గాంతులు దమ్ముఁ జూడఁగన్.'[2]

—నన్నయభట్టు.

[1] కు. సం., ఆ. 6, ప. 45.

[2] ఆం. మ. భా., ప. 1, ఆ. 8, ప. 175,

ఇది నాగరిక స్త్రీల వర్ణనము. ఇవి రెండుకలసి కుల స్త్రీలు కల్లుత్రాగుట, ఆడుట, పాడుట అను సమానధర్మములను వర్ణించుచున్నవి. కాని, శృంగారవర్ణనలో లేత - ముదురు పాకభేదములు కనబడుచున్నవి. ఒకటి వన్నె కాంతల మొరటుతనమును, మరొకటి నాగరిక స్త్రీల సున్నితమును దెల్పుచున్నవి. ఒకటి వన్నెజాతి నిత్యధర్మమును, మరియొకటి దైవతకోత్సవవిశేషధర్మమును ప్రతిపాదించుచున్నవి.

'తురగదళంబు లొండవిసి
తూలరథంబులు పెల్లగిల్ల సిం
ధురఘటలోడఁ గాల్బలము
ద్రోచి చలింపక మార్బలంబుల
త్తురగదళంబు లొండవిసి
తూలరథంబులు పెల్లగిల్ల సిం
ధురఘటలోడి పాఱ ననిఁ
దోలుచుఁ గాల్వురువాఁకిర త్తులన్.'[1]

—నన్నిచోడుడు.

ఇది యుద్ధవర్ణన.

'నారలు గట్టి కూర లశ
నంబుగ నుగ్రవనంబులోఁ దపో
భారము నం గృశుం డయిన
బ్రాహ్మణుఁ డీలలితాంగిఁ బెండ్లియై

---

1 కు. సం., ఆ. 11, ప. 148.

నారలు గట్టి కూరలఁ
సంబుగ సుప్రసన్నులోఁ బ్రహ్మ
భారము దాల్చి యుండు నని
సంపద నిన్నక యుండ నేర్చునే.'[1]

—నన్నయ.

ఇది వైవాహికవర్ణన. రెంటిలో చిత్రకవిత కనబడు చున్నది. సమపాదములు రెండుమారులు పద్యములో దొర్లినవి.

క్రీ. శ. 1118–నాఁటి చేబ్రోలుశిలాశాసనములోఁ గూడ ఇట్టి పద్యమొకటి కలదు.

'గొడుగులు నందలంబును న
గు (వ్వ) గుచున్న మహావిభూతియుం
బ్బడసెను విశ్వకర్మ(ణ) ముని
బాన్వ(ణ)తివల్లభుచేత విద్యమెయి
గొడుగులు నంన్దలంబును నగువ్వ(ణ)
గుచున్నమహావిభూతియుం
బ్బడసెను నెఱ్ఱమ(డ)జన
పాలకుచేతను సూరం డమ్మ(ణ)మైయి.'[2]

—శాసనకవి.

ఇది చరిత్రవర్ణన. పై శైవకవి నీశైవకవి అనుకరించినాఁడని చెప్పుట తప్పుకాదు.

---

[1] ఆం. మ. భా., ప. 3, ఆ. 2, ప. 329.

[2] శా. ప. సం., భా. 1, పు. 10., నెం. 7.

'సరళము గాఁగ భావములు
జానుఁదెనుంగున నింపు పెంపుతోఁ
బిరిగొన వర్ణనల్ ఘటిత
శేర్కొన నర్థము లొత్తగిల్ల బం
ధురముగఁ బ్రాణముల్ మధుమృ - దుత్వ
రసంబునఁ గందళింప న
క్షరములు సూక్తు లార్యులకుఁ - గర్ణరసాయ
నలీలఁ గ్రాలఁగాఁ.'[1]

—నన్నిచోడుడు.

ఇది దేశికవితాలక్షణము. క్రీ.శ. 1145–తేదినాటి శిలాశాసనములోని పద్య మిట్లున్నది.

'తలంపు సదర్థ౯భావమునం
దద్గతసూక్తులం గూడ వన్నె౯న (లు)
గొలుసుగొనంగ్గ వ్రావడ్లు
గోరినభంగ్గిక వచ్చి ముట్టం గో
మలగతి దేసిమార్గ౯ములు
మట్టుపడం గ్గటనంబ్బు లొప్ప నా
ద్యుల·క్రియం జెప్ప నేర్చె౯ నృప
ధూర్జ౯టి భీమయపండ్డం డిమ్మహిని.'[2]

— శాసనకవి.

ఇది దేశిమార్గలక్షణము. చోడకవి జాను తెనుగు దేశినే పండకవి దేశిమార్గములుగా మార్చినను, 'ఆద్యుల క్రియఁ జెప్ప నేర్చె' నను అనుకరణ నంగీకరించియున్నాడు.

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 35,

[2] శా. ప. మం., భా. 1, పు. 28, నెం. 19.

అంతేకాక, 'దేశిమార్గంబుల దేశీయములు'[1] అను నన్నిచోడుని సూచనను కూడ గ్రహించియున్నాడు.

'హరహాసాకాశ గంగా - త్యమలజలమరా
ళాబ్జనీహారధాత్రీ
ధర కర్పూరేందు కాశో - దరవరపతి ది
గ్దంతిపక్షీరనీరా
కరముక్తాహారకుందో - త్కర రజతశర
త్కౌముదీద్యోతకీర్తి
స్ఫురదురు నాత్మారాము వాణీ - వరు శరగురు స
ద్బ్రహ్మ నబ్జాసనదూనిశా.'[2]
—నన్నిచోడుడు.

ఇది శైవగురువర్ణన.

'హరహాసాకాశ గంగాజలజలరుహానీ
హారనీహారధాత్రీ
ధరనీహారాంశుతారావనిధరశరదం
భోధరక్షీరనీరా
కరతారాభారతీ ద్విరదనిరదనపీ
యూషడిండీరముక్తా
కరకుందేంద్రేభహంసోజ్జ్వల విశదయశో
వల్లభం శాంతినాథం.'[3]
—శాసనకవి.

ఇది జైనగురు వర్ణన. ఇది ఇమ్మడి త్రైలోక్యమల్లను తైలపుని కాలమునాటి శాసనము కనుక, శ్రీమానవల్లి రామ

1 కు. సం., ఆ. 1, ప. 36.
2 కు. సం., ఆ. 4, ప. 119.
3 కు. సం., భా. 2, పీఠిక., పు. 7.

కృష్ణకవిగా రన్నట్లు 'జైనకవులు శబ్దచౌర్యమునకు వెను దీయ' రనుట కీప్రయోగ మొక్కటే చాలు. శైవకవి 'జల-నీహార' శబ్దములను, జైనకవి 'జలజల-నీహారనీహార' శబ్దాలంకారములుగా మార్చినాడు.

(I) ఒమ్మడి, త్రైలోక్యమల్లుకాలమునాటి తెనుగుకవిని;
(II) ఇమ్మడి, త్రైలోక్యమల్లుకాలమునాటి కన్నడకవి అను కరించినాడనుట కాలక్రమము.

'ఘనసి గుణ మైన దోషంబు - సేయ నేర్చు
కుకవి కృతులందు దోషంబు - గుణము సేయ
నేరఁ; డదియట్లు : దొంతులు - సేరి నాయి
దోర్వ నేర్చుఁగా కదియేమి - సేర్ప నేర్చు!'[1]

—నన్నిచోడుడు.

'భావరసానుకూల మృదు
పాకపదార్థ సమృద్ధి లోకసం
భావన నొప్పుకావ్యముల
మర్మముఁ గానఁగ లేక దుర్మతుల్
కావనఁగాని యొట్టికడఁ
గట్టడిఁ జెప్పఁగ నేర, రెల్లెడం
ద్రోవనకాక కుక్కలకు
దొంతులు వేర్వఁగ నేర్పు గల్గునే.'[2]

—గోపన.

---

1 కు. సం., ఆ. 1, ప. 29.

2 సిం. ద్వా., ఆ. 1, ప. 16.

'ఆదిమకవులవలె - అల్పుండు తా నెఱింగి
చెప్పలేఁడు గాని - తప్పుఁ బట్టు;
త్రోయ నేర్చు కుక్క - దొంతులు పెట్టునా?'[1]

—వేమన.

ఇవి కుకవివర్ణనలు. అరవ 'నాయి' తెనుగు 'కుక్క' గామారినది. మూటిలో 'కుక్క' సరిపోవును గాని, చోడకవి కావ్యములో 'నాయి' అరవపదము చేరినది. నన్నయభారతములో 'తళిగె' అరవపదమును, 'గాడీలు' [2]హిందీపదమును కూడ కలవు. 'తార—యుక్తి' అను హిందీశబ్దార్థములను సంస్కృతసమాసములో చోడకవి వాడియున్నాడు.

'వెలయ మత్కృతి సదువుఁడు - వినుఁడు వ్రాయుఁ
డీశ్వరాంబికాగుహులు లిప్తు - రీప్సితములు
వారి నెమ్మియుఁ గొనియాడు - వారికోర్కు
లానర జంగమమల్లికా - ర్జునుఁడు నొసఁగు.'[3]

—నన్నిచోడుడు.

'సాత్యవతేయ విష్ణుపద
సంభవమై విబుధేశ్వరార్థిసం
గత్యుపశోభితంబయి జ
గద్విదితంబగు భారతీయభా

---

[1] వేమన., పు. 187.

[2] ఆం. మ. భా., ప. 1, ఆ. 8, ప. 221.

[3] కు. సం., ఆ. 12, ప. 224.

రత్యుపారాపగౌఘము ని
రంతరసంతతపుణ్యసంపదు
న్నత్యభివృద్ధి సేయు విని
నం గొనియాడిన నెల్లవారికిన్.'[1]

—నన్నయభట్టు.

ఇవి ఫలశ్రుతి వర్ణనలు. ఒకరిది వాచ్యస్వాభిమానము, మరియొకరిది వ్యంగ్యస్వాభిమానము.

'ధ్రువమై జంగమమల్లికార్జునమునీం
ద్రుం బేర్మిఁ బేర్కొన్న స
త్కవిరాజోక్త కుమారసంభవ మహా
కావ్యంబు భూభూధరా
ర్ణవవేదానిలతారకాంబర సదా
నందాత్మదిక్కాలముల్
సవిలాసస్థితి నుండు నంత కిల నా
చంద్రార్కమై యుండెడున్.'[2]

—నన్నిచోడుడు.

'ఇనశశిదిగ్గజతారక
వననిధికులశైలగగన వసుధాగ్నిసమీ
.........కలయంత్తకాలము
వినుతంబై దీప్తి మిగిలి వెలుంగుచు నుండును.' [3]

—శాసనకవి.

---

1 ఆం. మ. భా., ప. 1, ఆ. 1, ప. 72.

2 కు. సం., ఆ. 12, ప. 224.

3 శా. ప. మం., భా. 2, పు. 25, నెం. 34.

ఇది క్రీ.శ. 1255 తేది ఆచంటశిలాశాసనపద్యము. ఒకటి కావ్యచిరంజీవత్వము నాశించగా, మరియొకటి దాన చిరస్థాయిని కోరుచున్నది. తంజావూరు రాజ్యపాలకుల సరస్వతీ మహల్ సేకరణ మూలమున చోడకవి కోరిక సఫలమైనది.

'పదబంధంబుల నగ్గలించి బుధశ
బ్దభ్రాజియై సద్గుణా
స్పదమై దుష్కవిహృత్సరోజవనముల్
భంజింపుచున్ భూరిస
మ్మదలీలన్ విలసిల్లి సత్కృతి జగ
న్మాన్యప్రభావంబునన్
మదనాగంబును బోలెఁ గ్రాలవలదా
మాటెందు తే కున్నతిన్.' [1]

—నన్నిచోడకవి.

'పదములచొప్పును వడి యొ
ప్పిదము నలంకారలక్ష్మి - పేర్మియు ధారా
స్పదభావము గల్గి శుభ
ప్రదమై హాయ మమరె సత్ప్రబంధము కెతిన్.' [2]

—ధర్మన్న.

ఇవి ప్రబంధవర్ణనలయినను, తల్లక్షణములో ఏనుగుకు, గుర్రముకు మధ్యగల విలువ తేడా కనబడుచున్నది.

1 కు. సం., ఆ. 1, ప. 40.

2 చి. భా., ఆ. 3, ప. 160.

భారతకావ్యారంభములో నన్నయభట్టు 'కలికాల' దోషములను వర్ణించినట్లు వాచ్యముగా చెప్పినను, అందు 'కరికాలజ' కవిదోషములను కూడ వర్ణించినట్లు వక్రోక్తి సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

'బంధ కరికాలజ దోషతుషార సంహతిం
దనయుదయప్రభావమున - దవ్వగజోపి(తి).'

—నన్నయ కుకవినింద.

'బంధకవిత్వమందలి కరికాలచోడవంశజుని (కరికాల చోడు - వంశాధిపతి - సత్కవి విభునన్నెచోడుని) యొక్క దోషము లనెడిమంచు సమూహమును నాకావ్యోదయ మనెడి కాంతితో దూరముగ తరిమి(తి).' అన్నప్పటికి, నన్నయ భట్టు ఆసత్కవి విభునన్నిచోడుని ప్రబంధపద్యముల ననుక రింపక పోలేదు. ఇది ద్వేషముతో కూడిన కుకవినింద కాదు; మతభేదములకు సంబంధించిన విమర్శ కానోపు.

'విక్రమ—కాలనేమి'లో స్థూలముగా '(శత + దశ శత :) 1100 వర్షంబు'* లను వి. శ. 12/ క్రీ. శ. 11 శతాబ్ద కాలమును వ్యంజకము చేసిన కరికాలకవి పద్యభావములను సమకాలికులగు నన్నయభట్టాదులును, తదనంతర కాలికులగు

* 'అయ్యుదయగిరి' గీతిశిలాపట్టములో సూక్ష్మముగా '(దశ + శత + దశశత :) 1110' సమకాలము అంటే : వి. శ. 1110/ క్రీ. శ. 1053 సూక్ష్మకాలమును కూడ యుక్తికవి నిదర్శన మిచ్చియున్నాడని విమర్శకులు మరచిపోరాదు.

సోమనాథాదులును అనుకరించియున్నా రనుట కెన్నియో ఉదాహరణలు కలవు. కాని, విమర్శకు లీయుదాహరణ కాలములను తలక్రిందులుగా మార్చి చెప్పుట విక్రమకాల చక్రవిరుద్ధము.

క్రియలు

భాషాతత్వవేత్తలు నన్నిచోడకవి కాలమును నిర్ణయించుటకు కుమారసంభవ మందలి ప్రయోగములను ప్రధానసాధనములుగా గైకొనవలెనని, తదుదాహరణములను పేర్కొని యున్నారు. వీరు శిలాశాసనములను అనుమాన ప్రమాణములుగా నైనను విశ్వసించుటలేదు. అయినను, వీరిభాషాచరిత్రకూడ ఇతర శిలాశాసనముల కాలముమీాదనే ఆధారపడియున్నది. 'కృష్ణాతటమున - క్రీ. శ. 902లో (బీచుపల్లి) శాసనములోఁ బేర్కొనబడిన చోడబల్లి కుమారుఁడు (నన్నెచోడు(డు).'[1] అనుటయు, 'తిక్కన కనంతర మఱువదిడెబ్బది సంవత్సరములవఱకుఁ జోడరాజుల శాసనములు గన్పట్టుచున్నవి గానఁ దత్ప్రాంత కాలమున నన్నిచోడకవి వెలసియుండును.'[2] అనుటయు నిజానికి భాషాచరిత్ర కాదు. 'శాసనప్రమాణము దుర్బలముగా నున్నపుడు భాషానిదర్శనములనుబట్టి కాలనిర్ణ

---

[1] కు. సం., భా. 2, పీ., పు. 9.

[2] కు. సం. వి., పు. 207.

యము చేయుట విమర్శకు లందఱకు సమ్మతమే.'[1] కాని, కేవలము దీనిమీఁదనే ఆధారపడఁకూడదు.

పద్యానుకరణమునుబట్టి శ్రీ లక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారును, శ్రీ తమ్మయ్యగారును తిక్కన, పాల్కురికిసోమనలకంటె నన్నిచోడుఁడు ఆధునికుఁ డని నిరూపింప దలచినారు. కాని, అనుకరణకాలనిర్ణేతలు కుమారసంభవమందలి 'ఉండు' ధాతువు యొక్క పరిణామకాలములను గమనించియున్నచో, ఇట్లు పొరపాటుపడియుండరు.

నన్నిచోడుఁడు తెనుగుకుమారసంభవములోను, నన్నయభట్టు తెనుగుభారతములోను నిత్యముగా 'ఉన్న వాఁడు—ఉన్నవారు' అను వర్తమానరూపములను మాత్రమే గద్యపద్యములలో అంతట ప్రయోగించియున్నారు.

'శిర మొప్పించి నిత్యుఁడై యున్నవాఁడు.'[2]
'తద్దయుఁ జేర్మి వెలుఁగుచున్నవారు.'[3]

—నన్నిచోడుఁడు.

'ఓట మింతయు లేక యున్నవాఁడు.'[4]
'ప్రాణములను విడువ నున్నవారు.'[5]

—నన్నయభట్టు

---

[1] కు. సం. వి., పు. 207.

[2] కు. సం., ఆ. 2, ప. 29

[3] కు. సం., ఆ. 5, ప. 103.

[4] ఆం. మ. భా., ప. 3, ఆ. 3, ప. 63.

[5] ఆం మ. భా., ప. 3, ఆ. 1, ప. 269.

ఈసమకాలికపూర్వకవు లిద్దరు తమకావ్యములం దెచ్చటను 'ఉన్నాఁడు—ఉన్నారు' అనువర్తమాననూతన రూపములను ప్రయోగించనే లేదు. కాని, తిక్కన, కేతన, సోమన మొదలగు ఆధునికపరిణామకవులు తమ గ్రంథములలో పురాతన - నూతనరూపములు రెండును వైకల్పికముగా ప్రయోగించినారు.

'అర్జునుఁడు గూర్చున్నవాఁడు.'[1]
'గద్దియలపై నున్నవారు.'[2]
'సంగరముత్సహించుచున్నాఁడు.'[3]
'ఉపప్లావ్యమునకు వచ్చియున్నారు.'[4]

—తిక్కన.

'ఇట్లున్నవాఁడు.'[5]
'లోనుగా కున్నవారు.'[6]
'మాగురుదేవుఁ డున్నాఁడు.'[7]
'కొంచెము వలుక కున్నారు.'[8]

—పా. సోమన.

---

1 ఆం. మ. భా., ప. 5, ఆ. 2, వ. 121.
2 ఆం. మ. భా., ప. 5, ఆ. 2, వ. 121.
3 ఆం. మ. భా., ప. 5, ఆ. 3, ప. 389.
4 ఆం. మ. భా., ప. 5, ఆ. 1, ప. 259.
5 బ. పు., ఆ. 2, పు. 52.
6 బ. పు., ఆ. 1, పు. 7.
7 బ. పు., ఆ. 1, పు. 24.
8 బ. పు., ఆ. 1, పు. 7.

ఈ ప్రయోగములనుబట్టి 'వాఁడు – ఆఁడు,* వాడు-ఆరు' అను వైకల్పికరూపములను రెండు విధములుగా ప్రయోగించినపరిణామ ఆధునికకవులకంటె, 'ఆఁడు – ఆరు' అను నిత్యరూపములను ప్రయోగించిన అపరిణామకవులు ప్రాచీన కవు లనుట భాషాపరిణామచరిత్ర.

'ఉండు ధాతువుయొక్క రూపములలో మార్పులు చూడండి.........వీటిలో విశేష మేమిటంటే—నన్నయ కాలము మొదలుకొని మూడు నాలుగు వందలసంవత్సరముల వఱకు 'ఉండును – ఉందుము – ఉందువు – ఉందురు'† అనే రూపములు కవు లెవరూ వాడలేదు. 'ఉన్నాను, ఉన్నాము, ఉన్నావు, ఉన్నారు' మరి ఇన్నూరు సంవత్సరములకుగాని వాడుకలోనికి రాలేదు; 'ఉన్నవాఁడను, ఉన్న

---

* 'ఉన్న' వర్తమానముపై 'ఆతఁడు' రూపముల నైనను పూర్వకవులువాడినారే కాని, 'ఆఁడు' రూపములను ప్రయోగించలేదు.

'ఉన్నాతఁడే'—నన్నిచోడుడు.

'ఉన్నయాత(ఁడు)'—నన్నయభట్టు.

† 'వ్రాత్యుల పూజ్యులుందురే' అను క్రియ వావిళ్లముద్రణములో తప్పుగా ముద్రింపబడియున్నది. 'వ్రాత్యులపూజ్యులందురే' అను క్రియగా విశ్వవిద్యాలయముద్రణములోను, శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి ముద్రణములోను కూడ ముద్రింపబడియున్నది. తంజావూరు తాటియాకుల ప్రతిలో 'అందురే' అను క్రియ మూలముగా నున్నట్లు కనబడుచున్నది. నన్నయ భారతముద్రణములో కూడ 'ఉందురు' క్రియలు తప్పుగా కనబడుచున్నవి.

వారము, ఉన్నవాఁడవు, ఉన్నవారరు' అని నన్నయ కాలములోను, 'ఉన్నాఁడను, ఉన్నారము, ఉన్నాఁడవు; ఉన్నారరు (ఉన్నారు?)' తిక్కన మొదలుకొని అప్పకవి వరకున్ను వాడుకలోవుండేవి. అచ్చుపుస్తకములలో తప్పి దారి ఎక్కడనయినా కొత్తరూపము కనబడితే తాటాకు పుస్తకాలలో ఆపాఠము అట్లాఉండదనే మాకు నమ్మకము. మేము లెస్సగా పరిశీలించి మరీచెప్పుతున్నాము.'[1]

—శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు.

సర్వసాధారణమైన 'ఉండు' ధాతుపరిణామములో వర్తమానక్రియలందు పూర్వకవులకును, తదుత్తరకవులకును ఇంతభేద మున్నపుడు కొండ రీసాధారణక్రియాపరిణామ రూపములనైనను గుర్తించక, నన్నయవలె పూర్వకవియగు నన్నిచోడుని తదుత్తరకవులగుతిక్కన, కేతన, పాల్కురికి సోమన మొదలగు కవులకంటె ఆధునికకవి యని చెప్పుట మిక్కిలి పొరబాటు. పద్యానుకరణములలోకూడ వీ రీపొర బాటును గావించియున్నా రని మన మిక్కడ స్పష్టముగా గుర్తించవచ్చును.

'అంట, కొంట మొ. రూపములు నన్నయగ్రంథ మందు లేవు గాని, తిక్కనకాలమున వ్రాసినగ్రంథములలో ఉన్నవి; గనక కేతన వీటిని తన లక్షణాలో చేర్చియున్నాడు.

'తినుటకుఁ దింట యగు మఱి
కొనటకుఁ గొంట యగుఁగనుట - కుఁ గంట యగున్

[1] బా. క. శ., పు. 74-75.

విసుటకు వింట యగు డా
నసుటకు నంట యగునలసి - నపు డాకృతులఁ.'

తిక్కన మొదలుకొని నేటివరకూ మహాకవులగ్రంథములలో ఈ రూపములు తరుచుగా కనబడుచున్నవిగదా! అథర్వణుడు కేతనలక్షణము తప్పని ఎందుకు చెప్పినాడు? అంటే, అతడు తిక్కనకు పూర్వుడు అని కొందరు చెప్పవచ్చినారు....పోనీ, తిక్కనకు పూర్వుడే అయినా అథర్వణుని అనుశాసనము తిక్కన తృణీకరించినాడని ఒప్పక తప్పదు. తిక్కన ఒక్కడే కాదు, తిక్కన తరువాత ఏకవి అయినా అథర్వణశాసనము మన్నించలేదు. తుట్టతుదకు చిన్నయసూరి అథర్వణశాసనము రద్దుచేసి అతను తప్పన్నది ఒప్పన్నాడు కదా!'[1]

—శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు

పూర్వకవి నన్నిచోడుని ప్రయోగము నపుడు శ్రీ పంతులుగారు గమనించినట్లు కనబడలేదు.

'......ఎమ్మెయి నాఁచికొంటి నే
నడరఁగఁ దారు నమ్మెయి ర
యంబున గ్రమ్మఱఁగొంట యొప్పఁగా
కడుగుట యొప్పనే! యడిగి
నంతన యిచ్చుట నాకు నొప్పనే!'[2]

ఇది అథర్వణకవికంటె పూర్వకవియైన నన్నిచోడుని ప్రయోగము.

1. బా. క. శ., పు. 58, 59.
2 కు. సం., ఆ. 10, ప. 148.

'మఁగణమ్ముఁ గదియు రగణము
వసవక కృతి మొదట నిలుపు - వానికి మరణం
బగు నిక్కమంత్రము మడియుఁడె
యగు నని యిడి కొల్లి తేంక - ణాదిత్యుఁ డనెన్.'[1]

కృత్యాదిని 'శ్రీవాణీం' 'రామరేం' 'ద్రార్పిత'[2] అను స్రగ్ధరతో - 'మగణమ్ము, గదియు రగణము'తో ప్రారంభించిన కుమారసంభవకావ్యకర్తయగు తేంకణాదిత్యకవి ఛందోదోషమును అధర్వణకవి తనఛందస్సులో విమర్శించినట్లే; ఆకవిరాజు ప్రయోగించిన 'కొంట' అను వ్యాకరణదోషమును కూడ తప్పని తనవ్యాకరణములో విమర్శ కావించినాఁడనుట నైజము.

'కొనుట భూపతులకు - గుణము కాదె!'[3]

ఇది నన్నయభట్టు సీసపద్యమందలి మూఁడవ చిన్న పాదము. 'కొంట భూపతులకు - గుణము కాదె!' అని శబ్దశాసనకవి దీనిని మార్చి వ్రాసి యుండవచ్చును గాని, అట్లు వ్రాయలేదు. అంతమాత్రమున 'కొంట' రూపము నన్నయకాలములో లేదనుటకు వీలులేదు.

'నీకొన్నమరుల్ జగజ్జనులు కొందురె?'[4]
'తేఁటులు వాని మూవి కొం డనుచు'[5]

—నన్నిచోడుఁడు.

---

1 కు. సం., భా. 1, పీఠిక., పు. 4.
2 కు. సం., ఆ. 1, ప. 1.
3 ఆం. మ. భా., ప. 2, ఆ. 2, ప. 188.
4 కు. సం., ఆ. 2, ప. 34.
5 కు. సం., ఆ. 9, ప. 88.

'వారలం గోరి కొండనుట'[1]

—నన్నయ.

'ఉండంగఁ దారకై కొండురే యిట్లు.'[2]

—పా. సోమన.

ఇట్టికవిప్రయోగములనుబట్టి 'ఉండు' ధాతువు వంటిది 'కొండు' ధాతువు కూడ కలదని స్పష్టమగుచున్నది. కావున, 'ఉంట' వలెనే 'కొంట' కూడ తప్పు కాదు. కాలక్రమేణ 'కొండు' ధాతువు రూపు మాసిపోయినను, తచ్చిహ్నములు మాత్రము మిగిలి యున్నవి.

'కొనుట—కొంట' భావార్థక పరిణామమును బట్టి చూచినచో, నన్నయ, నన్నిచోడులు పూర్వాపరకవులనియు; అథర్వణ, తిక్కన, కేతన, సోమన మొదలగు కవులు తదాధునికకవు లని చెప్పక తప్పదు. నన్నయ నొక్కని మినహాయించినచో, నన్నిచోడుని 'కొంట' ప్రయోగదోషమును ఉత్తరాంధ్రకవు లందరు ప్రయోగించినారని ఖండితముగా బాలకవిశరణ్యము నిరూపించుచున్నది.

'శ్వమాంసములు గొంట...ఎమ్ములు దింట'[3]

అను పాల్కురికి సోమనాథకవి ప్రయోగముకూడ కలదు.

ఉత్తరాంధ్రకవులందరు నన్నయను స్తుతించియు, ఆశబ్దశాసనుని ప్రయోగములను కొన్నిటిని పాటించియు,

---

[1] ఆం. మ. భా., ప. 1, ఆ. 1, వ. 42.

[2] బ. పు., ఆ. 4, పు. 119.

[3] పం. చ., ప్ర. దీక్షా., పు. 95.

మరికొన్నిటిని చల్లగా జారవిడుచుటయే కాక, నన్నిచోడుని స్తుతింపకపోయినను, ఆకవిరాజశిఖామణి దోషప్రయోగములనే తాము కూడ ప్రయోగించుట చిత్రము.

'నన్నిచోడుని '(చేతురు)' ప్రయోగము ప్రాచీనత్వప్రతిబంధక మని యెంచి కాఁబోలును సంపాదకులు దానిని రూపుమాపినారు...ఇవి దిఙ్మాత్రముగాఁ జూపఁబడినవి. నన్నయకవితలో లేనివి తర్వాతికవితలో నున్నవి. ('కేన' మిత్యాదులు) యెన్నియో నన్నిచోడుని కవితలో నున్నవి.'[1] అని క్రీ. శ. 1937 లో శ్రీ పాదలక్ష్మీపతిశాస్త్రి గారు సిద్ధాంతము చేయుట సప్రమాణము కాదు.

'చేతురు'[2] క్రియాపదమున్న నన్నిచోడుని కుమారసంభవము 189 నెంబరు తాటియాకుప్రతిగాను, 'చేతురు'[3] క్రియాపదమున్న నన్నయభారతము 27 నెంబరు తాటియాకు ప్రతిగాను తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయములోనే కలవు. కాన, ఇట్టి భాషానిదర్శనకాలములు సక్రమమైనవి కావు.

నన్నయకు నూరేండ్లు పూర్వమందున్న పంపకవి ప్రయోగించిన 'కేణ' కన్నడపదము క్రీ. శ. 10–శతాబ్ది ప్రయోగమై యుండగా, 'కేనము' అను తెనుగుపదము క్రీ. శ. 12–శతాబ్ది నూతనకన్నడములోని దనుట భాషాని

---

1 కు. సం. వి., పు. 177–180.

2 కు. సం. వి., పు. 177.

3 భా. క. శ., పు. 88.

దర్శనకాలనిర్ణయమగుచో, భాషాప్రపంచమే తల్లక్రిందులై జగన్నాథము పట్టును. 'ఇది (కేనము - అసూయ) యాంధ్ర కర్ణాటకవితల యాదికాలము నుండియు రెండు భాషలలోను వ్యవహృత మగుచున్న పదమని తెలియ నగును.'[1]

—శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

ఇదే యర్థములో 'కీనా'[2] శబ్దము హిందీ యందును కలదు.

శివతత్వసారములో పండితమల్లికార్జునకవి 'ఉన్నాఁడు, ఉన్నారు' క్రియలను కాని, 'కొంట' భావార్థకమును కాని ప్రయోగించనంతమాత్రమున, అప్పు డీపరిణామరూపములు లేవనుట కాలక్రమవిరుద్ధము. తత్పూర్వకవులు వీటిని వాడియున్నారు.

విభక్తులు

'షష్ఠీప్రత్యయమగు 'కు' వర్ణమునకుఁ బూర్వము నకారము వచ్చుట భారతకవిత్వమున సార్వత్రికము. అది లేనిరూపము లర్వాచీనప్రయోగములలోఁ గనుపట్టును. అట్టివి నన్నిచోడుని కవితలోఁ గలవు.'[3] అని విమర్శగ్రంథములో విమర్శకులు శ్రీలక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు నిర్ణయించినారు

---

1 తె. మె., పు. 112-113.

2 The students' practical dictionary.

3 కు. సం. వి., పు. 177.

కాని, నన్నయభారతములోకూడ ఇట్టిప్రయోగమున్నట్లు తాటియాకులప్రతిపాఠము సూచించుచున్నది.

'రాహువు దివా
కరుఁ బట్టఁగ నభము కెగయు - గతి పోలు పెసఁగెఁ.'[1]
—నన్నిచోడుఁడు.

'క్రమమున నలువురఁ - గౌరవేంద్రుకొ
క్కొక్క యొద్దున - నొడ్డి తన్నును నొడ్డి
యుక్కువంబున నప్పు - డోటు వడిన.'

'సభాపర్వములో తిమ్మకవికి కనబడిన 'కౌర వేంద్రుకు' అనే ప్రయోగము ఇప్పుడు అచ్చుప్రతులలో కనబడదు.'
—శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు

ఇది ముద్రితప్రతులలో 'కౌరవేంద్రుఁడు' అను కర్తగా మారి సాధురూపమైనది. కౌరవేంద్రనామము ధర్మ రాజును, దుర్యోధనునికూడ సూచించుచున్నది.

క్రీ.శ. 1119-20 తేది మాటూరుశిలాశాసనములో 'నారాయణవీరకు' అను షష్ఠీప్రయోగమున్నది.

'నివేద్యమునకు మత్తు ౧ పాతికలు * పాలము ఖ ౧ నారా యణవీరకు మత్తు ౬ నిత్యపుష్పమునకు మత్తు * వకవెలిపొలము.'[3]
—శాసనకవి

---

1 కు. సం., ఆ. 11, ప. 168

2 బా. క. శ., పు. 112.

3 తె. శా., పు. 95, నెం. 54

క్రీ.శ. 1171-తేది కరీంనగర శిలాశాసనములో 'త్రిణయనకుఀ' అను షష్ఠీరూపాంతరమున్నది.

'వరమంత్రకూట పురమున
వరదునకు జగజ్జనాను - వందితచరణాం
బుకుహున కా చంద్రార్కఀ
స్థిరముగ గుడి ప్రతిష్ఠి నిల్పి - తిం త్రిణయ్యనకును.'[1]
—శాసనకవి.

బహుగ్రంథప్రయోగములు పరిశీలింపనిదే పూర్వాపరరూపనిదర్శనకాలములను నిశ్చయించుట ప్రమాదము.

అత్యంతప్రాచీనలిపితో క్రిందినుండి పైకి చిత్రముగా చెక్కబడిన దానకాలములేని బుడమనరాయలపాడు శిలాశాసనములో 'సోముకు, చేనుకు' అను షష్ఠీప్రయోగము లున్నవి.

'శ్రీ [విష్ణువ] ర్ధఀన
మహారా (జా*) [ల]......ద్వాదశ
వ[ర్షఀం]బున......[ఇ]ష్ట సోముకు ఇచ్చిరి......
(ఈ) సో[మి] చేనుకు......'[2]

ఇది చాళుక్యలిపికాలము (క్రీ. శ. 846-48) నాటి శాసనకవి ప్రయోగముకాబట్టి, నన్నయప్రయోగించనంత మాత్రముననే, తత్పూర్వము 'కొంట' వంటి భావార్థకములుగాని, 'సోముకు, చేనుకు' వంటి షష్ఠీవిభక్తులుగాని

1 తె. శా., పు. 16-17, నెం. 6.

2 నె. జి. శా., భా. 3, పు. 1151-1152, నెం. 1.

తెనుగుభాషాచరిత్రలో లేనే లేవనుట శిలాశాసనభాషా చరిత్రకును, సమకాలికకవి ప్రయోగములకును విరుద్ధము.

సూత్రనాధారములు చిక్కకొలది భాషానిదర్శనకాల చరిత్ర పరిణామము చెందుచుండును. కాబట్టి, భాషానిదర్శనములు దుర్బలముగా నున్నప్పుడు రెంటికి సమన్వయ ముండితీరవలెను. లేనిచో భాషాచరిత్ర అనుమానప్రమాణమైనను కాదు.

'ఇంక షష్ఠ్యంతములని వాడఁబడు రచనావిశేషము పరిశీలించిన నందును దిక్కన కేతన కావ్యముల సాదృశ్యము కుమారసంభవమునఁ గనఁబడును.'[1]

—శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు.

విమర్శకు లిట్లభిప్రాయపడినను, పురాతనశిలాశాసనమునందలి వచనములో కూడ షష్ఠ్యంతము కనబడుచున్నది.

'విక్రమాదిత్యనృపాగ్ర
తనయుణ్డను చాలుక్యభీమునకు,
శౌచకన్దర్పునకు, వేగీశ్వనకు.'[2]

—శాసన గద్యకవి.

ఇది క్రీ. శ. 9 శతాబ్దమునాటి కొరవి శిలాశాసనము నందలిగద్యము. కొరవి శాసనచరిత్ర షష్ఠ్యంతముతో ప్రారంభమైనను, అది క్రింది వాక్యముతో కలిసి అన్వ

1 కు. సం. వి., పు. 138.

2 తె. శా., పు. 163., నెం. 12.

యించుటలేదు. భారతములో షష్ఠ్యంతము లేకపోయినను, తత్పూర్వ మీ షష్ఠ్యంతపద్ధతి గద్యముగానో, పద్యముగానో లేదనుట కవకాశము లేదు. కాన, షష్ఠ్యంతములను కుమారసంభవములో వాడిన నన్నిచోడకవి తిక్కన, కేతనలకంటె అర్వాచీనుడు కాడు. ఇట్టివి మరికొన్ని కలవు.

'వ్యాళేభచర్మధారికి
మూలస్థానంబు నాది - మూర్తికి శ్రీకా
పాలికి మృడునకు హరునకు
నీలగ్రీవునకు నీశు - నికి నుమపతికిని.'[1] —శాసనకవి.

ఇది క్రీ. శ. 1139 తేది నాదెండ్లశిలాశాసనమందలి షష్ఠ్యంతము.

భాషాతత్త్వపరిణామచరిత్రలో పూర్వాపరరూపకాలములను నిర్ణయించుట కాధారములు చాల తక్కువగా ఉన్నవి. కావున, కేవల మీపరిణామభాషాచరిత్రకాలము మీదనే ఆధారపడి కవికాలనిర్ణయము చేయరా దనుటకీయుదాహరణములు చాలు.

ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములను కావ్యకర్తలు భిన్నవిభక్తులతో కూర్చియున్నారు.

'అమలచరిత్రుండు మల్లికార్జునుఁ డెలమిన్.'[2]
'సుజనస్తుతు జంగమమల్లికార్జునున్.'[3]
—నన్నిచోడకవి.

---

[1] శా. ప. మం., భా. 1, పు. 20, నెం. 15.
[2] కు. సం., ఆ. 2, ప. 109.
[3] కు. సం., ఆ. 1, ప. 132.

ప్రబంధములో ప్రథమా, ద్వితీయా విభక్తులు మాత్రమే కనబడుచున్నవి. కాని, తృతీయాదులు కనబడలేదు.

'విమలాదిత్యతనూజ విక్రమాదిత్యనిభా.'[1]

—నన్నయ భట్టు.

కావ్యములో సంబోధనావిభక్తి మాత్రమే కనబడుచున్నది. తక్కిన ప్రథమా ద్వితీయాదులు లేవు.

క్రీ. శ. 1171 తేది కరీంనగర శిలాశాసనములో తృతీయావిభక్త్యంతపద్యము లున్నవి.

'శరనిధిపరీత ధాత్రీ
పరిపాలిత దక్షిణప్ర - భాసి (త) భుజవి
స్తరుచేత నన్నుకుండా
పుర నాథుండైన రుద్ర - భూపతి చేతను.'[2]

—శాసనకవి.

త్రిపురాంతకోదాహరణాదులలో అన్ని విభక్తులు వాడబడియున్నవి. కాని, పూర్వకవి నన్నిచోడుని గర్భకవితోదాహరణములో విభక్తులన్నియు లేవు. కొన్ని విభక్తు లున్నవన్న యెడల, ప్రథమా, తృతీయా, సప్తమీ విభక్తులు మూడు మాత్రమే కలవు. అవైనను ఒకపద్ధతిగా లేవు.

---

1 ఆం. మ. భా., ప. 1, ఆ. 1, ప. 162.

2 తె. శా., పు. 14, నెం. 6.

పద్యకాలములు

రాయబారకథలో యుక్తికవి,

'తారకవి రచితకృతియును
దారకవిరచితసుకృతియుఁ - దానడఁగు...'[1]

ననుటయే గాక, యుద్ధవిజయకథలో ఉదాహరణకావ్యముగా,

'యసిధారఁ బొల్పెసఁగె
జయకాంతకాంతరద
దవదాత ఖడ్గలత
జయ చైత్రసంపదగ.'[2]

అను యెత్తుగీతిని ;

'అసిధారఁ బొల్పెసఁగె జ - యకాంతకాంతరద
దవదాతఖడ్గలతజ - యచైత్రసంపద.'[3]

అను జంపెరగడను గర్భకవితలో రచించి, అవతారికలో మరల వ్యంగముగా,

'అన్యతారకవితతుల - నాదరించి
వెలయ సత్కవి బుధగురు - బలము వడసి
యొనర దైవజ్ఞునట్ల శు - భోదయమున
దివ్యసుకృతి బ్రతిష్ఠింతుఁ - దిరము గాఁగ.'[4]

నే ననుట యుక్తికవి స్వప్రతిజ్ఞాపాలనకాలమగునో? కాదో? పరిశీలింపుడు.

---

1 కు. సం., ఆ. 10, ప. 153.
2 కు. సం., ఆ. 12, ప. 181.
3 కు. సం., ఆ. 12, ప. 181.
4 కు. సం., ఆ. 1, ప. 34.

'ఖండము గవికిని దైవజ్ఞునకును సమానధర్మములతో దివ్యసుకృతిప్రతిష్ఠాపనము చెప్పఁబడినది.'[1] అను శ్లేషను మాత్రమే గ్రహించి, వ్యంగ్యకవి యుక్తవంచనమర్మమును గ్రహింపనిచో, 'అన్యతారకవి' యుక్తి బోధపడదు.

'జయ చంద్ర చంద్రులను (౮౮౮౮ — ౧౧౧౧ రేఖలను) లిఖించుచున్న తెల్లనిరెల్లుకాడ జయసంవత్సర చైత్రమాసకాలసంపదతో సిరాపంక్తియందు విలాసముగా అతిశయించె,' ననుట కీ యెత్తుగీతిరచనాకాలము తార్కాణముగా ఉన్నది. లెక్కప్రకార మిది వి.స. ౧౧౧౧ సంవత్సరమునకు సరియగు క్రీ.శ. 1054 సంవత్సరము మార్చి-ఏప్రిల్ నెలల వసంతకాలసంపద యగుచున్నది.

రెల్లుకలము సిరాలో ముంచి తెల్లనిదానిపై చేవ్రాత వ్రాయుట క్రీ.శ. 11 శతాబ్దములో కలదని ఎత్తుగీతి వ్రాత పరికరములు చెప్పుచున్నవి.

ఎత్తుగీతిలో యతిప్రాసలు లేని గద్యకవిత్వమున్నదనియు, పక్షతిథివారనక్షత్రములు లేవనియు, దీని ననాదరించినను, అనాదరించ వీలున్నది.

'జయ చంద్ర చంద్రుల (౧౧౧౧ - వామగతి - ౧౧౧౧ రేఖల)లో ధ్వనించుచున్న శుద్ధపక్షమును, సన్న కత్తి యనెడు కృత్తికానక్షత్రమును, జయసంవత్సరమందలి చైత్రమాసవిస్తారమును, (జయ - జయధ్వని) 3-జయతిథియు,

---

[1] శు. సం. వి., పు. 27.

3. జయవారమును * విక్రమఖడ్గబంధమందు స్థిరముగా అతిశయించె.' ననుట కీజంపెరఁడకాలము ప్రబలతార్కాణముగా ఉన్నది. లెక్కప్రకార మిది వి. శ. ౧౧౧౧ వర్షంబునకు సరియగు క్రీ. శ. 1054 సంవత్సరము మార్చి నెల 15 తేది మంగళవారమగుచున్నది. దీనిలో స్వల్పకాల దోషము కూడలేదు. 15-3-1054 తేది అభిజిల్లగ్నములో భరణివెళ్లగా కృత్తికాప్రవేశము కనబడుచున్నది. ఇది కుమారసంభవ రచనా పరిసమాప్తకాలమైనను, యుద్ధపరిస్థితులవల్ల కాబోలు క్రీ. శ. 1057 లో కాని కృతిసమర్పణ జరుగలేదు. గీతిగణితములో క్రీ. శ. 1048-57 మధ్యకాలము సూచించుట కీయూహయే కారణము కానోపును. దైవజ్ఞకవి ప్రతిజ్ఞాపాలనపద్యకాలమునుబట్టి గీతిగణితకాలము కూడ తత్ప్రాంతకాలముగా నుండవలెనే కాని. అరవై సంవత్సరములవ్యవధిగల కూడికకాలముగా నుండరాదని స్పష్ట మగుచున్నది.

' జయ - భావ - ౧౧

కాంత - చంద్ర - ౧

కాంత - చంద్ర - ౧

అవదాత - శుద్ధ - శుద్ధపక్షము.

ఖడ్గలత - ఛురిక - కత్తియేకృత్తిక.

(జయ) - తిథి - తదియ.

(జయ) - వార - మంగళవారము.

అసిధార - ఖడ్గబంధ - విక్రమశకసంబంధము.'

విక్రమకాలచక్రమండలి (విక్రమకాలనేమి) వి. శ. 1100/క్రీ. శ. 1043 స్థాలగద్యకాల మీా పద్యకాలమును బలపరచుచున్నది.

జంపెరగడలో యతిప్రాసలు చెల్లిన కవిత్వమున్నదనియు, పక్షతిథివారనక్షత్ర వితతులన్నియు కలవనియు, దీని నాదరించినను, ఆదరించ వీలున్నది.

ఇట్లయినచో యుక్తకవి రచించినగద్యకృతియగు సత్కీర్తియు, యుక్తకవి రచించిన సూక్తి యను జంపెరగడయు తనలో కానిమిడి యున్నదని తార్కాణించ వీలున్నది. ఇంతకిది, 'అన్యతారకవి - తుల్యతారకవి' గర్భకవిత్వమగునో? కాదో? నిశ్చయింపుడు.

ఇట్లెన్ని విధముల కవికాలమును గ్రంథాధారములతో నిర్ణయించినను, 'నన్నెచోడుడు ఆంధ్రకర్ణాటకవు లెవరు నవలంబింపని విపరీత, విలక్షణవిధమున గ్రంథరచనాకాలమును గథామధ్యస్థపద్యములలో సూచించెనని - నమ్మంజాలకున్నా'[1] మను విమర్శకులు కొందరుండకపోరు. ఇట్టి విమర్శలేనిదే యుక్తి వంచనమర్మము శోభించదు.

నన్నిచోడునివలెనే, పాల్కురికి సోమనాథుడు తన పూజాప్రబంధానేకరచనా కాలమును బసవపురాణములోను, విన్నకోటపెద్దన తనకృతిపతి యుద్ధకాలమును కావ్యాలంకారచూడామణిలోను కథామధ్యస్థవ్యంగ్యస్థలములలోనే

---

[1] శ్రీ. బం. తమ్మయ్యగారి కార్డు. 4-1-49 తేది.

సూచించియున్నారని విమర్శకులు గ్రహింపకపోవుట శోచ నీయము.

అంకగణితములో,

'ఘనుఁడు ప్రతాపరు - ద్రునిబట్టణంబున
పట్టుమలగ వీడు - పరగ విడిసె.'[1]

ననుసుంకము లెక్కను సూత్రగణితమున పేర్కొన్న పావులూరిమల్లన క్రీ. శ. 1158-95 ప్రాంతమందలి మొదటి కాకతీయప్రతాపరుద్రుని కాలమునాటి గణకుడగుచుండగా-చాళుక్యరాజరాజనరేంద్రుని మనుమలకాలమునాటి వాడగుచుండగా, ఆయాధునికగణకుడు క్రీ. శ. 1048-57 గీతి గణితచమత్కారమును గుణించిన నన్నిచోడునికంటె పూర్వుడనుట కాలక్రమచరిత్ర కాదు.

ఒకపద్యములో కవి వ్రాయునప్పుడు గర్భకవిత్వము నకుగాని, బంధకవిత్వమునకుగాని, ఉదాహరణకావ్యమునకు గాని చోటుండదు. ఒకవేళ పద్యలక్షణము కుదిరినను, అర్థము కుదురదు. అర్థము సాధ్యమైనను, పద్యకాలము తుల్యతిథివారనక్షత్రములతో గణితనిదర్శన మీయలేదు. కాబట్టి, యుక్తికవి అన్యతారకముగా వ్రాసినప్రతిజ్ఞాపాలన పద్యకాలమును కల్పితకాల మనుట ఉదాహరణ సమ్మతము కాదు.

---

[1] పా. గ., O. L. R., No. 596, P, 244

మూడవ భాగము

నాటకీయము

నన్నిచోడకవి చరిత్ర

ఉద్దేశము

'చతురోక్తుల నుతపదబహు
గతుల నలంకారభావ - కాంతిరసార్థో
న్నతిఁ గృతి నతిరసికులు వర
సతిగతి నెఱిఁగింప వలదె - సౌభాగ్యమునన్.

ముదమున సత్కవికావ్యము
నదరఁగ విలుకానిపట్టి - నమ్మునఁ బరహృ
త్పదనై తలయూఁపింపని
యది కావ్యమె; మఱియుఁ బట్టి - నదియునె శరమే.'

'ఓలిన కడచన నలువది
నాలుగువిద్యలను నేర్పు - నైసర్గికమై
వాలినసుకవులకుం గా
కేల తరమె కృతులు సెప్ప - నెవ్వరికైనన్.

అది యెట్లనిన :

వన జల కేళీ రవి శశి
తనయోదయ మంత్ర గతి ర - త క్షితిపరణాం
బునిధి మధు ఋతు పురోద్వా
హ నగ విరహ మాత్య వర్ణ - నాష్టదశమున్.'

కవికావ్యలక్షణ మీపద్యములలో స్పష్టమగుచున్నది. కావ్యమును స్త్రీతోను, వింటితోను పోల్చుట చమత్కారముగా నున్నది. కాని చతుష్షష్టికళలును, అష్టాదశవర్ణనలును ప్రబంధములోకాని, కావ్యములోకాని ఉండవలెననుట కథౌచిత్యమును పోషింపదు.

'జంగమమల్లికార్జును ని
సర్గకవిస్తవనీయసూక్తి యు
క్తిం గొనియాడి తత్కరుణఁ
గేనము లే కనురక్తయైన భా
షాంగనఁ దక్క నేలిన మ
హాత్త్వము లోకమునం బ్రసిద్ధిగా
భంగిగ విస్తరించెదఁ బ్ర
బంధము సద్రసబంధురంబుగాన్.'[1]

—నన్నిచోడకవి.

ఈ కవిబ్రహ్మకావ్యములో ప్రారంభమైన ప్రబంధలక్షణము శ్రీకృష్ణదేవరాయాదులకాలమునాటికి పూచి పుష్పించినది.

'అస్మదీయప్రతిభార్ణవోదీర్ణవస్తువిస్ఫారితోత్తమకావ్యరత్నవిభూషణంబు...అశేషజగజ్జేగీయమానంబు.[2]

—నన్నిచోడకవి.

---

[1] కు. సం., ఆ. 1, ప. 48.

[2] కు. సం., ఆ. 1, వ. 56.

కవిరాజశిఖమణి తనప్రతిభను అగాధసముద్రముగా నిరూపించుటయేకాక, అందుద్భవించిన వస్తుకావ్యరత్నము జగజ్జనజేగీయమానమైనదని కూడ తీర్మానించియున్నాడు.

ప్రబంధములను సహేతుకముగా ఖండకావ్యముల సంపుటము లన్నయెడల, అందలివర్ణనలన్నియు ప్రత్యేక శీర్షికలుగా వేరుపడి, పరిమితవర్ణనలతో ముఖ్యకథ మాత్రమే మిగులును. ఇట్లు ప్రబంధములను సంగ్రహించినచో, ఖండకావ్యములు, కథాఘట్టములు రెండును రసవత్కావ్యములుగా మారుచున్నవి.

ఆంధ్రసారస్వతచరిత్రలో యక్షగానాదినాటకచిహ్నములున్నను, పురాతననాటక మొక్కటిన్ని చిక్కలేదు. పిల్లలమర్రి చినవీరభద్రకవి కాళిదాసు రచించిన అభిజ్ఞానశాకుంతలనాటకమును తెనుగునాటకముగానో? పద్యనాటకముగానో? వ్రాయక, దానిని పద్యకావ్యముగామార్చి వ్రాయుట తెనుగునాటి దురదృష్టము.

కవిత్వతత్త్వవిచారములో పింగళిసూరన్న రచించిన ప్రభావతీప్రద్యుమ్న మొక్కటిమాత్రమే తెనుగుపద్యనాటకముగా వ్యవహరింపబడుచున్నదని శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు నిరూపించియున్నారు. కాని, శ్రీరెడ్డిగా రప్పుడు కుమారసంభవ పద్యనాటకమును చదివినారో? లేదో? తెలియదు.

చరిత్రతో విసిగియున్నపాఠకుల వినోదముకొరకై ఏకాంకనాటికలను, ప్రబంధనాటకమును రెండుమూర్పులుగా

ప్రదర్శింపదలచితిని ఏవో కొన్నిపట్టులను మాత్రమే విమర్శించి చూపుటకంటె, కవిప్రతిభను సంపూర్ణముగా ప్రదర్శించుట కీదీర్ఘఘట్టముల నుల్లేఖింపక తప్పదయ్యె. అయినను, సాధ్యమైనంతవరకు సంగ్రహించుట మైనదని విన్నపము. ఇందేమేని లోపములున్న అవినావి కాని, కవిరాజశిఖామణివి కావని నా వేడుకోలు.

పద్యనాటికలు

పరాకాష్ఠ

హరి పితామహ దివిజేశ్వ - రాది దిగధి
పతుల సురమునిద్విజుల రాఁ - బనిచి వరదు
నభవుఁ బరమేశు రావింప - నైతి నీవు
దలఁచి పిలిచిన భక్తవ - త్సలుఁడు రాఁడె!

అనినం బరమేశ్వరుం డనుపలుకు సహింపక దక్షుం డాక్షేపించి:

ఈలక్ష్మీశ్వరుఁ డీజగజ్జనకుఁ డీ
యింద్రాదిదిక్పాలు రిం
దీలేఖావళి యిమ్మునీశ్వరగణం
బీవిప్రసంఘంబు వే
దాలంకారులు వీరిలోనికి విరు
ద్ధాచారకంకాలకా
పాలోగ్రాహిజటాజినాస్థిధరుఁ డా
భస్మాంగి రా నర్హుఁడే?

అనిన విని నవఘనాఘనధ్వని వినిన కమలలక్ష్మియుంబోలె నదరిపడి లగ్గవోసి దాక్షాయణి దక్షునకిట్లనియె :

త్రిజగన్నాథుఁ బవిత్రగాత్రుఁ గ్రతుమూ
ర్తిం బాత్రుఁ సత్పూజ్యుఁడే
యజనాభీలకపాలశల్యధరుఁడీ
యజ్ఞాదులందందు వీ
ద్విజదేవాదులకుం గపాలకవచా
స్థివ్రాతముల్ మేనులన్
నిజమైయున్నవి పద్రచిహ్నలివె పై
నింబుచ్చిరానేర్చిరే!

పేరికెల్లను దేవతా - విభవ మొసఁగు
చున్నపరమేశు రావింప - నొల్ల వనియె
దింక సేయజ్ఞఫలము నె - కిచ్చునట్టి
పెద్దలెవ్వరువచ్చిన - పేళ్ళయందు?

ధరణీతలం బెల్ల - నరదంబు చంద్రార్క
బింబముల్ చక్రముల్ - పృథుజవాశ్వ
ములు వేదములు పగ్గ - ములు చతుస్స్వరములు
ప్రణవంబు గసగోల - బ్రహ్మసూతుఁ
డగపతి విల్లు ప - న్నగపతి గొనయంబు
హరి గోల గఱిగరు - డనల మమ్ము
పవనుండు వేగంబు - దివిజగణంబులు
సెరవులై యీశుండు - పురము లేయఁ

తలఁచి నంతన భోరనఁ - దమకుఁ దార
వచ్చి కెలసంబు సేసిన - వారె కారె
వీరిఁ బట్టితిఁ బరమేశు - విశతు నన గ
వలదు నీ కీశుఁ డేలిన - వాఁడు గాఁడె!

నెఱయఁగ నిది కాదే నీ
యెఱుఁగమి యీ దేవగణము - నేలినవానిఁ
గొఱగాఁ డని కైకొన కిం
దఱఁ దెచ్చితి వీర లీశు - దాసులు గారే.

అని పరమేశ్వరు సమస్తసురాధీశ్వరుల కధీశ్వరుండుగాఁ బలికి విని దక్షుండు సహింపక :

అన్నినయట్లు యిమ్మునిసు
రాధిపులం జెడ నాడుచున్న నీ
యున్నతికంటె నాకు మొగ
మోడి సహించిరి గాక వీరిలో
నెన్నిన నిన్ను రుద్రుని స
హింతురె దేవతలన్న నల్కతోఁ
గన్నుల నిప్పు లొల్క హరు
కాదిలి దక్షునిఁ జూచి యిట్లనున్.

నీకంటె హరి బుద్ధి - లేకయే నిజనేత్ర
కమలంబు పూన్చి చ - క్రంబు వడసెఁ
బరమేష్ఠి నీకంటెఁ - బరువిఁడియే శిర
మొప్పించి నిత్యుఁడై - యున్నవాఁడు
మఘవుండు నీకంటె - మరులైయె క్రతుతతి

నర్చించి దేవేంద్రుఁ - డై వెలింగె
నిఖిలదేవాళియు - నీకంటెనవివేకు
లయిరొ సేవించిభో - గాత్ములైరి
నీర లందఱకంటెను - వెఱవుమిగుల
నెఱుక నీకిప్పు డెందుండె - దొఱకిపడిరొ
నగణిశైశ్వర్య శివుఁ బర - మాత్ము నెఱిఁగి
యెఱిఁగి దూషింప నీకు నో - రెట్టులాడె?

వామన నీహరి వేధల
కాదే యురులింగమూర్తి - కడఁ గానక నేఁ
డాదిగ వెదకెద రట్టిమ
హాదేవుఁ డపూజ్యుఁ డనఁగఁ - నగునే నీకున్?

హరుఁ జెడనాడి వీరిఁ గొని
యాడెదు పెద్దయు నీవు చూడఁగా
గరళము మ్రింగి త్రిభువన
కంటకు లైనగజాసురాదులన్
బరువడి నోర్చి విశ్వము శు
భస్థితి నిల్పినవాఁడు దొల్లినీ
హరియొ పితామహుండె దివి
జాధిపుఁడే సురలే మునీంద్రులే.

హరునిర్మించిన వేదమార్గములు గా
కాయాగముల్ సేయఁగా
వెర వొందెయ్యది సద్విధిం గ్రతుసమా
ప్తిం బొందినన్ మిట్టి నా

వరదుం డొక్కఁడు దక్కఁ దత్ఫలము లె
వ్వాం డీసమర్థుండు నీ
సురసంఘంబులలోన నంచు సతి ద
క్షుం దూఱిపోఁ బల్కఁచున్.

ఇట్లు పరమేశ్వరు వేదకర్తయు సకలధర్మఫలదాతయుఁ
బల్కిన దక్షుండు దుర్మదంబున సహింపక వెండియు నిట్లనియె:

ఎన్నఁడుఁ దొల్లి చర్మములు
నెమ్ములు భూతియుఁ దాల్చి తాపసుల్
జన్మములందుఁ జొత్తురె వి
చారము లేక సురేశ్వరాదులన్
బన్నము లాడి నీమగని
పక్షము వల్కెదుగాక చేల నీ
కొన్నమరుల్ జగజ్జనులు
గొందురె వ్రాత్యులఁ బూజ్యులందురే.

అనిన విని సతీదేవి కోపోద్దీపితచిత్తయై;

అఱిముఱి రుద్రు నెంత చెడ
నాడెదు సోమముఁ ద్రాగి యున్కియై
యెఱుఁగక బీరెదో కలయ
నిమ్మఖధూమము గప్పికొన్నఁ దు
త్తుఱుగొని ప్రేలెదో ముదిసి
దుర్మతివై కడు విభ్రమించి మై
మఱచితొ కాలకాలు నజ
మస్తకసంహరు నిట్లు పల్కెదే.

శ్రీమద్రత్నాంభోధి మథింప మందర మనం
తాక్షీణుఁ డేఁ బంచె నై
లముఁ బాల్పున్ హరిఁ బంచె కొండ సజు పి
ల్వఁ బంచె వాసుకిన్యెఁ గ
వ్యము బ్రహ్మకై గిరిసృష్టిఁ బంచె సదీఁ బ్ర
వ్యం బంచె దేవాసురౌ
ఘము సర్వేశుఁడు రాజుగాఁడె యెఱుఁగం
గా నాడె నీ కెమ్మెయిన్.

విశ్వంబు కావింప – విశ్వాత్ముఁడై యష్ట
తనువులు సేకొని – తనరువాని
నురులింగరూపమై – హరివేధలకుఁ దన
కడ గానరాకున్న – పొడవు వాని
శరణార్థులకు దయా – వరము లీ నైశ్వర్య
మూర్తి చేకొనియున్న – కీర్తివాని
వార కనేకావ – తారముల్ హరి కురు
కల్పంబు లజునకుఁ – గలుపువాని
డా నచింత్యుఁ డనంతుఁ డ – నూనదాన
నిరతుఁ డక్షయుఁ డనమున్న – పరముఁ బరమ
యోగి నిశ్చలనిర్మల – యోగబుద్ధి
నెఱుఁగఁగా దీశుమహిమ నీ – కెఱుఁగ లావె?

అనిన విని దక్షప్రజాపతి పశుపతి శివబాహ్యం బని తనపట్టిన ప్రతినయు పట్టి క్రాలుచు నెండియు ననేకప్రకారంబుల దూషించుచున్న విని సతీదేవి హరి పరమేష్ఠి పురందర బృందారక ముని బృందంబు

వేదంబుల ననలంబులం జూచి పరమేశ్వరుండు మఖంబులం దపూజ్యుం డే యనిన విని భయంబున నడునడ నడుంగుచు దక్షు నిరాకరించి సమస్త లోకాగమంబులకుం గర్తయుం గర్మఫలప్రదాతయు మఖప్రయోగా ద్యఖిలపూజాస్థానంబులయందు నీశ్వరుండు పూజ్యుండుగాఁ బ్రతిష్ఠించి బ్రహ్మవిష్ణువు లిట్లనిరి.

ఏ మాదిమూర్తి దక్షిణ
వామాంగములందు పుట్టి - వారక జనన
స్థామపరిపాలనాదిమ
హామహిమలు వొందఁ గంటి - మాశివుకరుణన్.[1]

ప్ర తి జ్ఞ

త్రిదశులు విల్చి పంపుఁ డాక
తేజముగాఁ గొని దేవదేవు నె
ల్లిదముగఁ జేసి యింత గొని
లేవడ లేచెదు ప్రాణగొడ్డ మా
డెదు మది నోటకండ సెడి
డెప్పరికంబులు సేసె దిట్టిక్రొ
వ్విదములు దక్కుమీపలుకు
విష్ణుఁడు లక్ష్మియు విన్న మెత్తురే.

హరుడు నెప మల్గి చూచుఁడు - నక్షణంబ
యఖిలజగములు సంహార - మగురయమున
నట్టియుగ్రుపై నటవోమె - దకట లగ్గ
మేలు మే లెంత మీ లెంత - మీలఁ బ్రాగు.

1 కు. సం., ఆ. 2., ప. 19-40.

కనుకిట్టిన నిట్టిక నమ
లినవిధమున దేవతావ - లికిఁ బూనితి నే
నని దుద్రమ నుఱక పైఁ జని
చెనయుట శిఖశిఖల మిడుత - సెనయుట గాదే!

అని పరమేశ్వరు నెఱింగించి తను భంగించుచున్న రతిం గనుంగొని,

ఏనలరమ్ములొడ్డఁ బర
మేశ్వరుచిత్తము గౌరిచిత్తమున్
దాన కలంగి కూడు మఱి
దానికి సందియ మేల వెండియున్
బూనెద మూఁడులోకములఁ
బుట్టని పూనికి వారిమేనులన్
మానుగఁ గూర్తు నొక్కటిగ
మార్గణకౌశలభావ మేర్పడన్.

జగము లెల్లను నాయాజ్ఞ - మిగులకునికిఁ
గనియు వినియు నెఱుంగుదు - వనజనేత్రి
యింత భయమునఁ బొంద నీ - కేల మది భు
జంగభూషణు నొక పోటు - గొంగఁ జేసి.

అని మనసిజుండు మీఁదు లేక పలికిన విని రతి పరమేశ్వరు మాహాత్మ్యంబు దలంచి వెండియు నిట్లనియె.

అతనిశరాసనంబు గన
కాచల మిత్తుశరాసనంబు నీ;
కతనికి నమ్ము పాశుపత
మంటినఁ గందెడుపూవులమ్ము నీ;

కతఁడు పురాపహారి విర
హాతురపాంథజనాపహారి నీ;
వతనికి నీవు హ స్తిమశ
కాంతర మెమ్మెయి నెన్నిచూచినన్.

ఈశుఁ దలఁచుమహాత్ముల - హృదయములును
గాఁడ నోపని నీపుష్ప - కాండనికర
మతని భేదింప నోపునే - యంగజన్మ
తమ కసాధ్యుల సాధింపఁ - దలఁపఁ దగునె?

ఆఁటదాన నబల - నైన నేనించుక
యలిగి చూచుదును భ - యమునఁ దలరు
దుగ్రు నుగ్రలోచ - నోద్భూతవహ్నికి
నెదిరి నిలువ నీకు - నెంతకోలఁది?

కాని బాలునైనను - దిని పిప్పి యుమిసెడు
చెఱకు విల్లని నమ్మి - చేతఁ బట్టి
మెలఁతల తలవెండ్రు - కలఁ బొంది కందెడు
నలరుపుష్పము లమ్ము - లని తలంచి
తలిరాకు లైనఁ గ - దల్ప నోపని మంద
పవనుండు నొక పెను - ప్రాపుగాఁగ
నబలలు సోఁకిన - నాకాశమునఁ బాఱు
నలశుకములు మూల - బలము గాఁగ
నెంత వేసవి ముట్టిన - నెండఁ గమరు
నను వసంతుండు దగుసహా - యంబుగాఁగఁ

గాకి పిల్లలకోడు పి - కములుఁ బోటు
మగలుగా నుగ్రుపైఁ బోవఁ - దగునె మదన!

చిరముగ నొల్యవడ్డ నర
సింహునికంటెను బెద్దవే శిరం
బురలఁగ నాటువడ్డ జల
జోద్భవుకంటెను బెద్దవే పెనుం
గరిగొన గాల్పువడ్డ జము
కంటెను బెద్దవె నీవు విశ్వసం
హరు నుఱకెత్తి పోయి కల
హంబున నోర్వఁగ నీయలంతియే?

హరికంకాలము చేతిముద్ర దివిజేం
ద్రాస్థుల్ సుభూషావళుల్
గరళం బభ్యవహార మంతక తను
త్సారంబు మైపూఁత పం
కరుహాసీనశిరఃకపాల మురుభి
క్షాపాత్రగా విశ్వసం
హరు వర్తించు మహావ్రతోపహతి సే
యంబూన నీప్రాప్తియే?

అనిన విని బలపరాక్రమాతిధైర్యశౌర్యమంత్రతంత్రధ్యానధారణైశ్వర్యాద్యశేషదివ్యశక్తు లెంత విశేషంబు లయ్యును జంద్రకాంతోపలంబులు చంద్రకిరణస్పర్శనంబునం గరంగు నట్టు లతికోమలంబైన కామశక్తికి లోనై మృదుభావంబునం బొందు నిది జగంబునం దనుభవసిద్ధం బది యెట్లనిన :

అదిమి పట్టినఁ గరుఁగైనఁ - జదియు నట్టి
కడిఁదిబలు లగు మగ లొత్తి - కౌఁగిలింపఁ
గుసుమకోమలు లగు సతుల్ - గొసరుచునికి
గనియు నెఱుఁగవె విపరీత - కామశక్తి.

దానికిం గారణం బేమి యండేని?

ఆరయఁగా స్త్రీపురుషా
కారములై చిత్తవృత్తి - గలిగినఁ జాలున్
వారెల్లఁ గామవశు లగు
వారని నియమించి నాకు - వరమ్ముఁ డిచ్చెన్.[1]

ప రీ క్ష

ఎట్టెట్టూ శివుఁ గల్చెనంటి నిక మా
యీతన్వి దక్ష గల్వఁగా
నట్టుల్ మెచ్చకయున్న వే తపము సే
యంజొచ్చె నున్నాతఁడే
ముట్టుం బోలినవానిఁ గా దలఁచి యే
మోహించె దేశంబులోఁ
బుట్టంబట్టులు మాలెనే నగజ యా
భూతేశ్వరుం గల్వఁగాన్!

వగవఁగ నద్రిరాజు హిమ
వంతుఁడు దండ్రి సురాంగనాలికిన్

1 కు. సం., ఆ. 4, ప. 65-81.

మిగిలినపేర్మిమైఁ దనరు
        మేనక దల్లి సురూపసంపదన్
జగములలోన మే లనఁగ
        జాలినపార్వతి నీవు భిక్షుకుం
దగిలి తపంబుసేసె దవె
        దైన్యము సేసెదు దీన నింతకున్.

నిన్నుఁ గోరి తపంబులు - నిష్ట నొరులు
సేయఁ గోరుచోఁ దప మీవు - సేసె దనుట
రత్నములఁ గోరి విని జనుల్ - రాక జనుల
రత్నములు గోరి పైఁ బడి - రాకఁ బోలు.

జనులు విరుద్ధవేషి యగు
        శంకరు నేలకొ యుండుఁడొం దెఁ బా
వనతరుఁ డంచుఁ జిత్తముల
        వందఁగ దానిపయిం ద్రిలోకశో
భన వగు నీవు నాతపసి
        పాల్పడి మిక్కిలి వంత చేసెదో
యని యనిశంబుఁ దద్దయు భ
        యంపడుచున్నది లోక మంతయున్.

పుడమిపై కదలక - పడియుండు నెల్లచో
నెఱిలేక నీరయి - నెఱసియుండు
ననలుఁడై డాసినఁ - గొని కాలుచుండు వా
తూలుఁడై కనుకనిఁ - దూలుచుండు

నాకాశమై చూడ - లేకుండుఁ బ్రాలేయ
ధాముఁడై పెరుఁగుచుఁ - దఱుగుచుండు
భానుఁడై మిన్నుల - పైఁ బాఱుచుండు మ
హాత్మ్యుఁడయ్యును బొడ - వడఁగియుండు
నిన్నిరూపులందు - నేరూపు నిజముగా
నెఱుఁగవచ్చు వీని - కెల్ల నొక్క
రూపు సేయ నెవ్వ - రోపుదు రట్టి మా
యావి నీకుఁ దగుల - నగునె బేల?

సకలకళాధరుండు జల
జప్రభవుండు విరించి యుండఁ బా
యక సిరిఁ దక్క నేలిన ము
రాంతకుఁ డుండ సమస్తదేవతా
ప్రకరము గొల్వ నున్న సుర
పాలకుఁ డుండఁగ నిట్టి మూర్ఖభి
క్షుకు నపదార్థుఁ బేద గతిఁ
గల్చితి శంకరుఁ బంకజాననా!

అని యనేకప్రకారంబులం బరమేశ్వరు నిరాకరించుచు నితర సురవరుల నిశేషించుచున్న కృతకవిప్రు నగజ కటాక్షించుచు:

బ్రహ్మాండనికరంబు - పరమేశు జలమూర్తి
నుదయించు నల్ప బు - ద్బుదము లనఁగ
భాసురస్థూల రూ - పమునందుఁ బరమాణు
సమితి నా రోమకూ - పముల నుండుఁ
గాలాగ్నితనుమహో - జ్జ్వాలాభిహతిఁ దూలి

గలగాను విస్ఫులిం - గము లనంగ
నట్టి బ్రహ్మాండంబు - లం దొక్క బ్రహ్మాండ
కుహరైకవాసులై - కుత్సితాత్మ
లనఁగ వర్తించు హరికమ - లాసనాదు
లీశ్వరాదులఁ దెచ్చి స - ర్వేశుతోడ
నెన్నిసాటులు పెట్టఁగా - నెన్ని దీవు
జడుఁడ వై యెట్లు బ్రాహ్మణ - జాతిఁ బుట్టి?

గంధగజాసురారిఁ బుర
 కాయజకాలబలప్రహారి ను
గ్రాంధకహారిఁ దీవ్రగర
 ళాయతవహ్నివిహారి దేవతా
సింధుజలౌఘధారి సుర
 సిద్ధమునీంద్రగణోపకారి ను
ద్బంధవిదారి మూర్ఖుఁ డన
 బ్రాహ్మఁడ నీ వధికారివే మహిన్?

హరుఁ జెడనాడి ముందఱు కృ
 తాంతకు కన్నది యేమి సిలకం
ధరు నుఱు కెగ్గులాడి మఱి
 దక్షునికన్నది యేమి విశ్వసం
హరుపయి నెత్తిపోయి విష
 మాయుధుకన్నది యేమి పూర్వభీ
కరగతి నూచి చూచి పుర
 ఘస్మరుఁ బల్కుట నీకు బుద్ధియే?

అదియునుం గాక :

నిటలతటప్రచండతర
నేత్రసముత్థితతీవ్రపావకో
త్కటశిఖలం బురాంగభవ
కాలహరం బగు టేమి పెద్ద ధూ
ర్జటి నెప మల్గి చూచిన న
జప్రకరాండసహస్రకోటు లె
క్కటఁ గమరున్ మహానలము
గప్పినఁ దూలకణాళి పోలె నై.

నీ వెంతవాఁడ వఖిలభువనభవనాధీశ్వరుండైన పరమేశ్వరు దూషింప ననుచున్న గిరిజపలుకులు విని కృతకముని కుమారుం డపహాసించుచు :

తగరము వాఁడిచేసి వెడ
తాపసి నాకడ బీరగాఁడు గాఁ
బొగడెదు నీవు మాకలుగఁ
బోయెదు లోకమువారు భిక్షుకున్
నగసుత గల్చిపోయె నని
నవ్వెదు రాతఁడు నీకుఁ గల్గ గాఁ
దగఁ డని బుద్ధి సెప్ప డిది
దప్పె వరానన నీకుఁ జూడఁగాన్.

నేరక కల్చి భిక్షుకుని
నీ వొక పెద్దగఁ జేసె దింత జం

భూరిమె భోగసంపదఁ గృ
తాంతకుఁడే పటువిక్రమంబునన్
వారిధి వల్లభుండె విభ
వంబున నాథనదుండె భూతివి
స్తారసమృద్ధి నీచెనఁటి
యూఁపర లేటికి నాడె దెన్నియున్.

వః శే యట్లుం గాక :

మగ లాడువారికి - మరగి ముచ్చిలి బంది
వట్టి కన్నంబులు - వెట్టి తెరువు
దెకొట్టి చని పర - దేశంబు లుడుగక
ద్రిమ్మరి ప్రేళ్ళును - ఱొమ్ముఁ బోయి
యాచకులై వేఁడి - నీచుల సేవించి
కల మెక్కి చని నలిఁ - గయ్య మాడి
యెనుంగునకుఁ బాడి - యి ట్లెన్ని యేనియుఁ
గష్టముల్ వడి రని - గలదు గాక
మగలఁ గోరి తొల్లి - మగువలు తపములు
సేసి నవసి రనిన - చెట్టు లెందుఁ
గలదె దీని కచ్చు - నిలిపిత నీవ నీ
వలన సతులపురులు - వాలి సెఁ గాక !

వసుధాధరేంద్రసుత నీ
వసదృశముగ శివునిఁ గూడి - యాడుట యాడుం
బసిపని 'సమానశీల
వ్యసనేషు సుసఖ్య' మనిన - వచనము వినవే!

ఎమ్ములుదోడు నను - నింతియె కా దందు
బెనుబాము లెడనెడఁ - బెనఁగి యుండు
వా దేమి మెయిపూఁత - బూది య న్నింతయు
కా దది రొయిలుకుల - బూది నెఱయ
నశనంబు భిక్షాన్న - మనుటయ కా దందుఁ
గూడఁ బోసిన పులి - కూడు మఱియు
నేకాకియై యుండు - నింతియె కాదు ప్రే
తావాసముల నుండు - ననుదినంబు
చూడ విరసమై నగ్నంబు - తోడ నుండు
నదియుఁ గా కిరుసంజల - నాడు మరులు
గొరగఁ గలుచు గా కాతనిఁ - గోరి తపము
సేసె దట గౌరి నీ వెంత - చెట్ల పురులో?

తోడవులు చివికిన యెమ్ములు
గుడిముట్టు గపాల మిల్లు - గుడి ముడి యె ద్దె
క్కుడు గట్టువలువ దోలగు
బడరునకై నవయ నేమి - ప్రళయము వచ్చెన్?

మణిభూషణప్రభా - మంజరు లెలమించి
తనువల్లికకు వసం - తంబు సేయు
సమదాంచితాంగ వి - భ్రమములు వెలయించి
శృంగారలక్ష్మికిఁ జెన్ను సేయుఁ
గాముకజనుల వీ - క్షణమాత్ర నెఱిఁగించి
సౌభాగ్యహామ కు - త్సవము సేయుఁ
గోరికె రతికళా - కుశలత ప్రకటించి

దర్పకురాజ్యప - దస్థుఁ జేయు.
సారసంసార మెల్ల ని - స్సార మేల
చేయ నెత్తెదు ; వలదు ? నా - చెప్పు సేయు
తరుణి నిను వేఁడికొని కాంతుఁ దపముసేయు
భక్తి సేయుదు నింక నేమి యైనఁజేయు.

ఎలఁ బొఱపోని మేను నవ
యించియు రాగరసంబు నిండుఁ గుం
డలో యను పేఁగుఁ జన్నుల బె
డం గెడలించియు మారుపువ్వుఁ దూ
పుల నగు లోలదృగ్రుచు ల
పోహము పుచ్చియు భోగవృద్ధి ని
ష్ఫలముగఁ జేసియుం దుదిఁ ద
పంబున నయ్యెడి దేమి సెప్పుమా!

అని యనేకప్రకారంబుల ఘటించుచున్న తన్నుఁ దృణీకరించి యాదత్తప్రతివచనయై యున్న గౌరి నాక్షేపించుచు :

పులిగూడు దిండి గొఱగం
గలిచియు నోచెల్ల యింత - గల్పించెదు శ్రీ
గలవానిఁ దగినపురుషుం
గలిచిన నీకన్ను బొమ యొ-గయు దరు దనుమా.

అని వాయోడక నెఱనుమ్ముట్టం బలికి పెక్కుచెఱంగుల నీతు దూషించుచుఁ దన్ను వికారదృష్టిం గనుంగొని సాభిలాషోక్తులం బ్రకటించుచున్న కృతకవిప్రు నగజ కటాక్షించి:

ఏలిదము చేసి మెచ్చక
తూలముగాఁ బలికి కడవ - దూషించెదు నీ
ప్రేలరితన మంగజహరుఁ
ఫాలాంబకవహ్నిపాలు - పడ కుడుగ దెడన్.

అని కోపించి నెఱయం దలంచి తపోభంగభీతిం దన్నుఁ దాన సంతరించుకొనుచున్న నగజం గని సఖులు కపటవటుకృతానేకవిఘ్న పరంపరకు గౌరినిశ్చలతపోభారంబునకు విస్మితు లగుచు:

అలచి విపత్ప్రయోగత మ
హాత్ముల ధైర్య మడంపఁ జూతు నీ
యలవియె ధాత్రి బేల విధి
యూఱడి కాఱియ దక్కు మహ్మహా
ప్రళయము వచ్చినం దలరి
పాడరి క్రాఁగఁగ, వారిధైర్య మీ
కులగిరులే, పయోనిధులె;
కుంభినియే; నభమే; యజాండమే!

అనుచుం గృతకవిప్రు నందఱు నాక్షేపించి:

తఱుసంటి దన్ను నెదిరిని
నెఱుఁగడు దనకోలఁది వేడ్క - లెఱుఁగడు మొండీఁ
డఱజాతి ప్రమక్కు మన్నం
గొఱఁ డెక్కడ నిట్టి ప్రేలు - గొండ్లుం గలరే!

అనుచు గిరినందన కెడసొచ్చి మునినందనుం గనుంగొని:

సురవిరోధుల నోర్చి - సురసేన నెల్లఁ జే
కొని కావ నోపెదు - కొడుకుఁ బడయ

సురరాజు మొదలుగా - సురలెల్లఁ గొలువఁ బే
రోలగంబునఁ గొలు - వుండఁ బెర్మి
శ్రీవాక్ఛచీసుర - సిద్ధవిద్యాధర
దనుజాంగనల వర్వఁ - బనులు గొనఁగఁ
పద్మసంభవుశిరః - పద్మంబు సత్కేళి
పద్మంబుగాఁ గేలఁ - బట్టి యాడఁ
బుండరీకాక్షు లోచన - పుండరీక
మంఘ్రిపీఠంబుగా మీఁద - నడుగు సాఁప
నభవు దేహార్థ మురువడి - నాక్రమించి
కొనఁగ నని చువ్వొ తప మెత్తి - కొనియె నగజ.

నీయజ్ఞానత నీశు విశ్వజనకున్
　　నిందించె దీ విమ్మహా
మాయన్ జండిక నాదిమూర్తిఁ బ్రజగ
　　న్మాతన్ మదాంధుండవై
హాయం జూచెదు పాపకర్మ నినుఁ జూ
　　డం గూడునే కేవల
స్త్రీయే పార్వతి నన్యథామతిగఁ దాఁ
　　జింతింప నిప్రాప్తియే?

జ్ఞానస్వరూపమై - సర్వాత్ముఁ డున్నఁ దా
జ్ఞేయస్వరూపమై - నెఱసియుండుఁ
బురుషస్వరూపమై - పరమేశుఁ డున్నఁ దాఁ
బ్రకృతిస్వరూపమై - పరగుచుండు

సూక్ష్మస్వరూపమై - శుద్ధాత్ముఁడున్నఁ డా
స్థూలస్వరూపమై - తోఁచియుండు
నర్థస్వరూపమై - యమలాత్ముఁడున్న దా
శబ్దస్వరూపమై - జరుగుచుండు
హరుఁడు చంద్రరూప - మై యున్నఁ డా నుమా
మూర్తిఁ దాల్చి లోక - ములకు హితము
సేయుచుండు గాన - శివభక్తి భేదంబు
తెఱఁగు నీకు జడున - కెఱుఁగ లావె!

అనుచున్న సఖులం గని గిరిజ మది నాక్షేపించుచు :

జలజభవాచ్యుతాదిసుర
సంఘము లెల్లను భక్తియుక్తులై
కొలుచు మహేశు నీచపల
కుత్సితవిప్రుఁడు వచ్చి నోరఁ గ్రొ
వ్వులు వలుకంగ మీఱును జె
వుల్ సొరవించు సహించి మాఱుమా
టలు నొడికట్టి పల్కెడ రో
డంబడి నట్టులు బ్రహ్మబంధుతోన్.

వీనిం బలికి పరమేశ్వరుం బలికించి విను చేమిపని యని కోపావేశంబునఁ బరాఙ్ముఖియై చనుచున్న కన్నెతెంగి వరదుండు గౌరినిశ్చలభక్తియుక్తికి ననురక్తుండై యాక్షణంబ ప్రత్యక్షుంబై నిజస్వరూపంబు చూపిన కన్నెతెంగి పరమేశ్వరునకుం జతురిక కృతాంజలియై (ఇట్లనియె).

గిరిసుతకన్యాగుణ మా
దరమున మును సుప్రతిష్ఠి - తము సేసి లస
త్పరిణయపూర్వకమున నీ
శ్వర సుదతిం బరిగ్రహింపు - సన్మార్గమునన్.[1]

రాయబారము

ఏమేమీ మదినోటకండ సెడి దే
వేంద్రాదు లుద్వృత్తులై
నామీఁదం జనుదెంచిరే నిక నెయి
న్నాకేశబృందారక
స్తోమం బెన్నఁడు దొల్లి మార్చలసి రె
చ్చోఁ దొల్లి పోట్లాగి సం
గ్రామోద్యోగము సేసి రిప్పు డెదురం
గాఁ గారణం బేమియో ?

దురమున నోడి దానవుల
తోడివిరోధము వీడి భక్తితో
సురపతి వచ్చి నాశరణు
సొచ్చి తగం జెఱలిచ్చియున్న నేఁ
గరుణము పుట్టి తమ్ముఁ బోడఁ
గట్టి శమించితి నట్టి నాకుఁ దా
నిరవుగఁ బూని నూర్పొడిచె
నేని సహింతునె వాని నెల్లెడన్ !

---

1 కు. సం., ఆ. 7, ప. 20-56.

అనిన విని దేవతాదూత తారకాసురుం గనుంగొని.

త్రిదశేంద్రాదులు స్రుక్క నాజి కెదు రే
తే నెంత నీ కోడ రే
యది లే దంటిమె తొంటివేల్పు లని నీ
కాదర్పముల్ వల్కఁ బ
ట్టదు సు మ్మింకఁ బురారినందనుఁడు ష
డ్వక్త్రుండు దోతెంచి బ
ల్లిదుఁడై ని న్నని నోర్చి దేవతల నే
లించున్ ద్రిలోకంబులన్.

భక్తిఁ గీడ్పడి సేనాని - పనుపు సేసి
నడవు మొండేనిఁ గలనికి - నడవు మొండె
సెరవు సేయక దివిజుల - చెఱలు వేగ
విడువు మొండేని మన్నాస - విడువు మొండె.

అనిన విని తారకాసురుండు కోపించి,

చెఱలు విడు మనిన పలు కెద
గొఱవిం గొని చూడి నట్లు - గొనికాలఁగ బి
ట్టఱఁ గోపవహ్నిఁ జూచెం
జుఱచుఱ మదకరికి సిల్లు - సూపిన భంగిన్.

నన్నుఱ కేపునం జెఱల
నాకిపకాంతలఁ దేరఁ బంచెనే
పన్నగ యక్షసిద్ధసుర
పాలకు లాదిగ వేల్పు లెల్ల నే

నన్న భయంబుఁ బొంది కల
హంబునకెక్కఁరు నిన్నుఁ బుట్టి తా
నెన్నఁడుఁ బ్రాఁతియయ్యె మఱి
యెన్నఁడు నేర్చెను వెక్కిరింపగాన్.

చెనసి కలహభీతి - చేతులతీఁట వోఁ
బోడువఁ జాలునేని - మృడుఁడ కాక
నిరత మిగురుగుట్టి - నెత్తురు ద్రాగిన
భంగి గాకనాకు - బాలుఁ డెదురె.

బహుముఖమటె తనరాజ్యము
బహుదోషాఢ్యుఁ డటె తాను - బాలుండటె వాఁ
డు హరుండైనను నీతివి
రహితం బిది యిట్టి పతికి - రణజయ మగునే.

విడు మని వేఁడ నావలన
వేల్పులు ముందఱ పీరిఁ దెచ్చియి
ల్లడ యిడి పోయిరే భుజబ
లంబున నెమ్మెయి నాఁచికొంటి నే
నడరఁగ దారు నమ్మెయి ర
యంబునఁ గ్రమ్మఱఁ గొంట యొప్పగా
కడుగుట యొప్పునే యడిగి
నంతన యిచ్చుట నాకు నొప్పునే.

బాలకుఁ బట్టియే సురలు
బలిఁడి నాపయినెత్తి రింత యే

నేలిదమైతివే తమకు
    నెన్నఁడు మద్భుజవిక్రమక్రమా
భీలకరాళఖడ్గవర
    భీషణవేషము చూచి నేలపైఁ
గాలిడి నిల్తురే యనికిఁ
    గ్రమ్మఱ వత్తురె వృత్తి సొత్తురే.

అని సుమతి కుమతియగు తారకాసురు దుర్భాలాపంబులకుఁ గోపించి.

వడిఁ ద్రిదశాలి నోర్చుడొక
    వావిరి బీరముగాఁగ రజ్జ దె
ప్పుడు నది నీవు సేసిన త
    పోవిభవంబున నజ్జగర్భుచేఁ
బడసినవిద్యగాక నిజ
    బాహుబలంబని చూతె పుట్టిన
ప్పుడ భుజశక్తి మాగుహుఁడు
    వోలె సురాధిపుఁ బోర నేర్చితే.

ఇనుఁ డుదయింపక ముందఱ
ఘనముగ వర్తించుతార - కప్రభగాక
య్యినుఁ డుదయించిన పిమ్మటఁ
గనుఁగొన లోకమునఁ దార - కప్రభగలదే.

తారకవిరచితకృతియుం
దారకవిరచిత సుకృతియుఁ - దానడఁగు సదా

చారకవిబుధాళికి సువి
చారకవిబుధాధినాథు - షణ్ముఖుఁ గనినన్.

అని యనేకప్రకారంబులం గుమారకవిశేషించి తారకు నిరాకరించి పలుకుచున్న దేవదూతం గని కోపించి వీనివధింపుఁ డనుడు దనుజనాయకు నాంకోరలం గడవ సంక్షోభించిన క్రూరుండు వక్రంపై నంటఁ బడకొడసొచ్చె (ఇట్లనియె).

వీం డేమి సేయుఁ బంచిన
వాం డుండఁగ నిక్కమునకు - వధ్యుఁడుగా నా
ఖండలుఁడు గాక యేసిన
వాం డుండఁగ నేమి సేయు - వరశర మనిలోన్.

గురులను మునులను సుకవుల
నరిదూతల బూతలగు వ - రాంగనల మహీ
సురులను మిత్రుల బాలుర
నిరతము సంపఁదగ దెంత - నేరక యున్నన్. †

కుమారసంభవము

1

తల్లిదండ్రులఁ బూజించి - తగ వెలింగి
మన్న పొడనైననే యత్త - మామలనియుఁ
బ్రియమెఱుంగు నం దిచ్చిన - బిడ్డ మనకుఁ
బాసె ననియుండుఁ డింక నా - పలుకులేల ?

---

† కు. సం., ఆ. 10, ప. 138-156.

అనిన వెండియు నవమానానలోద్దీపిత మనస్తాపంబు సహింప నోపక తదపకారంబునకుం బ్రత్యపకారంబు సేయ నుద్యుక్తుండై యిట్లనియె :

భువనంబులన్నియుఁ - బుట్టించు కర్త్య
పుఁడు వానిఁగైకొని - ప్రోచుచంద్రుండు
నవయవంబుల వాని - నడఁచు ధర్ముండు
నతిభక్తి నాకిచ్చి - రర్చన లర్థి
నివి వారిలోనఁ దా - నే పెద్దవాఁడె
యీశానుఁడే దన - యింటికిఁ జన్న
నవమాన్యుఁ జేసె నా - యల్లుర నేను
నై తన్నుఁ జేయుదు - నాగమబాహ్యు. †

2

హరి మర్దింతుమొ బ్రహ్మఁబట్టుదుమొ యిం
　　ద్రాద్యష్టదిక్పాలురన్
బరిమారన్ వధియింతుమో త్రిదశులన్
　　భంజింతుమో లోకసం
హరణం బిప్పుడ చేయ నెత్తుదుమొ వి
　　శ్వాధీశ్వరుం డీశుఁ డె
వ్వరిపై నల్గెనొ చూడుఁ డంచుఁ బ్రమథ
　　వ్రాతంబు రౌద్రాకృతిన్.

సంక్షోభించి విరూపాక్షుండు దక్షు నాక్షేపించు కెరలింగి పొంగుచు నతిరభసంబునం బరమేశ్వరుముందఱకు వచ్చి మహాబ్రహ్మ

† కు. సం., ఆ. 2, ప. 4-6

ప్రళయ వ్యవసాయంబునకు నుపతరా ఘాత సంప్లవోపక్రమంబునకు ననేకబ్రహ్మాండ ఖండవిఖండన వ్యాపారంబునకు నేనేమ చాలుదు నానుచున్న గణంబులందు గణముఖ్యులు దలతలమని వెడలి విగుర్వించి;

జలజభవాండమంతయును
జర్జరితంబగుచుండ వ్రచ్చి ము
క్కులగిరు లుర్వి మీఁద వడిఁ
గూలఁగఁ ద్రోచి జగంబు లబ్ధులన్
గలిపి మహాబ్ధులన్నియును
గంజభవాండము మేర కక్కడన్
వెలువడఁ జల్లి రౌద్రగతి
విశ్వము నిప్పుడ సంహరించెదన్.

పంకజనాభాజాదులఁ
బొంకం బఱఁబట్టి తెత్తు - భూరిబలమునన్
గింకజగంబుల మ్రింగుదు
శంకర యేఁగలుగ నీకుఁ - జనునే యలుగన్.

ఎలుకతోడి కోపమున ని - ల్లేర్చునట్లు
దక్షుపై నల్గి జగమెల్ల - నిక్షణంబ
సంహరింపంగఁ దలచుట - సన్నె వానిఁ
బట్టి తెచ్చెద వడి నన్ను - బనుపు దేవ.

అని యనేకప్రకారంబులం బ్రత్యేకంబ పలుకుచున్న గణాధిపతుల వారించి గణాధీశ్వరుండు పరమేశ్వరున కభిముఖుండై ప్రళయకాల నీల ఘనాఘనంబుచుంబోలె మహాధ్వనిగర్జిల్లుచు (అస్మదీయ జననీ

పరాభవం బింతయుం గావున నవశ్యంబుగ నిప్పని నాకు దయసేయ వలయు నని (వెండియు నిట్లనియె).

బలిమిఁ బిట్ట కలిగి పాశు
పతము దొడుగ నేటి క
గ్గలిక ములుక కాయ కెత్తు
గల్లు గొనఁగ నేల ము
న్నలుకవేఁట కుఱుమ తిండి
యేల నీకు నలుగఁగాఁ
దలము గలదె నన్ను బన్ను
దఱుఁ బట్టి తెచ్చెదన్. †

3

హరి కమలాసనాదు లభ
యం బభయంబు భయాతురార్తిసం
హరకరుణాత్మ విశ్వభువ
నాధిప మాకని చక్కఁ జాగ ని
ర్జరపతి మ్రొక్కియున్నఁ గని
శంకరుఁ డంతన తద్దయారసా
భరితవిశాలనేత్రశత
పత్రదళంబులఁ గప్పె నందఱన్.

ఇట్లు పరమేశ్వరదయావలోకనామృతరసప్రవాహాపగతభయ సంతాపహృదయు లైన సురవరులం దఖిలసురజ్యేష్ఠుం డైన సుర

† కు. సం., ఆ. 2, ప. 54-59, (61), 60.

జ్యేష్ఠుండు కరకమల ముకుళవిన్యస్త మస్తకుండై సమస్త వేదస్తుతులం బ్రస్తుతించి చతుర్ముఖుండు పంచముఖున కభిముఖుండై.

తనరఁ గ్రియాశీదక్షుఁ
డగుదక్షుఁడు తత్క్రతువల్లభుండు
సన్మునితతి ఋత్విజుల్ సురస
మూహిసదస్యులు తత్ఫలంబు లిం
దనిశము నిచ్చు నీ వడఁచి
తప్పె మఖంబిది కర్త భర్తమైఁ
దనరనియజ్ఞమైనఁ దుదిఁ
దానభిచారము గాకపోవునే.

అదియునుం గాక సకలభువనస్వామివైన నిన్ను గులస్వామి యని తలంపక సంబంధబంధుకృత్యంబున నితరజనసామాన్యం డని యెల్లిదించి.

బంధుఁ డని నిన్నుఁ దలచి స
బంధుండయి పడుట దనకుఁ - బాడియె; మఱి ని
ర్బంధుఁ డగునిన్నుఁ గనియు స
బంధుండై దక్షుఁ డునికి - పాడియె దేవా!

అనిన చతురానన చతుశ్శ్లోకస్తుతులకుం బరమేశ్వరుండు ప్రహృష్ట మనస్కుండై దక్షు నీక్షించి దాక్షాయణిపైఁ బ్రణయభావాకలిత హృదయుండై యున్నగంగాధరు నింగితం బెఱింగి పద్మయోని వెండియు నిట్లనియె.

ఆ నెపమున ద్రోహమునకు
వానిన కాదరసి యతని - వంశంబెల్లన్
గానువునఁ బెట్టి యార్చిన
నేనియుఁ జాల ; దిది పెద్ద - యే దక్షునకున్.

ఎంతద్రోహుఁ డయ్యె - నితఁడు వధార్హుఁడే
యభవ వీని నీవ - యవధరింపు
మవని 'బ్రాహ్మణో న - హంతవ్య 'యను పలు
కీవు నిలుప కున్న - నేల నిల్చు. †

4

మీకింత వంది కంద భ
యాకులతం బొంది నిర్గ - తైశ్వర్యులరై
రాకకుఁ గారణమేమి త్రి
లోకాహిత దనుజతతికి - లోబడరుగదే.

అని తమవచ్చినకార్యస్వరూపంబున కనురూపంబుగా నానతి యిచ్చిన వాక్పతికి బృహస్పతి నిటలతట ఘటితకరకమలముకుళపుట విలసితుండై తారకాసురు బారింబడి తమబ్రదికివచ్చినవృత్తాంతంబెల్ల నెఱింగించి వానిదోషవిశేషంబులు విజ్ఞాపింపం దలంచి యిట్లనియె.

వేళ్ళతోడుతఁ గల్ప - వృక్షముల్ పెఱికించి
కొనిపోయి తన కుప - వనము సేసెఁ
గనకాద్రి గొనిపోయి - తనకేళీ యాడ ని
జారామభూమిఁ గ్రీ - డాద్రిఁ జేసె
నమరారి దనపేరి - యచ్చులు వెట్టించి

† కు. సం., ఆ. 2, ప. 90-97.

సురధేనుసమితిఁ గీ - లరము సేసె
గరుడోరగామర - తరుణుల నందఱఁ
జేకొని తనవిలా - సినులఁ జేసె
వేదవిహితవృత్తి - విప్రుల నుడిచెఁ ద
త్సతులఁ బురుషభక్తి - సలుపు డుడిచెఁ
బుణ్యకర్మ ముడిచె - భువి నిట్లు నిఖిలాప
కారకుండు బలిమిఁ - దారకుండు.

తన తేజంబ హిమాంశువై తనమహా
త్త్వం బావసుస్తోమమై
తనకోపోన్నతి రుద్రులై తనమహో
త్సాహంబు సిద్ధాదులై
తన చెన్నశ్వినులై వెలుంగఁ దనదో
ర్దర్పంబు దిక్పాలురై
తన గీర్వాణనియోగముల్ గొని నిజే
చ్ఛన్ దాన పాలించెడున్.

అనిమిషపురముల నెల్లం
దనబలునాయకుల నిల్పఁ - దలఁచినవాఁడై
దనుజేంద్రుఁడు గోల్కొన నీ
కనిశముఁ బోఁ ద్రోలుచుండు - నమరగణంబున్.

ఇలఁ జిత్రము తారకకర
తలసంగత మైనఘోర - తరవారి సారన్
నిలువఁగుఁ దనుఁ జోర కడరినఁ
దలమునుకయగున్ విరోధి - తతి కబ్జభవా.

పలుమఱుఁ దారకుండు సుర
    పాలపురంబులుగాల్చు ధూమపం
క్తులుపయిఁ గప్పుచున్న బెను
    ధూపటమై పొగసోఁకి కందెఁ దా
నలవఱ వానితోడి పగ
    నజ్ఞుఁడు గందఁగ నీయలంతిపి
రులె మొగవెట్ట నాసురవి
    రోధికి నోడిరి వారు పోరులన్.

పోరఁ దన కోడి పాఱు నీహారగోచిఁ
బట్టుకొని పోయి దానవప్రభుఁడు పిఱికి
వారి కెల్లను నోగుల వానిఁ గాఁగ
నురముపై జీడి నిఱ్ఱి యచ్చొత్తి విడిచె.

ఆలమున నసురచిచ్చును
గాలియుఁ గొని కవియు ననుట-గల దెదిరి రిపుల్
గాలుదురు పీనిఁ గనుకని
దూలుదు రెందేని నర్క - తూళము పోలెన్.

సురగరుడోరగ విద్యా
ధరపురవరసతులతోడ - దనుజేశ్వరుకిం
కరులు రమింతురు దోషా
చరులకు వెలిలోపు గలదె - చతురాననుఁడా.

ఇప్పుడు నీకేమిన్నియుఁ
జెప్పిన నందేమి దనుజుఁ - జేకొని దయతో

నెప్పుడు వర మిచ్చితి నీ
వప్పుడ మది నీడ విడిచి - తమరుల నెల్లన్.

కాలవశంబున దనుజుఁడు
గాలుని గీడ్పరచె బలిమిఁ - గాలుని నోర్చెన్
గాలుని తేజ మడంచెన్
గాలుఁడ తా నమ్యు నెల్ల - కడలును బేర్చెన్.

గోపాలక విను మిప్పుడు
గోపాలకు లాదిగాఁగఁ - గుత్సితమతులై
గోపాలకు లెల్లను జెడి
గోపాలకులై రి దార - కున కతిభీతిన్.

విషధరుఁడు హరియుఁ దక్కఁగ
విషధరసురగరుడయక్ష - విద్యాధర త
ద్విషధరపదచరు లాదిగ
విషధరులై రిప్పు డసుర - వీరునగళ్లన్.

మృడు నెద్దుఁ గొని గాడ్పు-మృగము బండఁగుఁ జేసి
మెలయించి నెలలోని - యిఱ్ఱి నేయు
శౌరివాహనము ది - గ్గజముల కుసికొల్పి
విడిచి సింహముఁ బట్టి - వేఁటలాడు
హరిఁ ద్రోచికొనిపోయి - గరుడండు డేగగా
విడుచు భేరుండాది - విహగములకు
జముపోతు దెచ్చి భా - స్కరు తేరిమావుల
నెగిచి నుగ్గాడ ద్రే - యించి చూచు

చుండు రేయుఁ బగలు – నొండు వినోదముల్
విడిచి సురలమీఁది – వేఁట దగిలి
తారకుండు రిపువి – దారకుం డనివార్య
విక్రముండు దనుజ – చక్రవర్తి.

ఇనశశితేజంబుల జగ
మనిశము విధి నడపు టెంత–యని వాని మహిన్
జననీక తారకప్రభఁ
జన నడపెడిమిమ్ము మిగిలి – సామర్థ్యమునన్.

కోపించి సురల వెలువడఁ
ద్రోపించె సురారిబలిమి – ధూర్జటి నీళ్లన్
మోపించె విష్ణుఁ బసులన్
గాపించెను మీకు నొరయు – గడ దాపించెన్.

హరుఁ డాదైత్యుని కోడిచన్న నడి వా
యంగాక మోహార్థమే
విరసంబై నతపంబు సేయఁ దొడఁగెన్
విష్ణుండు తద్బాహుభీ
కరదండాహతి దీర్ఘనిద్ర ననియెన్
గా కింత కాలంబు సా
గరమధ్యంబున నిద్రసేయునె జగ
త్కల్యాణ కంజాసనా.

మందారార్కాలయములు
మందారార్కవసిజ – మయ మయ్యె సదా

నందనవనజావాసము
నందనవనజాకరాభి - నందిత మయ్యెన్.

అనిమిషపతిపుర - మనిమిషాస్పద మయ్యె
ననలుఁ బ్రో ల్లెల్లను - ననలమయము
ప్రేతాధిపతి వీడు - ప్రేతసంగతము ప
లాశను నెలవు ప - లాశయుతము
వనధీశునగరంబు - వనచరాకీర్ణంబు
మారుతాలయము భీ - మారుతంబు
కనకాధిపతివీడు - కనకోద్గతంబు శి
వావాస మెల్ల - శివాన్వితంబు
సేసెఁ గాన దార - కాసురు డెస విప
రీతవృత్తి లేక - రిత్తదూరు
లేటి కనిన నాసు - రేశ్వరామాత్యవ
క్రోక్తి విని సరోజ - యోని నగుచు.

నిజవరప్రభావంబునఁ దారకుండు ప్రబలం బగుటకు సంతోషించియు నిఖిలజగదపకారుండగుటకుఁ గోపించి తద్వధోపాయంబు విచారించి కని (ఇట్లనియె).

వెలయ నుమామహేశ్వరుల
వీర్యమునం దుదయించునట్టి దో
ర్బలకలితుండు గాని సుర
పాలకవిద్విషుఁ దారకాసురున్

గెలువఁడు పోరిలో మకర
కేతనుఁ బంపుఁడు వారికిం దప
శ్చలనము సేసి మైవడిఁ బ్ర
సంగము సేయు జగద్ధితంబుగాన్. †

5

అబలఁ గడునెడ యెఱుఁగని - యూఁట దాన
మెలుఁత నతిభీత నన్ను న - మ్మించి తెచ్చి
కాననంబులోఁ గన్నులు - కట్టి కాడు
పఱచి నీకిట్లు పోఁ జన్నె - భావజన్మ.

గిరిజ నోడఁగూర్చి వరదుచే - వరము వడయ
నోపుఁ బొమ్మని నమ్మి యే - నున్నచోట
నెట్టి విడుమర వచ్చె నీ - కెట్టిచావు
సంభవించెనె మనసిజ - చక్రవర్తి.

తప్పనఁ దారు లేసి పెఱ
తాపసులన్ వెఱపించునట్లు నీ
వప్పరమేశు నేయు డన
యంబు భరంబని చెప్పఁ జెప్పనా
చెప్పట యింతి కర్జమని
చేకొన కొయ్యన వచ్చి తీశుపెం
పిప్పు డెఱింగితే కడవ
నేచిన నీ కిది యింత పెద్దయే.

---

† కు. సం., ఆ. 4, ప. 9-30.

ఇందిరాప్రియపుత్త్ర సద్వసు
        తేక్షుకార్ముకహస్త గో
విందనందన రూపసద్గుణ
        విశ్రుతావలరాజ సి
సుందరాకృతి నాకు నిప్పుడు
        సూప నొల్లక డాఁగి నీ
వెందుఁ బోయితి చెప్పవే రతి
        కేది దిక్కు మనోభవా.

తగిలి నాజీవమునకు నా - ధారమైన
నీవు ననుఁబెట్టి పోఁ జన్నె - భావజన్మ
కట్ట యవియును నీరులు కల్వవాసి
బయలువడ డించి పోయిన-భంగిఁగోలె.

పోరి చూచి సత్తకన్ను - బొత్తకన్ను నింగితా
కారముల్ నెఱుఁగు దీవు - గావలుండవై యహం
కారవృత్తి నీకు నల్క - కన్నెఱింగి తప్పఁ బో
నేరనైతి కాలమైన - నేర్పు సెప్పు సేయునే.

అక్కట వేల్పులార కుసు
        మాయుధునాఱడి చావు చూఁచి మీ
రెక్కడ మాయమైతి రస
        మేక్షణ మన్మథు నీరు సేసి సి

వెక్కడఁబోయితయ్యొ పొడ
వెవ్వరుఁ జూపర కానలోన నే
నెక్కడ సొత్తు నాకు దెస
యెయ్యది యోవలరాజ చెప్పవే.

ప్రాణవల్లభుండు – భస్మపుంజముగ నా
యెదురఁ జూడఁజూడ – నెరిసి పోక
గనియు నొడలఁ బాసి – చనదయ్యె నగ్గడి
జీవ మింక నేమి - సేయుదాన.

అంత వొచ్చెంబు లేనినె – య్యమునఁ గూడి
యున్నపతిఁ బాసి తెగువలే – కున్న దాన
నేను మొదలుఁగ, నింక నొం – డేల, యొండు
వారు సిక్కనిడెందంబు – వారు జగతి.†

6

వలవదు తల్లి, నీకు దగు
వాని వయోగుణరూపవంతు నీ
వలచినవానిఁ జేసెద న
వశ్యము నీవు దపంబు సేయఁ బోఁ
దలఁపకుమమ్మ, చిత్తపరి
తాపము సేయకుమమ్మ మాకుఁ గో
మలి, వనదుర్గవాసము ప్ర
మాదమగున్, దగ దాఁడువారికిన్.

† కు. సం., ఆ. 5, ప. 63, 65, 73, 75, 76, 78-80, 92, 93.

అదియునుం గాక :

దొర యెఱింగి కోరవలదే
మదహాడునకు నీకు హస్తి - మశకాంతర మా
పరమునకు నీకుఁ బర్వత
పరమాణ్వంతరము దలఁపఁ - బతి యెట్టులగున్.

చిఱుత వెదిరి నిన్ను - నెఱుఁగవు గాన నీ
యర్థి గారణముగ - ననియె దబల!
వాసవాదు లతని - దాసులుఁ గాఁ గాన
రేను మాపుఁగాఁగ - నేలకూడు !

అనియె; మఱియు మేనక బాష్పాకులితలోచన యగుచు :

ప్రాహో ఫ్రాహో యని చే
జేవినఁ గందునని యోహ - టిల్లుదు నామై
జీవంబు నిలుచునే నినుఁ
బో విడిచి మహోగ్రదుర్గ - ముల పాల్పడఁగాన్.

తలిరాకుకంటెను - మెలు పాదు నడుగులు
ధరమీఁద మోపుడుఁ - దెరలి పోవుఁ
గ్రొవ్విరితోవకంటెఁ - గోమలం బగుమోము
రేయెండ ముట్టిన - నోయుఁ దద్ద
దవనంపుఁ బోఱకంటె - నవకంపు మెయిదీఁగ
వడగాలి సోఁకుడు - వాడు లగ్గ
నాదిగర్భేశ్వరి - వంటినఁ గందెడు
నెలకన్నెఱుంగవు - నేని ముంద

దన్నయునికిని వెలువడ - నుత్సహింపఁ
దలఁచితేనియు నిది దుది - దాఁక నెట్లు
నెయిద నేరదు గాన నీ - వింద యుండి
కోర్కె సేకుఱ సర్వేశుఁ - గొలువు మబల.

అని మేనక కూఁతు ననునయంబునం బట్టుకొలుపుచుండె నంత నంతిపురంబునం గలవృద్ధకంచుకి ప్రౌఢాంగనలుఁ దమబలిమియుం గలిమియు మెఱయ నగజ భంగించుచు నగ్గించుచు:

ఆలవు బాలవు గడుఁ గోమ
లాలవు గోమలివి ముద్ద - రాలవు దగ మం
చాలవు బేలవు గా కిది
కాలమె తపమున కపార - కాంతారములన్.

ఇడ్డబొట్టువోలె - నింటిలో నుండక
యోఁడుదాన వింత - యడరి బాస
నడవిలోనఁ దపము - వడఁ బోదు నను నంత
జఱభితనము లెందుఁ - గఱచి తీవు.

హరిఁ దెత్తుమే నీకు - నమ్ముడువడియుండఁ
బరమేష్ఠిఁ దెత్తుమే - బంటుఁ జేసి
దేవేంద్రుఁ దెత్తుమే - నీవేల గొనియుండ
సురగేంద్రుఁ దెత్తుమే - యురులుగొలిపి
శశిఁ దెత్తుమే నీకు - సంబవు లిడియుండ
ధననాథుఁ దెత్తుమే - దాసుఁ జేసి
రవిఁ దెత్తుమే నీకు - రమణుండుగా నల

కూబరు దెత్తుమే - కోలుకొలిపి
మజనసంహరుఁ డొక్కఁడు - మాకు నెలసి
వచ్చు రాఁడవుఁ గా కిట్టి - వారినైన
నొరుల నొకవ్రేలిమిడి దిరల్ - మరులు గొలిపి
దివియమే దేవి నీయట్టి - దీమగలుగ.

అని యనేకప్రకారంబులఁ దన్నుసిబ్బితి పడం బలుకుచున్నవారి నందఱం గటాక్షించి చూచి కోపరసాభరితాకుంచిత భ్రూలతారక్తన యనాస్ఫురితాధర యగుచు గిరినందన పరిచ్ఛేదించి:

చెవుడు పడంగ నల్గడలఁ
జీరుచు నన్నొక వెద్దిచేసి మీ
రివియవి యంచు బుజ్జవము
లిన్నియు నెన్నఁగ నేల నాకు నీ
భవమున నీశ్వరుండె పతి
ప్రాణము దేహముఁ జిత్తవృత్తులున్
శివపదపంకజార్పణము
సేసితిఁ బాసితి మీకు నింతతోన్.

అని తెగం బలికిన మాటువలుక నోడి గిరినందన తపోవనంబునకుం బోవుట కందఱు సమ్మతించి:

బాలవు నీకు ని - ప్పటఁ గోరె నీ త
పం బిది గైకొని - పార మేదింపఁ
బోలదు వల దని - బుద్ధులు చెప్పఁ
బోయిన మామాటఁ - బోవక మమ్ము

నేవిధముగఁ జేసి - యెన్నవిహోయె
దేని నక్కడ నీవ - యెఱుఁగుదు నిన్ను
వాలాయముగ నాఁగ - వచ్చునె యింత
వలవంతతన మూఁడు - వారికిఁ దగునె.

అనుచుండి రంత హిమవంతుండు నారదాదేశమ్ముఁ దలంచి (ఇట్లనియె).

హరిణాక్షితపోబలమునఁ
బరమేశ్వరుఁ గూడఁ బడయుఁ - బరమార్థం బ
త్యురుతరతపమునకు నవి
స్తరశివయోగంబ కాదె - తగుఫలమెందున్.†

7

త్రినయన, నీవెవ్వనిమన
మునఁ దగవర్తించి తతఁడు - ముక్తుండగు నీ
మనమున వర్తించితి మఱి
ధనదసఖా యేమె కాదె - ధన్యులమెందున్.

మమ్ము రావించినకార్యం బానతి యిమ్మనిన నమ్మునీశ్వరుల నీశ్వరుండు కరుణావలోకన సముచితాలాప సుధాప్రవాహంబునం దేల్చుచు (ఇట్లనియె).

గిరిజతపఃప్రభాతికి న
కృత్రిమభక్తికి మెచ్చి దానికిన్

† కు. సం., ఆ. 6, ప. 7-23.

వర మనురక్తి నిచ్చితి వి
　　వాహమునం దదభీష్టసిద్ధి చె
చ్చెర నొనరింపఁగావలయు
　　శీతగిరీశ్వరుపాలి కేఁగి మ
త్సరిణియ కార్య మోజగొనఁ
　　బల్కె నయంబున రండు గ్రమ్మఱన్.†

8

క్రొవ్విరి తమ్మితావి గొని
　　క్రోలి మదంబునఁ దేలి తేఁటి కొం
డెవ్విరిపువ్వుకంపు సొగ
　　యింపసిభంగి మహేశుఁ డయ్యుమా
యవ్వనవారిపూర్ణ సురతాబ్ధి
　　వివర్ధితుఁడై మదించి మైఁ
దివ్వఁడ లోకవర్తనకు
　　దేవత లెంత విహీనభాగ్యులో.

అని నిర్వేదించి విన్నవించు సురవరులకు విరించి గరుణించి తదుపాయంబు విచారించి యనలాంబకు పాలికి ననలుం బంచినంతన భవదీయ కార్యసిద్ధి యగుం బసుపుం డని హితోపదేశంబు సేసినం గైకొని చనుదెంచి సురపతి పరమాత్మమాహాత్మ్యంబు దలంచి చంచలించుచు.

రతియొనర్పఁ బోయి - రతిపతివద్ద పా
టెఱిఁగి యెఱిఁగి వారి - కింక విరతి

† కు. సం., ఆ. 7, ప. 82-84.

సేయఁ బూని విలయ – శిఖినేత్రు కడ కగ్ని
యేలపోవుఁ బంపు – దేమితగవు ?

అనిన సురపతిని బృహస్పతి గనుంగొని (ఇట్లనియె).

హేమాబ్జినీకేళి – కెలసి మరాళంబు
మానససరసి నె – మ్మనమునందు
మఱచి క్రౌంచాద్రిరు బి – ట్టఱ గని చుదుమఱ
దెలిసి వచ్చినతావు – (దలఁచు) పగిది
బార్వతీరతికేళి – పరవశుఁడై జగ
ద్వ్యాపారమంతయు – వదలియున్న
ధూర్జటి నిజమూ ర్తి – ధూమధ్వజుం గని
తనకాచు లోకవ – ర్తనయ తలఁచు
గాన వహ్ని కలుగఁ – గానేరఁ డనలాక్షుఁ
డలిగెనేని ననలుఁ – డనలుఁ గలసి
వెలసి వెలుగుఁ గాని – మలుగఁ డీశ్వరు పాలి
కనలుఁ బంచు డుచిత – మగు సురేంద్ర.†

9

తానెత్తికొంటి రక్కల
నేనియుఁ దలమాసు వాని – నెత్తురుకుడుమున్
సేనానిఁ జేసి రజ్జున
దానవపతిమీఁద నడవఁ – దగునే మీకున్.

---

† కు. సం., ఆ. 9, ప. 157-161.

పాలపాపవోటు - బంటుగా సేనానిఁ
జేసి యతని మీఁద - సేతఁబట్టి
యసురనాథుఁ జెనయు - డాముసుగోల (బట్టు)
గాఁగ గజముఁ జెనయు - కరణి గాదె.

అని యనేకప్రకారంబుల సురలు పరలం బలికి దనుజనాథ త్రినయనతనయుం గనుంగొని,

ఈయింద్రుఁ డీకృశానుం
డీయముఁ డీదనుజనాథుఁ - డీవరుణేశుం
డీయనిలుఁ డీకుబేరుం
డీయీశానుండు నీవు - నెదిరెడివారే.

దనుజేంద్రుఁ జెఱలు విడుమని
పెనఁగెదు పులిగొన్నమృగము - పెట్టునఁ బడునే
చనుఁ (ద్రావు)బాలుఁడవు నీ
వని కలవడి చ) క్రఁద్రోవ - నలవియె నీకున్.

అని యనేకప్రకారంబులం దన్నుఁ దృణీకరించి నిజాధీశ్వరుండును దనుజేశ్వరుండును నగుతారకు వర్ణించుచున్న వినికోపించి (ఇట్లనియె).

అనలసుతుఁ డనలకణములు
పెనఁగొన నమరారిదూత - (ప్రిది) లిపడంగాఁ
గనుఁగొని పొగడెడ వాడై
త్యుని మమ్ము నెఱుంగనగు మహోగ్రాజి మొనన్.

---

† కు. సం., ఆ. 10, ప. 166-169, 172, 175, 176.

అనుబంధము

శాసనమూలములు

మోదేపల్లి - నన్నూరుపాడు

అద్దంకి సీమ - ఒంగోలు తాలూకా, గుంటూరు జిల్లా.

24-2-1097 తేది శ్రీరామనవమి.

'స్వస్తి శ్రీ సూంర్య్యవంశంబు
నందు చాగికంక్యన కొడుకు
బల్లిరాజు వీరిపుత్రుండు కం
ట్రృవంక్యరాజు వీరికొడుక్య
నన్నిచోడు వీరిపుత్రుండు
సూరపరాజు వీరిపుత్రుం
డు రాజమహేంద్రపాత
పిచోడు నన్నూరి హూం
కారదేవికి సర్వకరపరి
హారముగా నిచిరి వీరి
యిచినకాల సంఖ్యలు
సకవర్షంబులు ౧౦౧౯
యగు నేంటి వేషమాసము
న ప్రతమదివసము నాం
డు యిచిరి * * శిరి.

లింగ్గానకు అ * తపలుం

—— —— —— —— ——

—— —— —— —— ——

ప్రశ్లి:—— —— ——సాలము

వ—— —— —— ——'*[1]

అనుమకొండ - ఖాజీపేట దర్గాశిలాశాసనము

వరంగల్ జిల్లా, తెలంగాణము.

'(* సూర్యుడు చంద్రుడు
గోవు వత్స అంజలి బంధం నిలువు ప్రతిమ లింగం.
శ్రీయాగవ (శ్రియస్సనో) వితరతు
శ్రీకన్య (న్త) శ్రీపతిప్రియః యత్ప్రసాద
ప్రభూతశ్రీ స్సనృపేంద్రో జగత్రయా (యే) *)

తూర్పు

౧. సాను స్తవిష్టవంశే శ్రీమా న్కాకతిపు
౨. రాధినాథా జేతః చోళక్ష్మాపా
3. ళచమూ వార్ధి ప్రమథన సమార్జి
౪. తోర్జితలక్ష్మీః॥ పుత్ర స్తస్య జగత్స
౫. విత్రచరితః ప్రోలక్షమాపాల

1 నె. జి. శా., సం. 3, పు. 1072, No. 92.

* నేను తీసినమూలప్రతిబింబమును శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు చదివిచెప్పిన పాఠమిది. మూలప్రతిబింబము బండమీద అశాస్త్రీయముగా తీసినదగుట ప్రకటనార్హము కాలేదు.

'శకవర్షంబులు ౧౦౧౦ యగు నేంటి' కాలభేదము నెల్లూరు జిల్లాశాసనములో ఉన్నది.

౬. కో నిర్వ్వక్రీకృతచక్రకూటవిష
౭. యో భద్రంగవిద్రావణః జిత్వా
౮. కొంకణ మణ్డలో నిజయశశ్వం
౯. పాలితాశః పరాగుత్వాన్యాయ్యాన్యాయ్యా
౧౦. జనస్తుతస్వవిసరత్కీర్తిణం సమా(వ) ర్తణ
౧౧. యత్ ॥సఏవ॥ జిత్వా పాన్తర మన్య
౧౨. యాన్ పృథువనం కొడ్పత్తి గు
౧౩. గ్గాత్మజం హత్వా జొగుణసాగరస్య
౧౪. పురకూటీశంచ గొన్నాహ్వయం తత్ర
౧౫. ద్భ్యాయుత మన్మకొండవిషయం
౧౬. త్రైలోక్యమల్లకుమారాధీశాచ్ఛాస
౧౭. నబద్ధ ముద్ధత జయాసంలబ్ధవా
౧౮. న్యాశ్వతం॥ సూను రస్య పరభూపద
౧౯. వాగ్నిశ్చోళమాళవమదేభమృ
౨౦. (గా)రిః విక్రమేణ భువి విక్ర
౨౧. మచక్రీజేతభూపతి రితి ప్ర
౨౨. థితోభూత్॥ అన్మకొణ్డపురేవా
౨౩. టీం తిత్తణం శివపురాహ్వయం కృత్వా
౨౪. తత్రస్వనామ్నా సౌ దేవాలయమ
౨౫. చీకరత్॥ * * * తాంపల్లిం చ శివో దే†

(* శాద్రాహ్వ (రాహు) గ్రస్తే దివాకరే,
రామేశ్వరమునీశాయ పాదౌ ప్రక్షాళ్య
దత్తవాన్, తనుజో స్య సింహశౌర్యజిత

† 'One line lost here'

దుర్గో రిపువర్గం సింహ ఇతి విఖ్యాతః—
త్రిభువనమల్లశ్రీమా౯ స్స్వభుజార్జిత
విభవ మన్వభు*)

ఉత్తరం

౧. వర్ణప్రభురాజిత్తైః ఆచంద్రార్కగ
౨. మహేశపాప మహిహైర పాత్రత్మకం
౩. సైన్యైః పద్మైః పాల్యం సర్వజనమస్యవే
౪. తదితి పిత్రో స్స్వస్యచ శ్రేయసే స్తంభం
౫. స్థాపితవా న్స్వకీయకులకీర్తి స్తం
౬. శివచ్ఛాసనం స శ్రీమా న్చలమ
౭. త్రిగణ్డనృపతి ర్ద్దారిద్ర్యవిద్రావణః
౮. ఒడి కొణ్డప్రభో ర్దేవణభట్టస్య
౯. మహాకవేః కావ్య మిదం॥
౧౦. స్వస్తి సమస్తభువనాశ్రయ
౧౧. శ్రీపృథ్వీవల్లభ మహారాజా
౧౨. ధిరాజరాజపరమేశ్వరపరమ
౧౩. భట్టారక (సత్యాశ్రయకులతిలక) చాళుక్యాభరణశ్రీమ
౧౪. త్త్రిభువనమల్లదేవరవిజ
౧౫. యరాజ్యాభ్యుదయ మాచం
౧౬. ద్రార్కతారం సలుత్తమిరె తత్పాద
౧౭. పద్మోపజీవి సమధిగతపంచ
౧౮. మహాశబ్దమహామణ్డలేశ్వర
౧౯. నన్మకొణ్డపురవరేశ్వరం పరమ
౨౦. మాహేశ్వరం పతిహితచరి
౨౧. తం వినయవిభూషణం శ్రీ

౨౨. మన్మహామణ్డళేశ్వరకాకతీ
౨౩. యబేతరస నన్మకొండపుర
౨౪. * * * * * *

(* దనైరుతిదిగ్భాగదొళుశివపురమ
నేవాళియుంమాడి తన్న పెసరదేవాలయం
గళనె త్రిసియాబణేటే (బేతే)శ్వర
దేవరంగభోగక్కం దేవాలయదఖండ
స్ఫుటితనవసుధాకర్మ్మనిర్మ్మాణక్కం
మల్లిపర్వతపోధనగర్ అన్నదాన
క్కం మదితిసన్ *)

పడమర

౧. (మానక్కం శకవర్షం) ౧౦౧౨ నేయ ప్ర
౨. మోదసంవత్సరకార్త్తికబహు
౩. ల ౧౫ ఆదిత్యవారదందు
౪. సూర్య్యగ్రహణనిమిత్తమా
౫. పల్లియం కాళాముఖతపోధన
౬. రుం శ్రీపర్వ్వతప్రసిద్ధమల్లికా
౭. జ్ఞానశిళామరాచార్య్యరుమ
౮. ప్పపర్వ్వత వళియరామేశ్వ
౯. రపండితర్గ్గె తచ్ఛిష్యపరంపరా
(చాయర్కముం తదుప్పన్న నిధిని)
౧౦. దానశులక్కదణ్డదనోపభోగ్యముం
(త్రిభోగాభ్యంతర సిద్ధియుమప్పస్తు)
౧౧. సర్వ్వనమస్యమాగి తత్పాదప్ర

౧౨. క్షాళనహస్తోదకదానపూర్వ్వకా

౧౩. మిత్తుగలిసిదా నిజగుణధర్మ్మో

౧౪. వం సముద్ధరికి సఆ భితా (బేత) రసన

౧౫. సుపుత్రః కులతిలకం సకళజ

౧౬. త్రిళకం సౌజన్యసార్వ్వభౌమని

౧౭. నిష్కగ్గకెర్గ్రక కి త్ర మహామణ్డ

౧౮. ళేశ్వరం దుగ్గణనృపత్రిభువనమల్లం।

౧౯. పరభూపాళకరుగ్గ్ర్యాడంగెపణబణతణని

౨౦. యోగిళ్ సుగ్గణమగ్గరెయలుగణ్డెన

౨౧. తోణ్డినంకదఘటల్ పొంగ్గణళ్తినంబాణ

౨౨. దిగ్భరితతోర్మ్మజ్వళకీర్తిణపవ్వ్రతికలో

౨౩. కాలోకవుం శాశ్వతం వరభూచక్ర మ

౨౪. నళ్ళతోద్భలదగణ్డం దుగ్గణభూపాళకం

౨౫. తన్నప్రదానరంబన్నువగ్గణమంపాదమూ

(* మ్యాలదేశ్గజిరం నాడభ
ముద్ధరెనళంకరము మంతధర్మ్మ.
వజిరకుకరప్పస్తుపాదిణసిప
డెదుసమస్తాగ్రహారప్రభుమహాజ
నదపురగృహపతిమఠపతిగళ
సాక్షియొళుశ్రీమచ్చాళుక్యవిక్ర
మకాలద ౨౩ నేయ *)

(* *) ఈచిహ్నములమధ్య చేర్చినభాగము L. R. Vol. 45, PP. 17-21 మెకంజీ రికార్డులోని మూలము. తక్కిన దంతయు శ్రీ మానపాటి వేంకట రమణాచార్యులు గారు శిలాశాసనమూలమును చదివి వ్రాసిపంపినది. శాసనసంపుట మూలముతో సవరింపబడినది.

దక్షిణం

౧. బహుధాన్యసంవత్సరం శ్రాహీ
౨. యుఖ్యత్తరాయణసంక్రాన్తియోళ్ నిజ
౩. కులకీర్తిజ స్తంభస్వరూపమాగని
౪. లిసిద శాసనగంభమిదాచంద్రా
౫. ర్కతారంనిల్కె॥ మంగళమహాశ్రీ.[1]

మాదిరెడ్డికుంట శాసనము

1. 'యోరామేశ్వరపండితో యమితి దిగ్వ్యాళి
2. ష్టో యశశ్చంద్రకొజాత్తై రోక్ష
3. గుణరత్నరోహణగిరి ర్వ్యాఖ్యాశ్వ
4. రగ్రామణీః। ఏతేషాం సురసద్మనా
5. చకృతవాఙ్ పుంజం ఘృణాతత్వగో
6. దాతాన్నం వికలార్తదీనమునివిప్రే
7. భ్యస్తపోవిశ్రుతః॥ (1) కృత్వావై
8. జనపల్యః శివపురనామ త్రిపుర
9. మతీర్థం। స్వదత్తం యస్య భక్త్యా
10. త్రిభువనమల్లావనీశ జనకేన॥ (2)
11. వేత్తాయా(యో)లకులేశ్వరాగమమ
12. హాసిద్ధాంతసారామృతం యే
13. నాస్యం (స్వాం)ప్రకటీకృతో వసుమతో
14. ధర్మస్య(శ్చ) యస్యోత్తమః
15. శిష్యస్సా చలమత్రిణగండనృప

---

[1] భారతి., సం. 18, సం. 8, పు. 190-191.

16. తిః ప్రోలావనీవల్లభః స్తంభం
17. స్థాపితవాన్ స్వకీర్తిర్విమలస్తం
18. భాయితః శాశ్వతం॥ '[1]

పెద్దచెఱుకూరు శాసనము

గుంటూరు జిల్లా పెద్దచెఱుకూరు గ్రామములో
నొక వీథిలో నున్న రాతిబండిశాసనము.
'స్వస్తిశ్రీ— — — — — —
తత్ర సూర్యాన్వయస్తస్మా దిక్ష్వాకుస్త
త్కులేనృపః। అదేవీ త్కరికాలాఖ్య
చోడస్తస్యాన్వయే జని చోడబల్లి
నృప స్తస్మా నన్నిచోడ స్తదాత్మజః।
సూరభూప స్సుత స్తస్య రాజరాజమహీ
పతిః। తస్యానుజో ఘటంకార నృపో
హంకారశంకరః। తస్య చోడమహాదేవీ
ప్రియా త త్తనయోనయా। మల్లిదేవ
నృపో యత్రక్షాత్రధర్మా న్వలియ్యతా।
తస్య కాంతా మహాదేవీ నన్నిచోడ స్తయో స్సుతః।
న్యగ్రహీ దుగ్రవీరారీ న్యగ్రహీ ద్విజయశ్రియం।
గంగాదేవీ ప్రియా తస్య యా దేశ మతిచక్రమే।
తాభ్యాం భూచక్రశక్రో భూ న్మల్లిదేవమహీ
శ్వరః। ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ గాం(౦)గేయః
కలియుగే పునః॥ స్వస్తి చరణసరోరుహవిహిత
విలోచనత్రిలోచనప్రముఖాఖిల పృథివీ
శ్వర కారిత కావేరీతీర కరికాలకులరత్న
ప్రదీపాహితకుమార గజాంకుశ కంద్దుకూరి

---

1 కా. సం., అను., పు. 88.

పురవరేశ్వర కాశ్యపగోత్ర పాకనాంటివిషయ
ఏకవింశతిసహస్రగ్రామావనీవల్లభ భయలోభ
దుల్లభ సత్యరత్నాకర నామాది సమస్త
ప్రశస్తిసహితం శ్రీమన్మహామండలేశ్వర
మల్లిదేవచోడమహారాజ్ఞా— — .—
అష్టాదశవిద్యాస్థానసప్తశతోత్తర— —
ఏవమాదిగుణగణశోభి తేఝుగ్రామా
గ్రహార శ్రీవర్ధమానాయ శ్రీ భీమేశ్వర
దేవాయ అంగభోగార్థం దగ్గాంబికా
నందనేన మారాయనేన పూర్వదత్త
పరిదపూండినామగ్రామో ష్ట దిక్సీమా
సహిత స్సర్వకరపరిహార మాచంద్రార్కం
దత్తః తత్కాలీనరాష్ట్రకూటప్రముఖాః
కుటుంబిన స్సమాహూయ యేత్థ మాజ్ఞాపయతి
విదిత మస్తు వః శ్రీమద్గణపతిమ్మేశః
పరిదపూండి మిమం పునః భీమేశ్వరాయ
దేవాయ ప్రాదా దాచంద్రతారకం ।—
— తదా ఫలం ఇతి సంచింత్యమల్లిదేవ
చోడమహారాజ్ఞా సమధిగతపంచమహా
శబ్దమహామండలేశ్వరవీరరాజేంద్ర
కాకతియ్యగణపతిమహాక్షోణీశ
స్య ధర్మార్థం క్రీతం। స్వదత్తా—
— — — — — — —.[1]

---

[1] ఆం. సా. ప. ప., సం. 13, సం. 3-4, పు. 149-152, A.R. 243 of 1897.

ఖాజీపేట శాసనము

'... ... ... స్వస్త్యశేషభువన≡
శ్రీపృథ్వీవల్లభ మహారాజాధి
రాజపరమేశ్వర పరమభట్టారక
పాదపద్మోపసేవిత లబ్ధ
సమధిగత పఞ్చమ
మహాశబ్ద మహాసామన్తాధిపతి
సత్యాశ్రయ శ్రీమ ద్భీమరుస స్వద్వ≡గుణ
జనసంస్తూయమానధర్మసారతి చతుస్సము
ద్రాశ్రయాసకలభువనవిఖ్యాతకీర్తి శ్రీదమ్మ≡
కొణ్డగే శ్రావణ' [1] †

ఉదాహృత గ్రంథములు

అలంకార సారసంగ్రహము	= అం. సా. సం.
ఆంధ్ర దేశ చరిత్ర	= ఆం. దే. చ.
ఆంధ్రకవితరంగిణి	= ఆం. క. త.
ఆంధ్ర కవుల చరిత్ర	= ఆం. క. చ.
ఆంధ్ర భూమి	= ఆం. భూ.

---

1 ఆం. చ., సం. 5, పు. 45.

† 'అనుమకొండను అమ్మ≡కొణ్డ యని వ్రాయుట శిల్పలేఖనము యొక్క తప్పుగాని మరియొకటి కాదు.'

—శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు.

ఆంధ్ర కవిత్వ చరిత్ర = ఆం. కవిత్వ. చ.
ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక = ఆం. ప. సం. సం.
ఆంధ్ర మహాభారతము = ఆం. మ. భా.
ఆంధ్రుల చరిత్ర = ఆం. చ.
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక = ఆం. సా. ప. ప.
ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సంగ్రహము = ఆం. వా. చ. సం.
కవి జనాశ్రయము = క. జ.
కుమార సంభవము = కు. సం.
కుమార సంభవ విమర్శము = కు. సం. వి.
కాకతీయ సంచిక = కా. సం.
కేయూర బాహు చరిత్ర = కే. బా. చ.
కావ్యాలంకార చూడామణి = కా. చూ.
కావ్యాలంకార సంగ్రహము = కావ్యా. సం.
కథా సరిత్సాగరము = క. స.
కాశీ ఖండము = కా. ఖం.
కావ్యాదర్శము = కావ్యా.
చిత్ర భారతము = చి. భా.
ఛందో దర్పణము = ఛం. ద.
తెలుగు మెఱుగులు = తె. మె.
త్రిలింగ రజతోత్సవ సంచిక = త్రి. ర. సం.
తెలంగాణా శాసనములు = తె. శా.
దక్షిణ దేశ భాషా సారస్వతములు—దేశి = ద. దే. భా. సా.—దేశి.
నానార్థ రత్నమాల = నా. ర.
నెల్లూరు జిల్లా శాసనములు = నె. జి. శా.

నాగార్జున చరిత్ర	= నా. చ.
పావులూరి గణితము	= పా. గ.
పాల్కురికి సోమనాథ కవి	= పా. సో. క.
పండితారాధ్య చరిత్ర	= పం. చ.
ప్రబంధరత్నావళి	= ప్ర. ర.
బాల కవి శరణ్యము	= బా. క. శ.
బిల్హణీయము	= బిల్హ.
బసవ పురాణము	= బ. పు.
భారతి	= భారతి.
భీమ ఖండము	= భీ. ఖం.
మైనూరు శాసనములు	= మై. శా.
రాజ రాజ నరేంద్ర పట్టాభిషేక సంచిక	= రా. రా. న. ప. సం.
రాజ రాజ నరేంద్రుడు	= రా. రా. న.
లక్షణ సారసంగ్రహము	= ల. సా. సం.
వేమన పద్యములు	= వే. ప.
వేమన	= వేమన,
వసు చరిత్ర	= వ. చ.
శంకర విజయము	= శం. వి.
శాసన పద్య మంజరి	= శా. ప. మం.
సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర	= సం. వా. చ.
సింహాసన ద్వాత్రింశతి	= సిం. ద్వా.
హరి వంశము	= హ. వం.
Archaeological Report	= A. R.
Local Record	= L. R.

నా వ్యాసములు

I. 'నన్నిచోడ—నన్నియభట్టుకవులిద్దరు సమకాలికులు'

'ఆంధ్రభూమి'

పు. 301-304

ఫిబ్రవరి—1939.

II. 'నన్నెచోడకవికాలము'

(పెద్ద చెరుకూరు శాసనాధారము)

'ఆంధ్రభూమి'

పు. 25-26.

ఆగస్టు—1939.

III. 'కుమారసంభవమే గూఢవస్తుమయకావ్యము'

'భారతి'

పు. 307-308.

సెప్టెంబరు—1939.

IV. 'చళుక్యభీముడే: చాళుక్యరాజదేశిసత్కవి'

'ఆంధ్రి'

పు. 7-12.

నవంబరు—1939.

V. 'నన్నిచోడకుమారసంభవకాలము'

'భారతి'

పు. 590-594

మే—1940.

VI. 'నన్నెచోడదైవజ్ఞకాలము'

'ఆంధ్రభూమి'

ఆగస్టు—1940.

VII. 'నన్నెచోడునిగర్భకవిత్వకాలము'

'ప్రజామిత్ర'

వృషసంక్రాంతిసంచిక.

పు. 52

జనవరి—1942.

VIII. 'అక్కరలుత్రిక్కనకుముందువా, తర్వాతివా?'

'ఆంధ్రదినపత్రిక'

16-5-1943.

IX. 'నన్నికవిత్రయము'

'ఆంధ్రదినపత్రిక'

11-7-1943.

X. 'పేరులేనిఎత్తుగీతి'

'ఆంధ్రదినపత్రిక'

25-4-1944.

XI. 'ఉంకణాదిత్యుని దేశకాలములు'

'ఆంధ్రవారపత్రిక'

25-5-1949.

XII. 'నవనాథసిద్ధులు'

'త్రిలింగ'

2-1-1950.

XIII. 'నన్నిచోడకవి—గీతికాలము'

చిన్నపుస్తకము.

1950.

అభిప్రాయములు

I. 'శ్రీ దేవరపల్లి వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు రచించిన పరిశోధకవ్యాసము (నన్నిచోడ—నన్నియ భట్టారకవులిద్దరుసమకాలికులు.—విభూతి) పత్రికకు అమూల్యాలంకారము.'

హైదరాబాద్ (సం.)
30-4-1939.
(విభూతి)

II. 'పలువురు ఇతర పండితప్రకాండులదృష్టికూడా దాని (సమకాలికులు) మీాద పడింది.'

ఆంధ్రభూమి సంపాదకుడు,
మద్రాసు,
ఆగష్టు—1939
(ఆంధ్రభూమి)

III. 'అపూర్వములైన యాంధ్రకవిచరిత్రాద్యంశములతో నలరారుచున్నయీ (చళుక్యభీముడే: చాళుక్యరాజదేశికత్కువి) వ్యాస మభిజ్ఞులు పరిశీలింపదగినది గానే యున్నది.'

ఆం. సం.
నవంబర్—1939.
(ఆంధ్రి)

IV. 'శ్రీవేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు మిక్కిలి పరిశ్రమతో (నన్నిచోడకుమారసంభవకాలము) నీ వ్యాసమును ప్రకటించినారు. ఈయద్భుతములను విద్వాంసులు నిష్పక్షపాతముగ విమర్శించి సత్యమును నిర్ణయించుట పరమావశ్యకము.'

సంపాదకుడు—విభూతి.
మే—1940.
(విభూతి)

V. 'త[illegible]కుమారసంభవకాలనిర్ణయవ్యాసము సాదరముగ జదివితిని. కాలనిర్ణయచర్చ అపూర్వము, అద్భుతముగ నున్నది.'

—(గూ.) వేంకటరమణాచార్యులు
కరీంనగరము,
1-7-1940.
([illegible])

VI. 'మీ [illegible]వ్యాసములను కేవలచారిత్రకదృష్టితో రచించినందులకు లోకము కృతజ్ఞమైయుండ గలదు.'

—చి. మ. శరభ[illegible]
సంపాదకుడు—విభూతి.
బెజవాడ,
12.8-1940.
(కార్డు)

VII. 'నన్నిచోడ[illegible] కాలమును గురించి దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారి వ్యాసము అమూల్యమైనది.'

జుత్తిగ నాగస్వామి.
సూర్యాపురము,
16-8-1940.
(ఆంధ్రభూమి)

VIII. 'ప్రశస్తసాహిత్యులకు కాని అర్థముకాని గభీరవిషయ మా (నన్నెచోడుని గర్భకవిత్వకాలము) వ్యాసప్రస్తావితవృత్తాంతము.'

సంపాదకుడు—ప్రజామిత్ర.
సంక్రాంతిసంచిక
14-1-1942.

IX. 'నన్నెచోడుఁడు ఆంధ్రకర్ణాటకకవు లెవరు నవలంబింపని విపరీత, విలక్షణవిధమున గ్రంథరచనాకాలమును గథామధ్యస్థపద్యములలో సూచించెనని నేను నమ్మఁజాలకున్నాను.'

—బండారు తమ్మయ్య
కిర్లంపూడి.
4-1-1949.
(కార్డు)

X. 'నన్నయ నన్నెచోడుల యేకకాలీనత్వము మీవ్రాతలవల్ల సిద్ధాంతమౌతున్న దని వేరే చెప్పనక్కఱలేదు. 'గూఢవస్తుమయకావ్య' లక్షణమును కుమారసంభవమున కన్వయించి మీరు సాధించినవిషయ మప్రతిమానము, అపూర్వము. ఈ విషయమున మీరు కనబరచినప్రతిభ అసమానమైనది.'

చిలుకూరి నారాయణరావు
అనంతపురము.
7-10-1949.
(కార్డు)

XI. 'తమ 'నన్నిచోడకవి—గీతికాలము' చదివి ఆనందించితిని.'

—సత్యవోలు రాధామాధవకవి.
పిఠాపురము.
25-10-1949.
(కార్డు)

'తాము గావించిన (నన్నిచోడకవి-గీతికాలము) పరిశోధనకు ఆ[illegible] లెల్లరు కృతజ్ఞులై యుండఁగలరు. ఇట్టి లోతైన విమర్శలే తత్వనిర్ణయమున కపేక్షితములు.'

—జటావల్లభుల పురుషోత్తము.
విజయవాడ. 24-12-1949.
(కార్డు)

తప్పులు - ఒప్పులు

పంక్తి		తప్పు	ఒప్పు
2	—	సిద్ధాంత	సిద్ధాంత
5	—	ప్రాకప్రాటి	పాకనాటి
12	—	శ్రీనాటి	ములికినాటి
8	—	,,	,,
8	—	,,	,,
12	—	వర్గదవ	పెర్గడ
3	—	జంగబలం	జగంబలం
1	—	మల్లిపవర(త)	మల్లిప్ర(వ,ర)(త)
8	—	విక్రమాదిత్య	విక్రమాదిత్య
7	—	అనుప్రాన	అనుప్రాస
19	—	పాల్కురి	పాల్కురికి
14	—	సత్యాశ్రయము	సత్యాశ్రయుం
20	—	స్పర్ధలు	స్పర్ధలు
18	—	వర్ధిల్లగా	వర్ధిల్లగా
11	—	వరిష్టాయ	వరిష్ఠాయ
16	—	దేవత లన్న నల్గ తోఁ...యిట్లనుఁ.	దేవత (లన్న నల్గ తోఁ...యిట్లనున్).
3	—	లోన సంచు బల్కుచుఁ.	లోన (సంచు బల్కుచున్).
17	—	ద్రుగ్రుచు	దృగ్రుచు
3	—	హారుఁ	హారు
9	—	దేహోగ్ర	దేహోగ్ర
14	—	చెలులు...భంగిఁ.	(చెలులు...భంగిన్).
18	—	అనల...గనుగొని	(అనల...గనుగొని)